

Jaarboek Boerenlandvogels

Noord-Holland 2022


NATUURLIJKE ZAKEN



Inhoudsopgave

H1. Provinciale meetnet boerenlandvogels in 2022	4
H2. Broedseizoen 2022	12
H3. Herinrichting Waalenburg	30
H4. Weidevogels in het Guisveld	34
H5. Weidevogelbolwerk de Hempolder	46
H6. Weidevogeltellingen door Water Land & Dijken voor beheer 2023	52
H7. Boerenwaluw; beste werknemer voor agrariërs	56
H8. Wat doen de grutto's op de plas-dras in de Kalverpolder?	60
H9. Drie jaar akkervogeltellingen in Noord-Holland	68
H10. Compleet landschapsmozaïek door akkervogelpakketten	78
H11. Meetapparatuur om vegetatiestructuur te meten	84
H12. Kennismaking met de boerenwaluw	90
Colofon	97



Voorwoord

Geen jaar is hetzelfde, ook 2022 was weer bijzonder jaar. Leek het weidevogelseizoen positief te starten met voldoende regen en aangename temperaturen. In april sloeg dat om in koud en guur weer. Vervolgens kregen de weidevogels te maken met droogte, zodat veel vogels het waarschijnlijk zeer moeilijk hadden met het vinden van voldoende voedsel. De indruk was dat er ook dit jaar onvoldoende reproductie van jongen was (hoofdstuk 2).

Het meetnet weidevogels van de provincie Noord-Holland – de belangrijkste thermometer om de ontwikkeling van de populatie van onze weidevogels te volgen – laat zien dat de achteruitgang dit jaar doorzet voor steltlopers, als de grutto en Kievit, (hoofdstuk 1). Gelukkig gaat het met de slobbeend, kraakeend en gele kwikstaart beter.

In dit jaarboek presenteren we de resultaten van de onderzoeken van het afgelopen jaar en allerlei inspanningen die vrijwilligers en organisaties met passie verrichten om de boerenlandvogels voor Noord-Holland te behouden. Al deze spelers hebben met bevlogenheid en passie hun bijdrage geleverd. Daarvoor wil ik mijn waardering en dank uitspreken.

Hoopgevend was de uitrol van het Aanvalsplan Grutto in de Zeevang en in Amstelland. Hierdoor kregen boeren de kans het broedbiotoop te verbeteren door het optimaliseren van het beheer, het verhogen van het waterpeil, het vergroten van de kruidenrijkdom in de graslanden en het tegengaan van predatie. Daarbij was er een financieel perspectief voor de boeren. Dit initiatief zal de provincie Noord-Holland in 2023 verder uitbreiden over Laag Holland en delen van West Friesland.

In 2023 gaat er een nieuwe ANLb periode in, dat valt samen met het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. Het ANLb breidt uit, met meer beheermogelijkheden en meer budget voor weidevogels. In 2022 zijn al voorbereidingen getroffen (hoofdstuk 6 en 10). Wij hopen dat deze initiatieven gaan bijdragen aan een hoog broedsucces en toename van weidevogels.

Ik hoop dat iedere boerenlandvogelaar en elke betrokken organisatie de bevlogenheid en energie blijft richten op de bescherming en het behoud van boerenlandvogels. Door optimaal samen te werken en kennis onderling te delen is het mogelijk goede resultaten te bereiken. Mooie voorbeelden zijn te vinden in dit jaarboek. Veel leesplezier!

Ilse Miedema
Hoofd Marketing & Communicatie



Hoofdstuk 1

Het provinciale meetnet boerenlandvogels in 2022

MARTIN WITTEVELDT & GERDA EDELMAN



DE GRUTTO BLIJFT IN AANTALLEN ACHTERUIT GAAN • Menno Schaefer

1.1 Bescherming bedreigde planten- en diersoorten

Eén van de provinciale kerntaken is het beschermen en ontwikkelen van de Noord-Hollandse natuur en het landschap. Onderdeel van deze taak is de bescherming van bedreigde en kwetsbare planten- en diersoorten, waaronder weidevogels, maar ook insecten zoals vlinders en libellen. Noord-Holland is één van de provincies met de hoogste weidevogeldichtheden in Europa en dat geeft een grote verantwoordelijkheid voor deze soorten. De provincie heeft de weidevogelambities omgezet in een actieplan. Dit plan is te lezen op www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurbeheer. Om bij te houden hoe de weidevogels zich ontwikkelen bestaat er een provinciaal meetnet. In dit artikel gaan we in op de ontwikkelingen tot en met 2022.

1.2 Langstlopende weidevogelmeetnet van Nederland

In opdracht van de provincie Noord-Holland (PNH) worden 73 meetplots in agrarische en natuurgraslanden geïnventariseerd op weidevogels (figuur 1.1). Deze tellingen zijn in 1987 gestart, zodat we nu 35 jaar ontwikkeling kunnen volgen. Het is hiermee één van de langstlopende weidevogelmeetnetten van Nederland. Het meetnet behoort tot het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en draagt daarmee ook bij aan kennis over de landelijke trends van weidevogels.

De inventarisaties in alle plots worden uitgevoerd volgens een landelijk vastgesteld protocol. Het gaat om het broedvogelmonitoringsproject- Weidevogels (BMP-w). De methode staat uitgebreid beschreven in Vergeer et. al., (2016). Uitgangspunt is dat weidevogelterritoria worden vastgesteld en in kaart gebracht op basis van minimaal vier rondes. In 2022 is, in opdracht van PNH, in

68 van de 73 provinciale plots geteld. Deze tellingen zijn door Natuurlijke Zaken, Van der Goes en Groot en TAUW, uitgevoerd. De verantwoording van het veldwerk is beschreven in Korthorst et. al., (2018, 2019 en 2020) en Rotteveel & Van Groen (2021 en 2022).

1.3 Trendberekeningen; dit jaar mogelijk kantelpunt

De trendberekeningen zijn uitgevoerd door PNH met behulp van het programma RTRIM. Dit programma en de bijbehorende handleiding zijn beschreven in Pannekoek en van Strien (2015). Bij de berekeningen wordt 1990 als uitgangsjaar genomen en op 100 gezet (Index=100). In Edelman & Witteveldt (2019) is uitgebreid beschreven hoe de berekeningen in RTRIM tot stand zijn gekomen. Ook wordt in dit achtergronddocument ingegaan op de instellingen van het programma en de mate van significantie van de gepresenteerde trends.

Er is een trend berekend voor de periode 1990-2006 en de periode 2006-2022. In 2006 is door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) uitgesproken dat de achteruitgang van de weidevogels in 2010 gestopt zou moeten zijn. Hoewel een oorzakelijk verband tussen deze wens en de trend moeilijk is te leggen, vinden wij dit jaar al wel interessant om als mogelijk kantelpunt te bekijken.

Analyse vlakdekkend onderzoek

Naast een jaarlijks opgenomen meetnet worden er ook sinds 1987 vlakdekkend gebieden geteld. Het veldwerk is qua methode gelijk aan die van de meetplots. Verschil is dat dit gaat over grote oppervlakten (figuur 1.1) die worden geteld in plaats van plots van beperkte omvang.

Afgelopen jaar hebben Natuurlijke Zaken en Van der Goes en Groot (Van Groen et. al., 2022). Een analyse gemaakt van deze tellingen. Met behulp van deze data kunnen we bijvoorbeeld ook per regio of deelgebied kijken waar verschillende soorten voorkomen en of ze voor- of achteruit zijn gegaan. In het rapport is uitgebreid te lezen wat de resultaten zijn van de tellingen sinds 1987.

Een paar opvallende conclusies:

Voor de steltlopers onder de weidevogels (grutto, tureluur, Kievit en scholekster) hebben de gebieden rond het Alkmaardermeer, De Kampen, Eilandspolder en Mijzenpolder, Castricum en Limmen en het Ilperveld de hoogste dichtheden. De laagste dichtheden aan steltlopers zijn te vinden in Uithoorn, Hargerpolder en Pettemerpolder, Polder Katwoude, de omgeving Schagen en de Omgeving van Heiloo en Alkmaar.

- In gebieden met beheer ((agrarisch) natuurbeheer) doen de weidevogelsoorten het beter of minder slecht dan in gangbaar boerenland waar geen extra natuurbeheer wordt uitgevoerd. Krakeend is in zowel gangbaar boerenland als land met (agrarisch) natuurbeheer sterk vooruit gegaan.
- In alle regio's zijn de weidevogeldichtheden afgenomen. In sommige gebieden is deze afname meer dan 80 procent tussen de eerste telperiode en de laatste. In het minst slechte gebied is dit iets minder dan 20 procent.

✓ Tabel 1.1 de trend in procenten van 10 weidevogelsoorten in de periode 1990-2006 en 2006-2022. Groen is vooruitgang, rood is achteruitgang en oranje is stabiel.

Soort	Trend (%) per jaar 1990-2006	Trend (%) per jaar 2006-2022
Krakeend	13	5
Kuifeend	0	0
Veldleeuwerik	-10	1
Graspieper	-2	5
Gele kwikstaart	-6	6
Slobeend	-2	2
Tureluur	1	-1
Grutto	-3	-2
Kievit	-1	-2
Scholekster	-5	-1

*Volgens Turnhout & Zoetebier (2019) moet voor onze trend van de tureluur voorzichtigheid worden betracht. De provinciale plots geven een optimistischer beeld dan het NEM meetnet.



DE KIEVIT GAAT IN DE GEHELE TELPERIODE MATIG ACHTERUIT • Henk van Bruggen

1.4 Trends in 2022

In tabel 1.1 is de trend van 10 weidevogelsoorten gepresenteerd voor de periode 1990-2006 en de periode 2006-2022. Gunstig is dat van de graspieper, slobeend, gele kwikstaart de negatieve trend is veranderd in een positieve trend. Voor de veldleeuwerik is de negatieve trend een stabiele geworden. De kuifeend blijft in beide periodes stabiel en de krakeend neemt in beide periodes toe.

Helaas is voor de steltlopers; grutto, kievit en scholekster geen trendbreuk te zien. Deze blijven in beide periodes afnemen in aantal. De tureluur gaat zelfs vanaf 2006 in aantal achteruit, terwijl deze in de periode daarvoor nog een toename liet zien. Voor de watersnip, wintertaling, zomertaling en kemphaan is geen

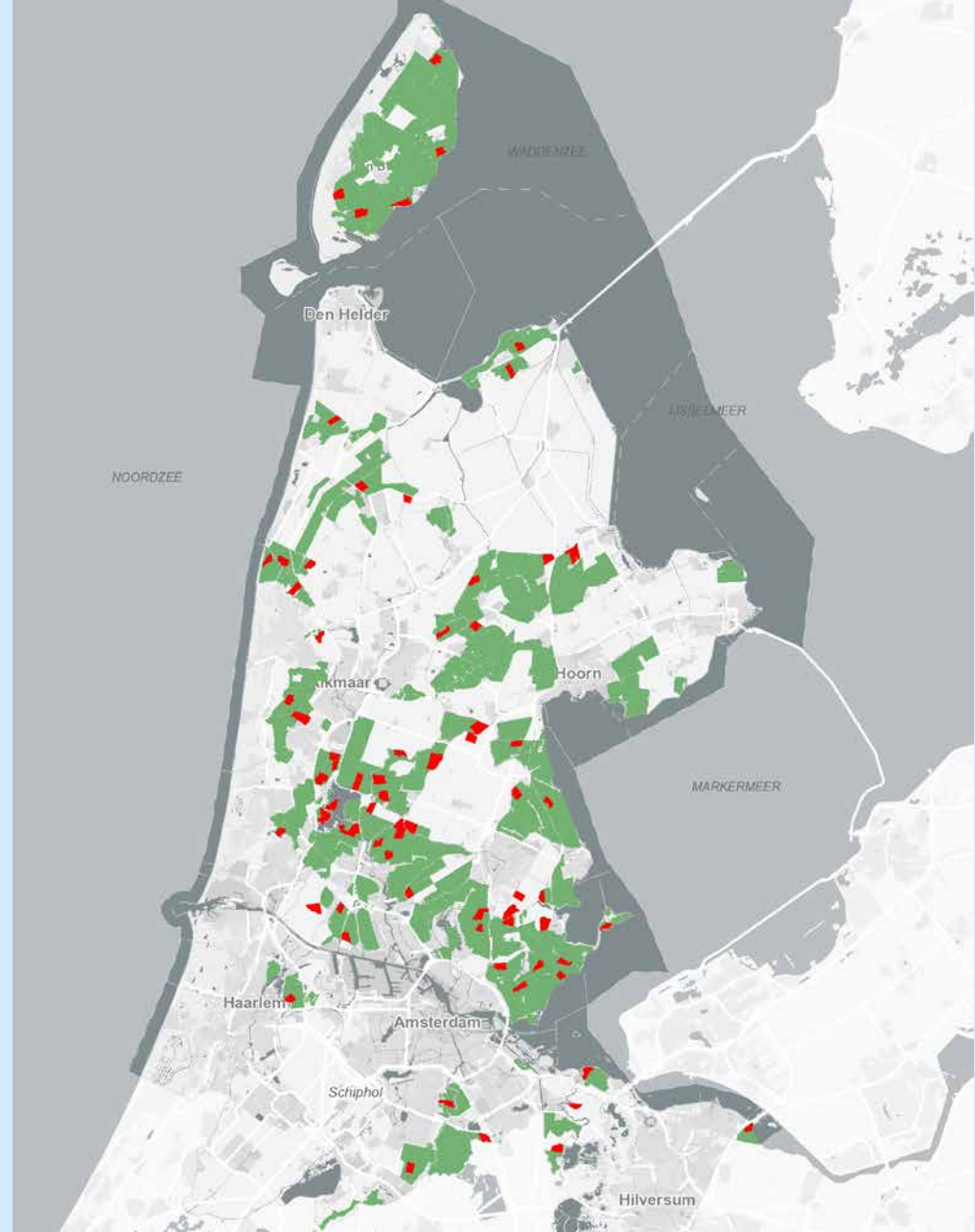


DE TREND VAN DE VELDLEEUWERIK IS VANAF 2006 STABIEL GEWORDEN • Peter v.d. Beek

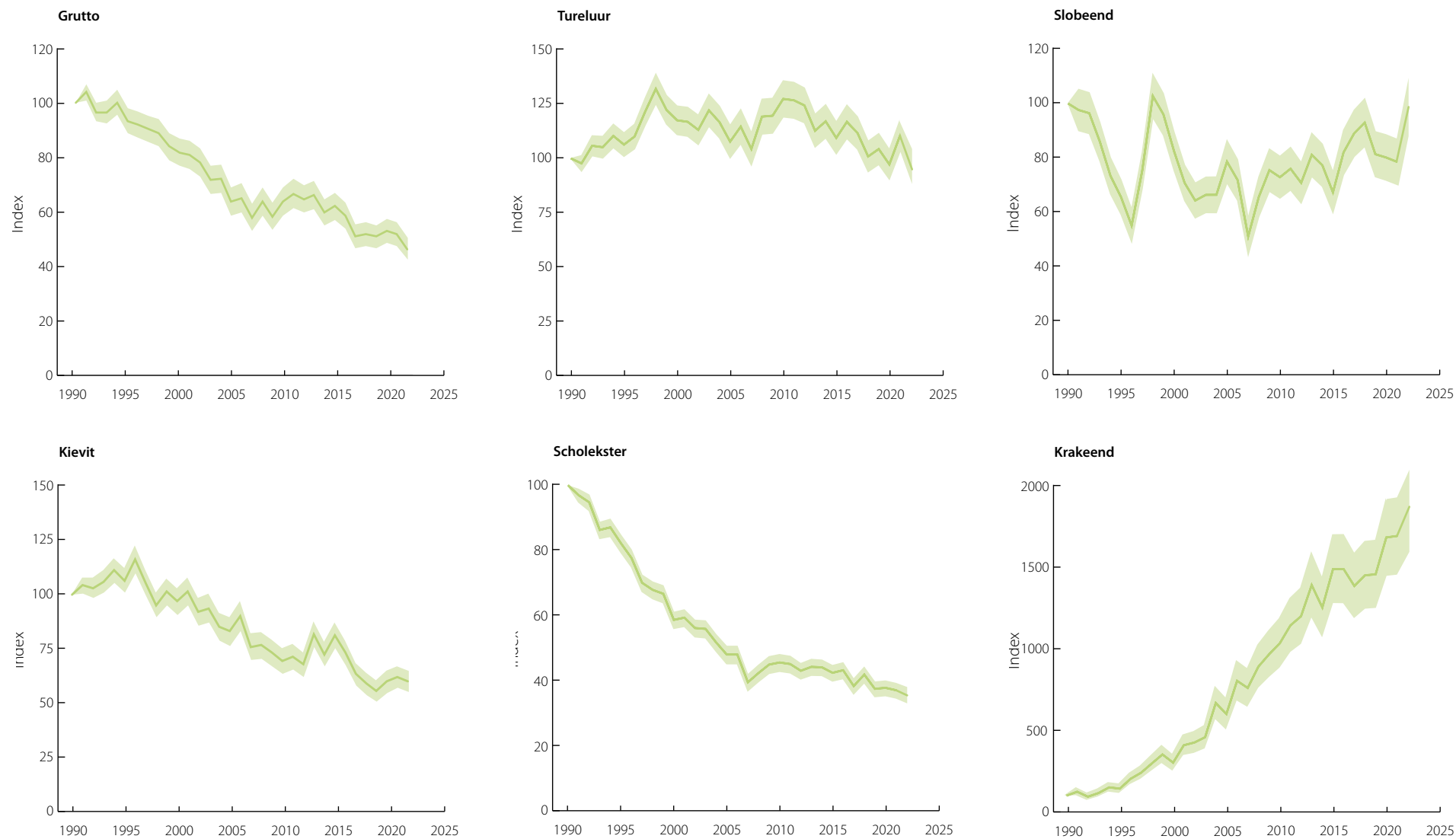
betrouwbare trend te berekenen door hun geringe aantallen in onze meetplots. Gegevens op <https://stats.sovon.nl/> laten zien dat deze soorten allemaal achteruitgaan sinds 1990.

1.5 Conclusies

De graspieper, slobbeend, gele kwikstaart en veldleeuwerik doen het na een periode van achteruitgang vanaf 2006 weer beter. Voor de grutto, scholekster en de kievit geldt dat echter niet. Deze gaan in de gehele periode matig achteruit. Wel is deze afname minder sterk dan die in heel Nederland. Van een aantal soorten, zoals de kemphaan, watersnip en zomertaling kan geen trend worden bepaald door lage aantallen die voorkomen in de plots.



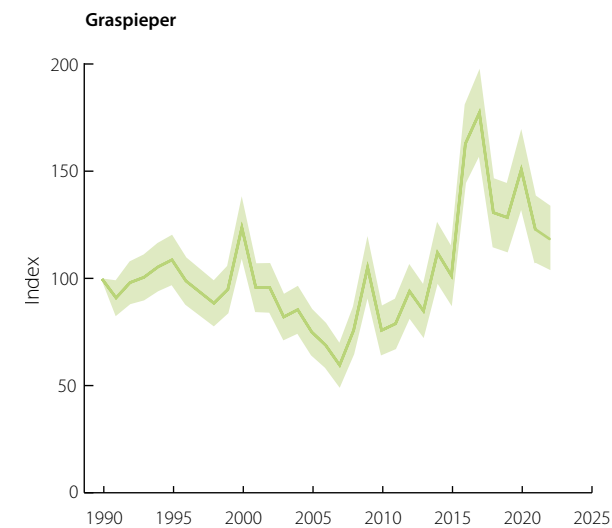
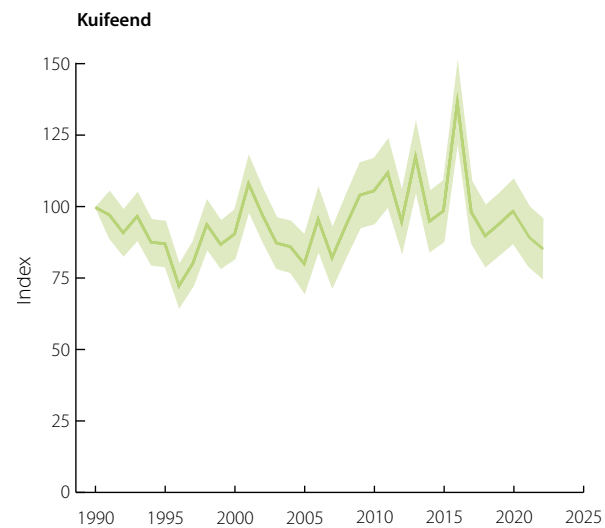
^ Figuur 1.1 gebieden waar in opdracht van provincie Noord-Holland weidevogels worden gemonitord. Groen = gebieden die sinds 1987 periodiek vlakdekkend zijn geteld; rood = plots die jaarlijks worden geteld.



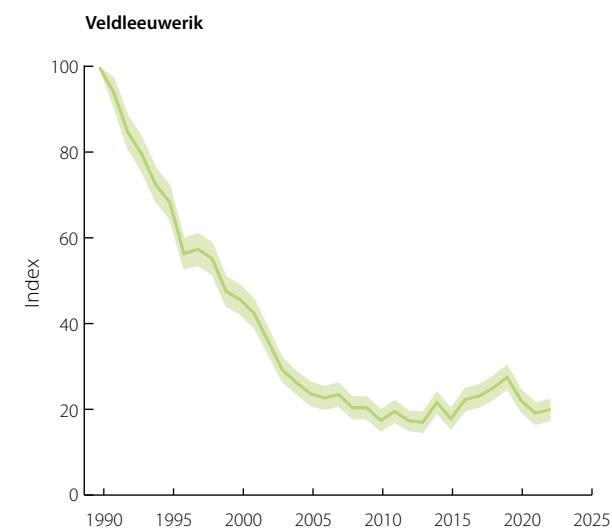
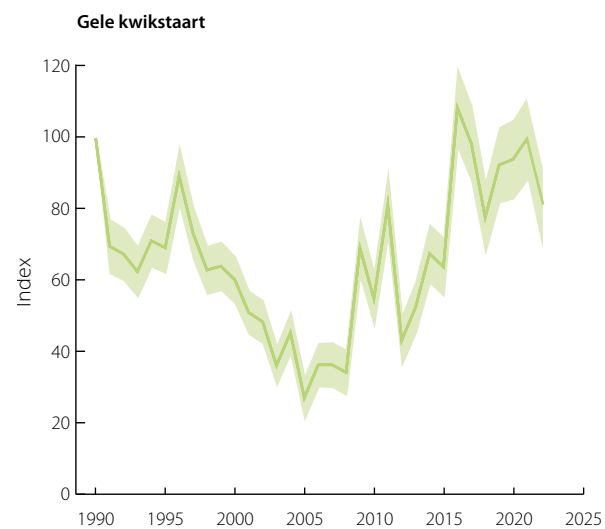
^ Figuren 1.2 het verloop van de index per jaar van de tien belangrijkste weidevogelsoorten in Noord-Holland. De gekleurde balk geeft de mate van onzekerheid aan.



**DE NEGATIEVE TREND VAN GRASPIEPER
IS VERANDERD IN EEN POSITIEVE TREND**
Menno Schaefer



**DE STERKE AFNAME VAN DE SCHOLEKSTER
IS NA 2006 IETS AFGEVLAKT**
Menno Schaefer





DE SLOBEEND VERTOONT EEN LICHT POSITIEVE TREND • Menno Schaefer



**DE GELE KWIKSTAART NEEMT
WEER IETS IN AANTAL TOE**
Menno Schaefer

Literatuur

Korthorst, M., Groen, F.M. van., 2018. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2018. Verantwoording gebiedsdekkend weidevogelonderzoek, weidevogelmeetnet en alarmtelling.* TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.

Korthorst, M., Rotteveel, J.J.F. en Groen, F.M. van., 2019. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2019. Verantwoording van het gebiedsdekkend weidevogelonderzoek en het weidevogelmeetnet.* TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.

Korthorst, M., Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van., 2020. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2020.* TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.

Pannekoek, J., & Strien, A. van. 2015. *TRIM 3 manual (TRends and Indices for Monitoring data).* Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

Rotteveel, J.J.F., & Groen, F.M. van., 2021. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2021.* TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.

Rotteveel, J.J.F., & Groen, F.M. van., 2022. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2022.* TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.

Scharringa, K., & Veer, R. van 't., 2007. *Provinciaal weidevogelmeetnet in 2006.* In Belleghem, S. van, Kuiper, M., Scharringa, K., Veer, R. van 't., Tanger, D., & Witteveldt, M. *Weidevogels in Noord-Holland, het jaar 2006 in beeld.* Landschap Noord-Holland, Castricum. Pp 24-29.

Turnhout, C., & Zoetebier, D., 2019. *Analyse meetnet-gegevens Noord-Holland. Sovonrapport 2019/21.* Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Vergeer, J.W., van Dijk A.J., Boele, A., van Bruggen, J., & Hustings, F., 2016. *Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels.* Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Edelman, G., & Witteveldt, M., 2019. *Trendberekeningen weidevogelmeetnet 2019.* Achtergronddocument. Intern rapport Provincie Noord-Holland.

Martin Witteveld is ecooloog en Gerda Edelman is data analist bij de provincie Noord-Holland

Hoofdstuk 2

Broedseizoen 2022

Valse start door onstuimig voorjaar

NIENKE KWIKKEL & PETER MOL

2.1 Vraagstukken broedseizoen 2022

Na een min of meer normaal verlopend weidevogeljaar in 2021 begon het broedseizoen van 2022 erg onstuimig en eindigde het, zoals de laatste jaren bijna gebruikelijk, wederom in droogte. Wat betekende dit voor het nest- en broedsucces voor onze weidevogels? Hoe hebben de vrijwilligers daaraan bijgedragen? Hoe hebben zij het seizoen beleefd? Er konden in de loop van het seizoen weer bijeenkomsten fysiek plaatsvinden, maar de digitale voorbereiding bij de weidevogelbescherming gaf ook extra kansen en maakte het mogelijk om deel te nemen uit de hele provincie door (veld)medewerkers, vrijwilligers, boeren, groeps- en veldcoördinatoren en de Agrarische Natuur Verenigingen (ANV's).

2.2 Boerenlandvogels en weersinvloeden

Behalve landgebruik, waterstand en predatoren, heeft ook het weer een belangrijke invloed op de voedselbeschikbaarheid voor boerenlandvogels. Dat geldt zowel voor volwassen vogels als voor hun kuikens. Aanhoudend droog weer, zorgt ervoor dat wormen en emelten in de bodem moeilijk bereikbaar zijn. Dat veroorzaakt voedselschaarste voor volwassen weidevogels, die daardoor een verzwakte conditie krijgen. Bij aanhoudend nat of koud weer zijn er weinig kleine vliegende insecten, wat vooral kuikens in ernstige problemen brengt en velen de dood kan kosten. Het weer is zodoende sterk medebepalend voor het broedsucces van boerenlandvogels.



2.3 Maandelijks weerbeeld

De natte maar warme februarimaand was niet ongunstig voor de zich op dat moment vestigende kieviten. Al zullen velen door de soms harde wind en stormen, heel wat tijd in de greppels hebben doorgebracht. Grutto's vonden gunstige omstandigheden om al vroeg in grote aantallen op de plas-dras plekken te verschijnen, zoals op het Landje van Geijssel en in de Kalverpolder.

De warme en droge maand maart verleidde veel kieviten en zelfs grutto's om vroeg met broeden te beginnen. Door de vele neerslag in februari waren de graslanden nog redelijk vochtig, wat gunstig was voor de beschikbaarheid van wormen, emelten, dansmug larven en op de bodem kruipende insecten en spinnen. Maart eindigde wel met winterse dagen, waarbij de vogels op 1 april zelfs wakker werden met een sneeuwdek om zich heen.

Het koude en ook natte weer hield aan tot midden april. Met name de tweede week van april kan voor de net uit het ei gekomen kieviten fataal zijn geweest. De tweede helft van april vormde het begin van een volgende droogteperiode. De meeste grutto's zaten toen nog op hun eieren en tureluurs en scholeksters zullen in deze periode zonder al te grote problemen zijn gaan broeden. Veel kievitkuikens liepen al rond. In april zal de droogte nog niet tot veel problemen voor deze kuikens hebben geleid. Maar de droogte zette door tot half mei, daarbij werd het warm wat uiteindelijk in de tweede week van mei tot voedselschaarste voor kievitkuikens kan hebben geleid.

Gelukkig voor de kieviten begon het vanaf half mei af en toe te regenen, waardoor het maandgemiddelde van de neerslag alsnog tot net onder het gemiddelde uitkwam. Het insectenleven op de bodem kwam weer tot leven, voor veel jonge kieviten mogelijk net



KIEVIT • Menno Schaefer



KIEVIT BROEDT IN DE SNEEUW • Michel Mannes

op tijd. Ook kan het boeren gedwongen hebben de maai-activiteiten uit te stellen, wat gunstig was voor de net in die periode uit het ei gekomen gruttokuikens.

Juni werd vervolgens een warme maand met afwisselend zon en geregeld regenbuien. Op zich prima omstandigheden voor boerenlandvogels. Zowel voor de kuikens die al bijna vliegvlug waren, als voor de nakomertjes die uit herleg voortkwamen. Tot laat in juni waren er dan ook oudervogels met kuikens in de weidepercelen te zien. Tenminste daar waar nog niet gemaaid was. Korte momenten van een paar droge dagen achter elkaar werden benut om op reguliere graslanden of percelen met legsel-beheer, het gras te maaien en binnen te halen.

Al met al waren de weersomstandigheden weliswaar grillig, met een afwisseling van natte, koude, droge en warme perioden. Maar de extreme lange droogte kwam pas in juli, in het staart-puntje van het broedseizoen. Daardoor zal het weer dit jaar geen grootschalige negatieve invloed op de broedresultaten hebben gehad zoals in 2020. Wat niet wegneemt dat er lokaal wel enige negatieve invloed is geweest, met name op plekken die extra gevoelig waren voor de droogte van eind april, begin mei, of waar het koude weer van eind maart, begin april toch net te bar was om de legfels of net uit gekomen kuikens in leven te houden.

2.4 Eerste eieren in 2022

Landelijk werd het eerste kievitsei op 9 maart gevonden op een maïslanperceel in Hengevelde, Overijssel, dit was een nest met al twee eieren erin. Weidevogelbeschermer Cees Dijker vond op 12 maart wederom het eerste kievitsei in onze eigen provincie op Texel, het nest lag in Polder Zeeburg bij De Cocksdoorp.



Daarna behaalde Noord-Holland voor de andere kernweidevogels de primeur voor de eerste nesten. Het eerste gruttonest werd op 21 maart gevonden door Wout de Jong op het graslandperceel in Oostzaan langs de Haal, bij melkveehouder René Taams. Vrijwilligerscoördinator Willem Overweg vond op 25 maart het eerste scholeksterneest van Nederland in Polder Oterleek. Dit is inmiddels een traditie, het gaat hoogstwaarschijnlijk om hetzelfde broed-paar dat door ervaring wijs is geworden en vroeg begint. Vroege legfels hebben namelijk meer kans om succesvol te zijn. Het eerste ei van de tureluur in onze provincie werd op 2 april na een dag sneeuw gemeld door Meindert van der Meulen in een grasland-perceel in Kwadijk.



GRUTTO EN SCHOLEKSTER • Wil Doorn-Meijne



KLEINE PLEVIER • Hans Brinks

2.5 Opmerkelijkste verschillen met voorgaand jaar

Het aantal gevonden en beschermde legsels nam dit jaar de stabiele 3% af naar 8.108 beschermde legsels. Deze afname komt grotendeels voor rekening van de scholekster met een daling van 220 (9%) van het aantal nesten, waarvan de meeste nesten op Texel (112 nesten) afnamen. De daling bij de scholekster valt deels te verklaren door de afgenomen predatie met 3% op het eiland. Er was hierdoor minder herleg en minder geregistreerde nesten. Een ander deel van de verklaring is dat er minder scholeksters nestelden, iets wat in alle gebieden te zien is. Op het Symposium Scholekster, werd deze trend bevestigd. Daardoor heeft de vogel nu de twijfelachtige eer voor de tweede keer door Sovon als vogel van het jaar te worden uitgeroepen. Hopelijk geeft de aandacht en de aanvullende inzichten handvatten om deze negatieve trend te keren.

2.6 Eenden, zangvogels en overige soorten

Na een flinke toename (30%) van het aantal legsels van de wilde eend vorig jaar, is dit jaar de daling weer ingezet (van 168 naar 127 legsels). 2020 was het Het Jaar van de Wilde Eend, waardoor er toen extra inventarisaties plaatsvonden. Deze maakten duidelijk dat de kuikenoverleving het knelpunt is dat zorgt voor de achteruitgang van de soort. De terugloop in het aantal legsels is wellicht een inspanningseffect. Visdieven zorgden nu voor het tweede jaar op rij voor 14 nesten. Zij hebben dankzij de aanleg van schelpenbanken op plas-dras voorzieningen aantrekkelijke nestplekken in het werkgebied van ANV Water, Land & Dijken gevonden. Bij de kleine zangvogels is er dit jaar niet veel positiefs te melden. De gele kwikstaart en de graspieper hadden vorig jaar een opleving, maar die is dit jaar niet terug te zien in de cijfers. De kleine plevier wordt met drie legsels in Noord-Holland heel weinig geregistreerd. Ook het aantal gevonden nesten van de veldleeuwrik nam met vier af en bereikte wederom met slechts 16 nesten een nieuw dieptepunt. Het aantal gevonden nesten van kleine zangvogels dat in de database geregistreerd wordt is traditioneel laag omdat ze zeer moeilijk te vinden zijn. Maar met deze trend hebben deze soorten geen toekomst in Noord-Holland.

~ Tabel 2.1 totaaloverzicht aantallen legsels in 2022 ten opzichte van 2021

Soort	Totaal		Bekend		Uit		Niet uit		Uit in %		Predatie		Beweiding		Werkz. heden		Verlaten		Overig		Onbekend		
	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	
Bergeend	7	6	4	4	4	4	0	0	100	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bontbekplevier	2	0	1	0	1	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bruine kiekendief	0	1	0	1	0	1	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Canadese gans	3	2	2	2	1	1	1	1	50	50	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Eend onbekend	6	2	4	1	3	0	1	1	75	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eidereend	35	55	2	21	2	4	0	17	100	19	0	16	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Fazant	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Fuut	1	1	1	0	1	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gele kwikstaart	16	34	5	19	4	16	1	3	80	84	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Graspieper	6	9	3	7	2	5	1	2	67	71	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Grauwe gans	45	12	16	11	12	6	4	5	75	55	0	0	0	0	1	0	2	1	0	2	2	2	2
Grutto	1.123	1.153	926	909	703	706	223	203	76	78	162	133	8	4	7	1	36	40	1	2	11	23	23
Kievit	3.806	3.813	3.086	3.082	2.379	2.333	707	749	77	76	497	492	6	8	100	61	76	104	4	33	54	51	51
Kleine plevier	3	4	3	4	2	0	1	4	67	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0	0
Kluut	8	21	6	21	6	9	0	12	100	43	0	11	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Knobbelzwaan	4	2	1	2	0	1	1	1	0	50	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Kokmeeuw	3	2	3	2	3	2	0	0	3	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Krakeend	57	53	38	37	26	28	12	9	68	76	8	7	0	0	0	0	3	1	0	1	0	0	0
Kuifeend	9	10	6	8	5	5	1	3	88	63	1	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0

Soort	Totaal		Bekend		Uit		Niet uit		Uit in %		Predatie		Beweiding		Werkz. heden		Verlaten		Overig		Onbekend	
	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021
Meerkoet	182	180	124	129	103	111	21	18	83	86	17	13	0	0	0	1	0	0	2	0	2	4
Nijlgans	3	3	2	1	2	0	2	1	0	0	100	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Onbekende soort	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Patrijs	1	6	1	5	1	5	0	0	100	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Scholekster	1.671	1.893	1.123	1.305	863	1.025	260	280	77	79	190	189	8	6	15	19	18	29	1	10	27	27
Slobeend	149	103	108	80	78	51	30	29	72	64	18	15	1	1	1	1	8	8	0	0	2	4
Torenvalk	0	2	0	1	0	1	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tureluur	780	753	619	605	463	453	156	152	75	75	108	110	6	3	2	0	30	29	1	5	9	5
Veldleeuwerik	16	20	10	17	9	14	1	3	90	82	1	1	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
Visdief	14	14	6	11	5	11	1	0	83	100	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Waterhoen	5	3	2	3	1	3	1	0	50	100	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Watersnip	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Wilde eend	127	168	87	133	58	92	29	41	67	69	19	29	0	0	0	3	6	8	0	0	4	1
Wintertaling	0	1	0	1	0	1	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Witte kwikstaart	2	2	1	2	1	2	1	0	0	100	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zilvermeeuw	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	5	5	4	4	2	4	2	0	50	100	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Totaal	8.092	8.336	6.195	6.429	4.740	4.894	1.458	1.535	73	76	1.227	1.023	29	22	95	88	181	227	9	57	113	118
% van bekend resultaat			77	77	77	76	24	24			19,0	15,9	0,4	0,3	2,1	1,4	3,2	3,5	0,2	0,9	2,5	1,8

2.7 Uitkomstpercentage, predatie en overige verliesoorzaken

Van 77% van de gevonden legsels is ook bekend wat ermee is gebeurd. Tenminste als het gaat om de vraag of de eieren zijn uitgekomen of niet. Het gemiddelde uitkomstpercentage van de legsels was met 76% hetzelfde als vorig jaar.

De predatiedruk nam in vergelijking met 2021 toe van 17,7% naar 18,4%. Dit zijn de cijfers op basis van de klassieke berekeningsmethode waarbij naar de genoteerde uitkomstresultaten wordt gekeken. De 1,8% van de nesten waarbij de verliesoorzaak als onbekend genoteerd stond, worden hierbij in de predatie meegemeld. De kans dat deze legsels waren gepredeerd toen de eieren uit nest waren verdwenen, is daarbij namelijk het grootst.

Als we naar de meer uitgebreidere Mayfield-methode kijken, komt het predatiepercentage (zoals altijd) veel hoger uit. Bij deze methode wordt namelijk ook de veronderstelling meegenomen dat een deel van de nesten al gepredeerd was voordat ze gevonden konden worden. Bovendien wordt daarbij gekeken naar het aantal dagen dat nesten daadwerkelijk beschermd zijn. Voor de grutto en de tureluur komt het predatiegetal in 2022 dan uit op respectievelijk 39,1% en 35,1%. Dat is voor de tureluur iets lager (was 37,2%), maar voor de grutto flink hoger dan vorig jaar (was 32,5%). Een letterlijk nieuw in beeld gekomen rover op het speelveld van predatie is trouwens de bruine rat. Een wildcamera in polder Oterleek legde vast hoe bruine ratten een heel veld aan eieren roofden.

Het aandeel 'verliesoorzaak door werkzaamheden' is er ten opzichte van 2021 met 1,5% gelijk gebleven. Andere verliesoorzaken zoals 'beweiding', 'verlating van het nest' of 'overig' bleven

in omvang nagenoeg gelijk. Daarbij gaat het met percentages rond de 1% om kleine aantallen.

2.8 Actief beschermde legsels

Bij de vrijwillige weidevogelbescherming worden de gevonden legsels over het algemeen gemarkeerd met twee stokken aan weerszijde van het nest. Door dit af te stemmen met de boer en/of medewerkers van loonwerkbedrijven, maken de stokken zichtbaar waar de nesten liggen zodat ze daar rekening mee kunnen houden tijdens de werkzaamheden. Het is frustrerend wanneer een gevonden nest alsnog door agrarische werkzaamheden verloren gaat.

Vrijwilligers, maar ook agrariërs, registreren in de Boerenlandvogelmonitor of een nest ook daadwerkelijk actief beschermd wordt bij werkzaamheden op het land. Ook kan worden aangegeven of er een wildcamera of een elektrisch vossenraster aanwezig is.

In graslanden bestaan de agrarische beschermingsactiviteiten uit:

- Om een nest heen maaien (OM)
- Om een nest heen werken bij rollen of slepen van de grasmat (RS)
- Om een nest werken en/of sleepslangnestbeschermers plaatsen bij bemesten (BM)
- Nestbeschermers plaatsen bij beweiding (NB)
- Delen van percelen niet maaien via last minute beheer (LM), zogenaamde kuikenenclaves
- Bescherming van nesten door middel van het plaatsen van een elektrisch vossenraster (VR). Dit kan zowel om afzonderlijke nesten als om complete percelen gebeuren.



In de akker- en tuinbouw gaat het om bescherming tegen de volgende werkzaamheden:

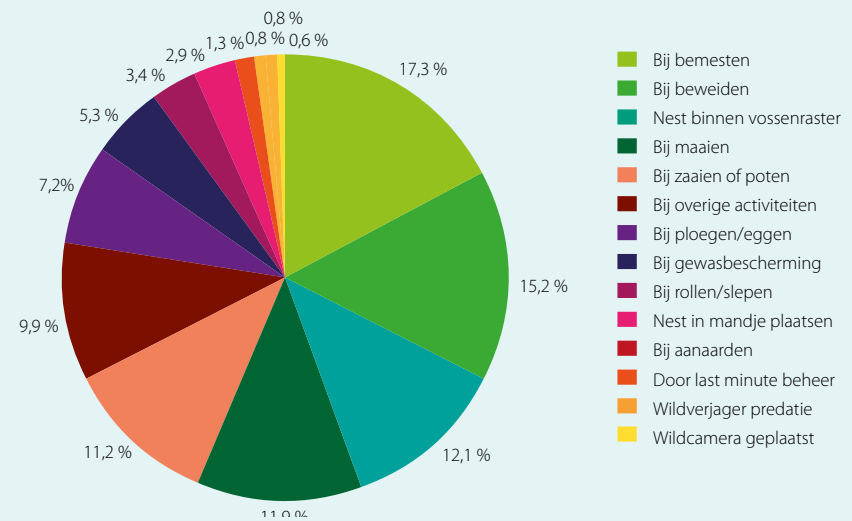
- Aanaarden/frezen van aardappelruggen (AA)
- Ploegen/eggen (PE)
- Zaaïen/poten (ZP)
- Gewasbescherming (GBM)

Beschermingsmaatregelen bestaan hierbij uit:

- Om nesten heen werken
- Nesten in mandjes (ver)plaatsen (NiM) vooral bij ploegen, eggen, frezen, zaaïen en poten

Dit seizoen is bij 3.098 nesten (38%) geregistreerd op welke wijze deze beschermd zijn bij werkzaamheden. Het uitkomstresultaat van deze actief beschermde legfels ligt dit jaar zelfs iets hoger dan het totale uitkomstresultaat (77%), namelijk op 80%, waaruit blijkt dat actieve beschermingsmethoden daadwerkelijk bijdragen aan het uitkomstresultaat en geen negatieve invloeden heeft op de legfels. Ongeveer 5% van alle legfels in Noord-Holland is beschermd met een vossenraster. Ook het plaatsen van een nestbeschermer is een veel voorkomende wijze van actieve bescherming op grasland bij beweiding met vee. Zo wordt 6% van de nesten beschermd, waarbij het uitkomstresultaat eveneens iets boven

Beschermde legfels 2022



Figuur 2.1 beschermde legfels per werkzaamheid in 2022 (N=3.098 legfels).



GRUTTO • Marcel van Kammen/NIS



INSPIRATIEDAG BOERENLANDVOGELS
MARGREET REIJNTJES, MARTIJN KORTHORST,
ERNEST BRIET, PIETER WINSEMIUS



het gemiddelde ligt met 78%. Andere vormen van actieve bescherming, in volgorde van belang, zijn het omheen bemesten en omheen maaien. De effectiviteit van actieve bescherming van nesten op bouwland is altijd wat lager omdat er rond de inzaai-periode heel veel werkzaamheden plaatsvinden. In zijn totaliteit laten de cijfers zien dat nestbescherming een bijdrage levert aan het voorkomen van verlies door agrarische werkzaamheden, wat in slechts 1,5% van de gevallen gebeurt.

2.9 Aantal vrijwilligers nam toe

Het totale aantal vrijwillige weidevogelbeschermers/boerenlandvogeltellers is met 816 vrijwilligers, 19 meer dan vorig jaar, al jaren nagenoeg stabiel. De gemiddelde leeftijd van vrijwilligers nam lichtjes af naar 66,7 jaar. Het aantal jaren dat een vrijwilliger gemiddeld actief is, blijft jaarlijks licht toenemen, waardoor het momenteel op 9,8 jaren ligt.

2.10 Inspiratiedag Boerenlandvogels 2022 en film Grutto!

Om het jaar trapt Landschap Noord-Holland het weidevogel-seizoen af met de Inspiratiedag Boerenlandvogels. Dit jaar vond deze online plaats omdat de corona-maatregelen nog niet helemaal waren opgeheven. Deze bijeenkomst organiseren we voor vrijwilligers, boeren, beleidsmakers, faunabeheerders en natuurbeheerders die in hun dagelijks werk met weidevogels te maken hebben. Bijna 200 weidevogelliefhebbers namen online deel aan de bijeenkomst via een livestream. De bijeenkomst startte met exclusieve fragmenten uit de film Grutto! van Ruben Smit. Pieter Winsemius gaf vervolgens een toelichting op het Aanvalsplan Grutto, waarbij Martijn Korthorst vertelde hoe de provincie



Noord-Holland deze plannen concretiseert. Er waren zes verschillende lezingen en workshops waarbij vrijwilligers, boeren, wetenschappers en wild- en natuurbeheerders aan het woord kwamen. In juni zijn 250 vrijwilligers voor de film Grutto! uitgenodigd in theater de Vue in Alkmaar om de film te zien. Melchert Meijer zu Schlochtern was aanwezig om toe te lichten hoe de film gemaakt is. Hij heeft als cameraman en veldregisseur in zes van de zeven landen gefilmd.

2.11 Cursussen, bijeenkomsten en informatievoorziening

Landschap Noord-Holland zorgt voor de kennisuitwisseling en informatievoorziening van de agrariërs en vrijwillige weidevogelbeschermers. Verder zorgt zij ervoor dat nieuwe vrijwilligers worden geworven. Dezen worden via een Basis cursus Weidevogelbescherming geschoold in theorie en daarna deels met professionele praktijkbegeleiding in het veld verder opgeleid. Via de Groene Academie is een E-Learning module Weidevogelbeheer te volgen op de website Leer je Groen. Er verschijnt maandelijks de Nieuwsbrief Boerenlandvogels, voor boeren, vrijwilligers en agrarische collectieven.

✓ Tabel 2.1 overzicht van cursussen en aantal deelnemers in 2022.

Thema Cursussen	Plaats	Deelnemers
Coördinatorenbijeenkomst: Start seizoen Noord-Holland	Digitaal	19
Basis cursus: 5 theorie-avonden, 1 Excursie	Digitaal & Castricum	30
E-Learning module ter voorbereiding Basis cursus	Digitaal	17
Basis cursus: 2 theorie-avonden voor agrariërs	Hobrede	20
Verdiepings cursus landbouwwerkzaamheden	Hobrede	15
Specialisatie cursus QBM	Digitaal & Hobrede	20
Specialisatie cursus BTS	Digitaal & Hobrede	4

✓ Tabel 2.2 overzicht geleverde beschermings- en registratiemateriaal.

Thema Materiaal	Aantal
Markeerstokken	4.055
Vlaggenstokken t.b.v. verjagen families met kuikens in te maaien grasland	50
Rieten mandjes t.b.v. verplaatsen Kievit- en scholeksterlegsels op bouwland	30
Nestbeschermers (koeien en schapen)	6
Veldgidsen Weidevogelbescherming	17
Sleepslangnestbeschermers	16
Bordjes Vrijwillige Weidevogelbescherming voor plaatsing in veld/ boerderij	20
Nestregistratieboekjes	120
Nestregistratie- c.q. Stalkaarten voor op de boerderij*	40
Vergunningen	digitaal

* ANV Water, Land & Dijken stuurt al hun leden een compleet pakket inclusief stalkaarten.

2.12 Rondgebrachte materialen

Landschap Noord-Holland zorgt voor de ontwikkeling, aanschaf en verspreiding van zowel cursus-, als beschermingsmateriaal ten behoeve van de weidevogelbescherming aan agrariërs en de vrijwilligers(groepen) in de provincie. Deze worden vóór de start van het weidevogelseizoen rondgebracht, zodat iedereen goed voorbereid aan het werk kan. Om een indruk te geven van de geleverde materialen in seizoen 2022 zie tabel 2.2.

2.13 Boerenlandvogelmonitor

De website boerenlandvogelsnederland.nl geeft toegang tot de database Boerenlandvogelmonitor en wordt beheerd door koepelorganisatie LandschappenNL. Via deze landelijke database worden alle legsels en waarnemingen van boerenlandvogels ingevoerd op perceel-, bedrijf- en gebiedsniveau. Met deze data kan de individuele vrijwilliger, agrariër, weidevogelgroep, agrarisch collectief inzicht krijgen en zo conclusies trekken voor het beheer. Op provinciaal en landelijk niveau worden de cijfers gebruikt om trends en ontwikkelingen boven water te krijgen.

2.14 Beschikbaarheid van actuele gegevens

Het aantal mensen dat hun legselgegevens invoert via de mobiele website stijgt licht. Ruim één derde van de waarnemers voert in het veld de gegevens in via smartphone of tablet. De invoersnelheid stijgt ook nog steeds iets. Ruim 70% van de legsels wordt binnen één dag ingevoerd en 82% doet dit binnen 48 uur. Hierdoor zijn er steeds actuele gegevens beschikbaar voor controleurs van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), veldmedewerkers van agrarische collectieven, agrariërs en eventueel



KLUCHT PATRIJZEN • Wim Tijsen



PREDATIE DOOR RAT • Willem Overweg



SCHOLEKSTER MET PUL • Henk van Bruggen

loonwerkers. Mooi om te zien dat aandacht voor mobiel invoeren bij de veldbegeleiding en de cursussen terug te zien zijn in de resultaten.

2.15 Waarnemingen

Er werden bijna 14.000 waarnemingen op bedrijfsniveau via de zogenoemde QBM-monitoring gedaan dit jaar. Voor het meten van het broedsucces van de grutto zijn er 12.000 gedragsobservaties ingevoerd en/of digitaal ingelezen in de Boerenlandvogelmonitor.

In het kader van de akkervogelmonitoring zijn bijna 4.000 waarnemingen gedaan, iets minder dan voorgaande jaren. Dit gebeurt vooral door vrijwilligers en veldmedewerkers die bij de Agrarische Natuurvereniging Hollands Noorden, kruidenrijke akkerranden, zomerranden, vogelakkers, vogelgraan en wintervoedselakkers inventariseren. Sinds 2020 worden ook de territoria van de patrijzen geteld op Wieringen. Ook het Agrarisch Collectief Water, Land & Dijken inventariseert akkervogels in de Schermer en de Beemster.

2.16 Broedsucces van de grutto

In grote delen van Noord-Holland zijn broedsucces tellingen van de grutto uitgevoerd. Dit gebeurt door zogenaamde Bruto Territoriaal Succes (BTS) inventarisaties, waarbij eind april/begin mei binnen een geografisch begrensd gebied, dat groot genoeg is om de kuikens in groot te brengen, de territoria van grutto's in kaart worden gebracht. De periode om deze tellingen uit te voeren wordt jaarlijks landelijk bepaald op basis van wanneer de eerste legfels starten. Vervolgens wordt vier weken later bij de zogenaamde 'alarmtelling' het eerder op territoriale paren getelde

gebied doorkruist en worden alle alarmerende broedparen in kaart gebracht. Alarmeren is een teken dat ze nog minstens één of meer kuikens hebben. Het aantal alarmerende paren wordt vervolgens gedeeld door het vastgestelde aantal territoria. De grenswaarden als indicatie voor het hebben van voldoende broedsucces voor een stabiele gruttopopulatie is:

- <50% onvoldoende
- 50-65% mogelijk voldoende
- \geq 65% voldoende

De uitkomsten zijn geen absolute gegevens, maar hebben wel waarde in relatieve zin. De trends op gebiedsniveau geven inzicht in het beheer, met name voor voldoende geschikt biotoop voor het opgroeien van de kuikens. In dit hoofdstuk worden alleen de gebieden met een zogenaamde A-status opgenomen, dat zijn gebieden waarvan de grenzen in het gebied zo zijn, dat de in- en uitstroom van lopende gruttogezinnen nagenoeg afwezig is. Verder zijn dit jaar alleen de gebieden opgenomen die volgens BTS-protocol door de vrijwilligers zijn geteld, zie tabel 2.3.



> Tabel 2.3 bruto territoriaal succes van de grutto in 2022, het percentage gruttoparen dat jongen weet groot te brengen. (Vervolg op pagina 26).

Gebied	Oppervlakte (ha)	Broedparen	Gezinnen	BTS in %
Texel				
Burgernieuwland en Everste Koog	762	3	0	0
De Hooge Berg e.o.	428	15	6	40
Polder Eijerland	2.433	17	9	53
Polder het Noorden	764	5	3	60
Texel - Zuid	1758	22	7	32
Texel - totaal	6.145	62	25	40
Wieringen				
Broekerpolder	104	6	4	67
Geesterkoog	111	2	1	50
Hippolytushoeverkoog en Klievervenne	342	6	4	67
Marskepolder	141	15	12	80
Normerpolder en Noorderbuurt	122	9	6	67
Oosterlanderkoog	216	5	3	60
Westerlanderkoog en omgeving	302	13	1	8
Wieringen - totaal	1.338	56	31	55
Schagen en omstreken				
Kaagpolder Noord	100	25	0	0
Kaagpolder Zuid	50	8	3	38
Keinsmerwiel	70	20	12	60
Mosselwiel	109	13	7	54
Schagen - totaal	429	39	29	74
West-Friesland				
Broerdijk-Noord	150	43	34	79
Broerdijk-Zuid	50	6	3	50
De Weere en Oost Abbekerk	200	24	12	50

Gebied	Oppervlakte (ha)	Broedparen	Gezinnen	BTS in %
De Drieban	150	7	3	43
't Laeg	200	33	29	88
Lage Hoek	150	59	23	39
Lambertschaag	150	4	2	50
Oosterdijk e.o.	100	17	3	18
Polder Mijzen	518	299	124	42
Schellinkhout	200	33	10	30
Sijbekarspel-Noord	150	20	14	70
Wogmeer en Zuid Hensbroek	100	18	8	44
West-Friesland - totaal	2.118	563	265	47
Noord-Holland midden				
Castricumerpolder en Groote Ven	75	90	57	63
Graftermeer-Zuid	154	65	8	12
Krommeniedijk	129	14	4	29
Marken	279	170	142	84
Purmerland-NoordOost**	126	18	16	113
Wilmkebreepolder	21	4	2	50
Noord-Holland Midden totaal	784	361	229	63
Noord-Holland zuid				
Bovenkerkerpolder	761	116	96	83
Duivendrechtterpolder	264	9	1	11
Hekslootpolder	157	4	1	25
Holendrechtter- en Bullewijkerpolder	253	7	3	43
Polder De Ronde Hoep	1.064	202	100	50
Spaarnewoude	606	37	17	46
Verenigde Binnenpolder-Oost+Inlaag	608	15	7	47
Noord-Holland zuid totaal	3.713	390	225	58
Totalen Noord-Holland	14.427	1.498	797	53

Reproductiegetal

Onvoldoende	< 50%
Mogelijk voldoende	50 - 65%
Voldoende	> 65%

** Bij een broedsucces van >100% is sprake van meer alarmerende paren, dan er broedparen zijn vastgesteld. Hiervoor zijn een aantal oorzaken:

A: Er kan te vroeg gestart zijn met de broedparentelling dan de adviesperiode, waardoor er een ondertelling plaats vond.

B: Er is een ondertelling van het aantal broedparen geweest bij de inventarisatieronde, de grutto's vestigden zich soms laat dit voorjaar.

C: Bij de zogenaamde alarmtelling is er door veel alarm het daadwerkelijk aantal overschat, de kans hierop is het grootst bij hoge concentraties van alarmerende broedparen in een (deel)gebied.

D: Het kan voorkomen dat een gebied met een ecologische eenheid een zogenaamde B-status heeft, waardoor enige instroom uit een ander gebied plaats heeft gevonden.

In totaal is in 2022 in 73 gebieden het aantal broedparen en gezinnen geteld. 41 gebieden daarvan voldoen aan de A-begrenzing en het telprotocol. De tellingen zijn uitgevoerd op een oppervlak van 16.123 hectare. Het gemiddeld broedsucces voor de grutto voor de provincie kwam daarbij in 2022 uit op 53%, wat voldoet aan de kwalificatie 'mogelijk voldoende'. Dit resultaat

- ✓ Tabel 2.4 bruto territoriaal succes van de grutto in 2022 in gebieden met A-begrenzing. Dit is het percentage gruttoparen dat minstens één kuiken (of meer) weet groot te brengen, het broedsucces.

Jaar	Gemiddelde BTS (%)	Oppervlakte geteld (hectare)	Kwalificatie
2016	63	15.220	Mogelijk voldoende
2017	51	11.621	Mogelijk voldoende
2018	58	19.485	Mogelijk voldoende
2019	64	11.611	Mogelijk voldoende
2020	43	19.780	Onvoldoende
2021	66	31.165	Voldoende
2022	53	16.123	Mogelijk voldoende

breekt weliswaar nog altijd met de trend die het rampjaar in 2020 inzette, maar is toch weer een tegenvaller ten opzichte van het mooie broedsucces van vorig jaar. Een vergelijking van de BTS-gegevens van de afgelopen zeven jaren, toont dat het BTS van de grutto in die periode rond de 60% schommelt (zie tabel 2.4). Daarbij bleek ook dat 10 van de 41 getelde gebieden de kwalificatie 'voldoende' behaalden. 11 gebieden scoorden de kwalificatie 'mogelijk voldoende' en de overige 20 kwamen niet verder dan de kwalificatie 'onvoldoende' reproductie.





GRUTTO • Henk van Bruggen

2.17 Opmerkelijk regionaal

Het broedsucces van de grutto blijft in de regio Texel stabiel laag. In Waal en Burg hopen we binnenkort weer positieve cijfers te gaan zien, maar dat is nog even geduld hebben (zie ook hoofdstuk 3 van dit Jaarboek).

In West-Friesland zijn dit jaar extra inspanningen verricht om meer BTS-gegevens te verkrijgen. Het beeld is daardoor verder uitgebreid, maar heeft niet geleid tot een verschuiving van het eerder gemeten broedsucces.

Regio Noord-Holland Zuid heeft vergeleken met vorig jaar een stuk lagere BTS-score van de grutto. Op de kaartbeelden is ook te zien dat de gebieden waar de grutto's succesvol zijn, een steeds kleiner oppervlakte betreffen. De randgebieden hebben te maken met een hoge predatiedruk of bevatten geen rustgebieden tijdens het broedseizoen.

In Noord-Holland komen in 2022 twee topgebieden naar voren waar zowel het BTS als het aantal broedparen blijft toenemen. Dat zijn Marken en de Bovenkerkervolder bij Amstelveen. Deze resultaten zijn een inspiratie om vooral in te blijven zetten op goed beheer op gebiedsniveau en het enthousiasme van de betrokkenen te blijven stimuleren.

2.18 Conclusies ten aanzien van de grutto

Al met al heeft 2022 gemiddeld 'mogelijk voldoende' reproductie voor de grutto opgeleverd. De inspanningen in het veld om het de grutto naar de zin te maken worden wel steeds groter. De predatiedruk blijft hoog ondanks de toename van vossenrasters. En nog niet overal is voldoende kuikenland om de kuikens vliegvlug te laten worden.

2.19 Conclusies weidevogeljaar 2022

Het weidevogeljaar 2022 was weer een matig jaar voor de meeste soorten boerenlandvogels. Het aantal gevonden nesten blijft achteruitgaan en het broedsucces laat nog geen positieve trend zien. Gelukkig worden de resultaten over de gehele linie wel vastgehouden en wordt er werk gemaakt om inzichten te vertalen naar het aanscherpen van beheer zoals het plaatsen van vossenrasters, het verhogen van waterpeilen en meer kruidenrijk grasland. Dank aan alle boeren, vrijwilligers, agrarische collectieven, loonwerkers, wildbeheerders en terrein beherende organisaties die zich weer hebben ingespannen om de vogels een plek te geven in het boerenland!

Rol Landschap Noord-Holland

Het Landschap ondersteunt en faciliteert de 25 weidevogel- en boerenlandvogelgroepen. Deze groepen functioneren door de inzet van een vrijwillige coördinator. Wanneer er geen coördinator beschikbaar is, en vrijwilligers vooral bij de agrarische collectieven actief zijn, dan nemen AVN's de coördinatie rol over, via de inzet van veldcoördinatoren of veldmedewerkers. Taken die zij dan op zich nemen zijn het indelen van (nieuwe) vrijwilligers, eerste aanspreekpunt zijn bij vragen, en soms het presenteren van de resultaten.



Nienke Kwikkel is projectleider Boerenlandvogels bij Landschap Noord-Holland en Peter Mol is projectmedewerker Betrekken bij Groen bij Landschap Noord-Holland

Hoofdstuk 3

Herinrichting Waalenburg

JITSKE ESSELAAR

3.1 Inleiding

In 1909 kocht Natuurmonumenten in polder Waalenburg de Staart. Dit was de eerste aankoop van Natuurmonumenten op Texel. Polder Waalenburg was een polder die zomers droog viel en in de winter onder water stond. Jac P. Thijsse spreekt in die jaren van een grote vogelrijkdom met een lucht vol “tierelierende Leeuweriken en Piepertjes, kemphanen, grutto’s en tureluurs”. Door de aanleg van een gemaal veranderde het watersysteem en deels ook het landgebruik. Waalenburg heeft een grote natuurpotentie, omdat de polder laag ligt ten opzichte van de omgeving. In de lage delen komt brakke kwel omhoog. Dat is de reden geweest voor de provincie Noord-Holland om in de jaren negentig te starten met het programma Natuurontwikkeling Texel. Na herinrichting van de polder bedraagt de oppervlakte van het natuurgebied ruim 500 hectare.

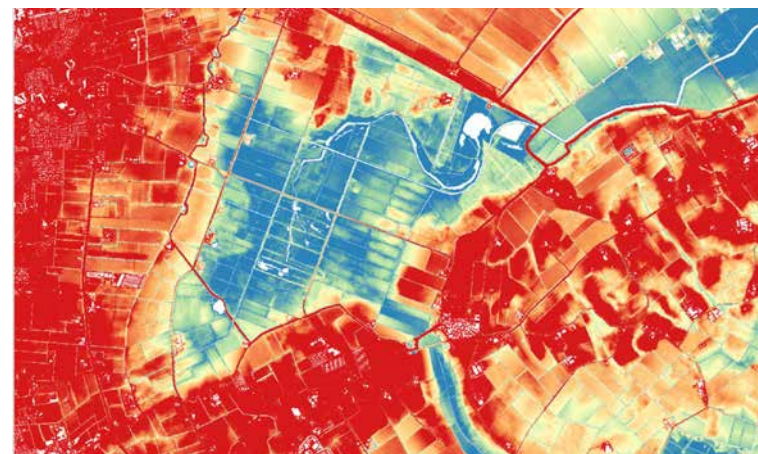
3.2 Waterpeil in fases omhoog

Deelproject Waalenburg is rond 2015 opgestart. Het bestaande natuurgebied is vergroot en het oude krekenselsel is hersteld. Het waterpeil wordt in vier fasen omhoog gezet, zodat het effect van de verhoging op de omgeving nauwlettend in de gaten kan worden gehouden. Het huidige waterpeil is dus nog niet het uiteindelijke waterpeil van de polder! Na elke fase wordt er gemonitord of er geen effecten zijn op de omgeving. Pas daarna wordt er beslist of er een nieuwe watervergunning wordt afgegeven. Het is nu nog niet bekend of het beoogde waterpeil uiteindelijk wordt ingesteld en wanneer dat is.

3.3 Beheer door de seizoenen heen

Het beheer in het natuurgebied wordt uitgevoerd samen met een aantal agrariërs. De percelen die al langer bij Natuurmonumenten in beheer zijn, zijn bijzonder door de grote verscheidenheid van bijzondere planten. In mei kleuren ze paars van de harlekijn- en brede orchis. In juni geel van de ratelaar en boterbloem. In de lagere delen bij de kreek zijn planten te vinden die houden van zilte omstandigheden zoals zeekraal en schorrenkruid. Deze percelen hebben een maaidatum van 15 juli en worden nabeweid met schapen. De percelen die pas de laatste jaren in natuurbeheer zijn genomen zijn voedselrijker. Hier groeien voornamelijk grassen, veldzuring en boterbloem.

✓ Figuur 3.1 hoogtekaart van Waalenburg, de lage ligging van Waalenburg is duidelijk te zien ten opzichte van de omgeving.



Op een aantal locaties zijn echter al orchideeën gezien. Hier wordt pas gemaaid na 15 juni, als er geen broedvogels meer zitten, en daarna nabeweïd met schapen.

In het Natte Blok, het gebied rond de kreek ten zuiden van de Staart, worden nu jaarlijks de greppels en slootjes weer uitgehaald, zodat het water er goed in en uit kan stromen. Hiermee wordt voorkomen dat grote delen van de percelen onder water blijven staan, maar kan er toch een hoog grondwaterpeil gereali-

seerd worden. Het stagnerende water op de vochtige hooilanden had meerdere negatieve effecten tot gevolg: het gras en meerjarige kruiden stierven af, er was geen organische laag meer aanwezig en het was slecht voor het bodemleven. Juist allemaal factoren die belangrijk zijn voor weidevogels. Natuurmonumenten heeft nu gekozen voor een iets lager waterpeil in de winter met water in de krekken en de greppels, maar geen water op de graslandvegetatie.

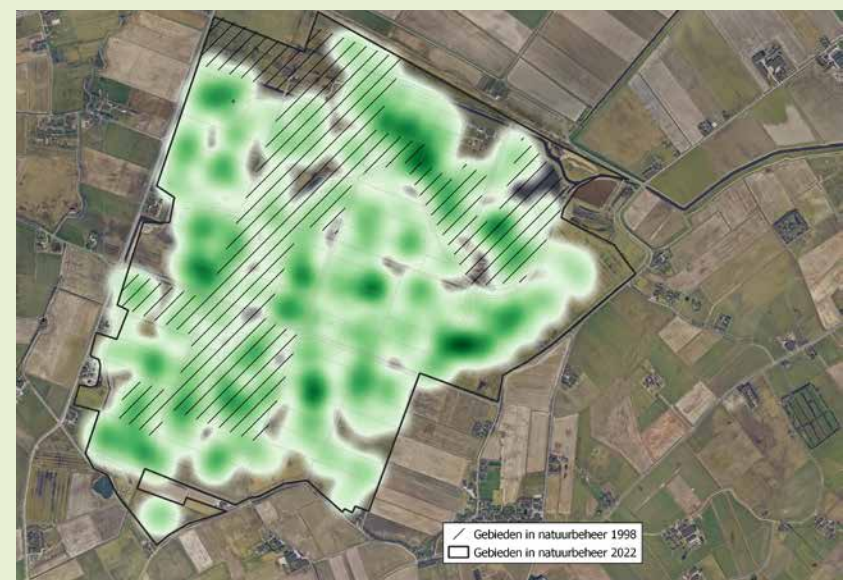
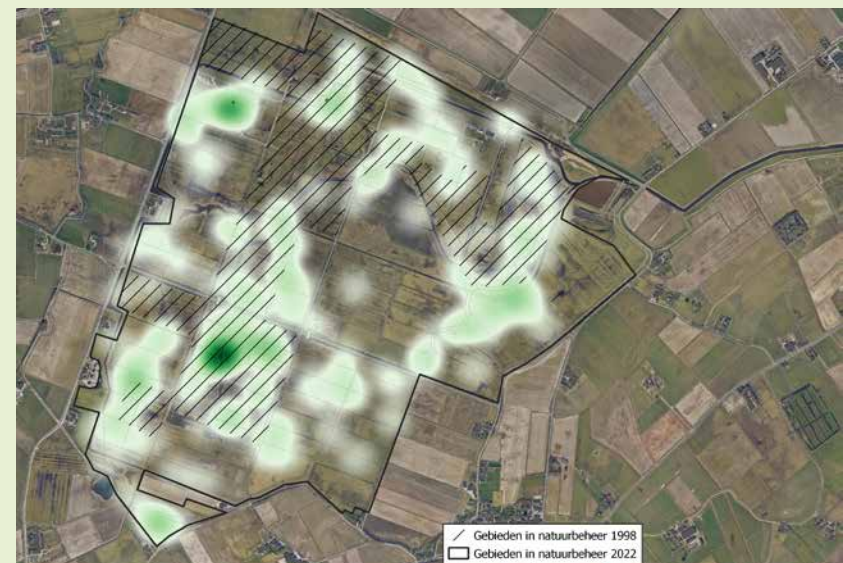


3.4 Broedvogels; grutto- en veldleeuwerikgroep

In 2022 heeft SOVON de broedvogels geteld in opdracht van Natuurmonumenten. We vergelijken de resultaten van de tellingen met die uit 1995, 2013 en 2020. Dit zijn tellingen die in hetzelfde gebied en met dezelfde methodiek zijn uitgevoerd. De telling uit 2013 is een nulmeting geweest van voor de werkzaamheden in Waalenburg.

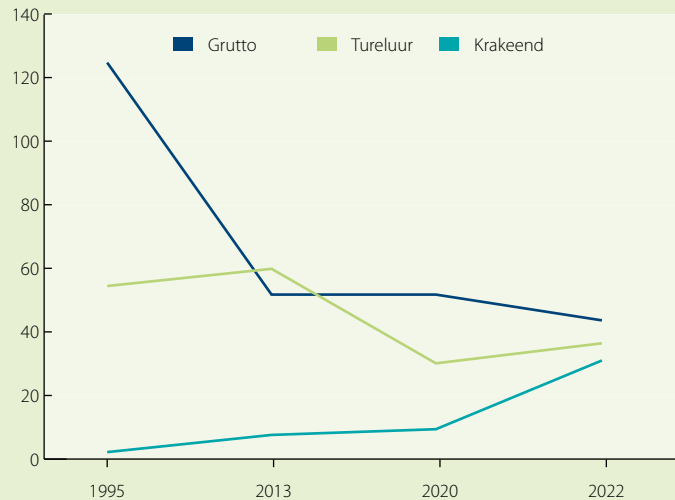
De weidevogels in Waalenburg zijn grofweg in te delen in twee ecologische soortgroepen: de gruttogroep met wilde eend, grutto, tureluur en kraakeend. En de veldleeuwerikgroep met veldleeuwerik, graspieper, scholekster en Kievit. De gruttogroep broedt in vochtige tot drassige, grazige vegetaties terwijl de veldleeuwerikgroep broedt in natte tot droge, grazige vegetaties. In Waalenburg vinden we de hoogste dichtheid aan broedparen van soorten uit de gruttogroep in de percelen die al langer in natuurbeheer zijn. Dit zijn vaak ook de percelen die lager liggen en vochtiger zijn en langs een kreek liggen. De veldleeuwerikgroep is meer verspreid in het gebied aangetroffen, zowel in de percelen die recent in het natuurbeheer zijn gekomen als percelen die al langer in natuurbeheer zijn.

In aantal broedpaar zien we bij de veldleeuwerikgroep een sterke toename bij de veldleeuwerik, van 47 paar in 2013 tot 156 paar in 2022. De veldleeuwerik laat in Noord-Holland tussen 2006 en 2021 een stabiele trend zien (Jaarboek Boerenlandvogels 2021, Landschap Noord-Holland). Dat deze soort in Waalenburg een stijging laat zien in het aantal broedparen komt waarschijnlijk door het veranderde landgebruik in de nieuwe percelen. Voorheen werd hier ook in het broedseizoen beweide met koeien en paarden, nu wordt het grasland gehooid en nabeweide met schapen. Het broedbiotoop is geschikter geworden. De Kievit en scholekster doen het beduidend minder goed en laten een sterke daling zien. Ook in de rest van de provincie laten deze soorten een afname van het aantal broedpaar zien. In tegenstelling tot de veldleeuwerik broeden de Kievit en scholekster vaak in wat kortere vegetaties. De nieuwe percelen zijn nog heel voedselrijk, waardoor er een dichte en hoge grasvegetatie aanwezig is. De hoogste dichtheid van de Kievit is te vinden vlakbij de kreek waar de vegetatie minder hoog is. De grutto is tussen 1995 en 2013 enorm afgenomen, de afname na 2013 is gering. De tureluur lijkt de laatste jaren stabiel in aantal broedpaar.

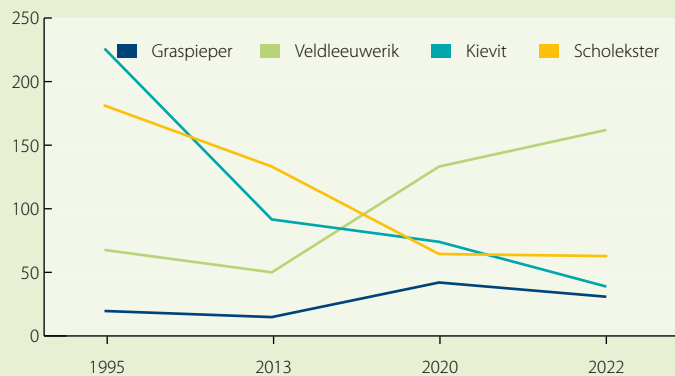


↗ Figuur 3.2 dichtheid van broedparen van de gruttogroep in 2022.

↗ Figuur 3.3 dichtheid van broedparen van de veldleeuwerikgroep in 2022.



^ Figuur 3.4 "gruttogroep".



^ Figuur 3.5 "veldleeuwerikgroep".

De kale oevers van de krekens in het gebied zijn interessant voor andere broedvogels. In 2022 broedden er 3 paar visdief, 19 paar kokmeeuw, 40 paar kluut en 5 paar kleine plevier.

3.5 Meer percelen schaler en bloemrijker

De werkzaamheden in het project Waalenburg zijn pas twee jaar geleden afgerond. We zien nog steeds een achteruitgang van een aantal weidevogelsoorten, hoewel er ook een aantal soorten toenemen. De toename van de veldleeuwerik is zelfs spectaculair te noemen. Natuurmonumenten is nu hard bezig om de nieuwe natuurpercelen schraler en bloemrijker te krijgen. Als het waterpeil over enkele jaren op de gewenste hoogte is, is het gebied hydrologisch optimaal geschikt voor weidevogels. We zien dat de daling van de grutto, tureluur, scholekster en graspieper tussen 2020 en 2022 minder is dan voorgaande jaren. We hopen dat we de achteruitgang van het aantal broedpaar in Waalenburg kunnen stoppen en het aantal zelfs weer kunnen laten toenemen. In 2025 zal het gebied weer worden geteld dan weten we of dat gelukt is.

Jitske Esselaar is boswachter ecologie bij Natuurmonumenten



^ Figuren 3.6 en 3.7 luchtfoto's van het Natte Blok van 2022 (boven) en de jaren vijftig (onder).

Hoofdstuk 4

Weidevogels in het Guisveld

ERIC ROELAND



4.1 Brakke karakter kenmerkend voor het Guisveld

Het Guisveld is een onderdeel van het Natura 2000 gebied Polder Westzaan, een laagveengebied in Laag Holland dat bestaat uit een complex van grasland- en verlandingsvegetaties. Door de ligging en historie zijn er kansen het brakke karakter te behouden en te versterken. Het grondwater staat maar enkel tientallen centimeters beneden maaiveld en de bodem bestaat uit koopveengronden op veenmosveen, zeggeveen, rietzeggeveen of broekveen.

Het gebied is aangewezen voor de volgende habitatsoorten; Noordse woelmuis, meervleermuis, bittervoorn en kleine modderkruiper. Het gebied is niet aangewezen als Vogelrichtlijngebied, er is dus geen Europese opgave met betrekking tot vogels.

In het provinciale systeem Natuur en Landschap gaat het om de beheertypen weidevogelgrasland (N13.01), vochtig hooiland (N10.02), zilt- en overstromingsgrasland (N12.04), veenmoeras (N05.03) en veenmosrietland (N06.01).

4.2 Ondanks afname bij verschillende broedvogels een toename voor de rietzanger en cetti's zanger

In 2022 is een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in het Guisveld door boswachters Matthew Sprangers en Ab van Dorp (Van Dorp, in prep.). De getelde oppervlakte bedraagt circa 350 hectare. De inventarisatie is volgens het Broedvogel Monitoring Project (BMP) uitgevoerd.

Van de 69 verschillende soorten zijn in totaal 3.348 broedparen vastgesteld, hiervan zijn 1.560 broedparen ganzen (grauwe gans,

brandgans, soepgans, grote en kleine Canadese gans en nijlgans). Opvallend in de resultaten van 2022 zijn de toename van de rietzanger en cetti's zanger en de aanwezigheid van een kokmeeuwen kolonie (225 nesten). Omdat er veel historische gegevens zijn van dit gebied (vanaf 1975 tot heden) is de verandering in de broedvogelsamenstelling, de trends en hoe deze veranderingen passen binnen landelijke trends en/of veranderingen in het landschap vast te stellen. Dit laatste op basis van de indeling zoals deze staat in de Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels (2010).



BOSRIETZANGER • Hans Brinks



Telgebied



Habitattypen



Natuurtypen

- N04.02 Zoete plas
- N04.03 Brak water
- N05.03 Veenmoeras
- N06.01 Veenmosrietland en moerasheide
- N10.02 Vochtig hooiland
- N12.04 Zilt- en overstromingsgrasland
- N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
- N14.02 Hoog- en laagveenbos

^ Figuur 4.1 het Guisveld: begrenzing telgebied; aanwezige habitattypen; aanwezige natuurtypen.

✓ Tabel 4.1 veranderingen aantallen broedvogels in het Guisveld.

Aantal territoria	1975	1984	1994	2004	2016	2022
Kritische soorten van vochtig grasland*						
Grutto	153	128	121	68	110	74
Tureluur	63	45	27	23	48	21
Watersnip	15	10	1	2	0	3
Kemphaan	5	2	0	1	0	0
Slobeend	91	122	30	16	42	43
Zomertaling	1	2	0	3	2	0
Zangvogels van struweel/jong bos**						
Grasmus	0	0	0	0	7	9
Tuinfluitier	0	0	0	0	11	12
Zwartkop	0	0	0	2	2	16
Tjiftjaf	0	1	0	0	15	44

Aantal territoria	1975	1984	1994	2004	2016	2022
Kritische soorten van rietmoeras*						
Roerdomp	0	0	2	4	3	2
Woudaap	0	0	0	0	0	0
Purperreiger	0	0	0	0	0	0
Snor	14	17	5	14	31	34
Grote karekiet	0	0	0	0	0	0
Baardman	15	1	2	14	14	9
Soorten van (riet)ruigtes*						
Blauwborst	0	2	5	27	40	42
Sprinkhaanzanger	A	9	1	3	8	2
Bosrietzanger	31	17	11	27	27	55
Rietgors	310	122	46	97	102	127

* bron: Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels (2010)

** bron: eigen selectie

- **Kritische soorten van vochtig grasland:**

Een afname bij alle soorten en het verdwijnen van de meest kritische soorten, dit is in lijn met de landelijke trend. Opvallend is de aanwezigheid van drie territoria watersnip in 2022!

- **Kritische soorten van rietmoeras:**

Een op het oog een stabiele trend voor deze soorten, de enige uitzondering is een toename van de snor. Dit is geheel in lijn met de landelijke trend.

- **Zangvogels van struweel/jong bos:**

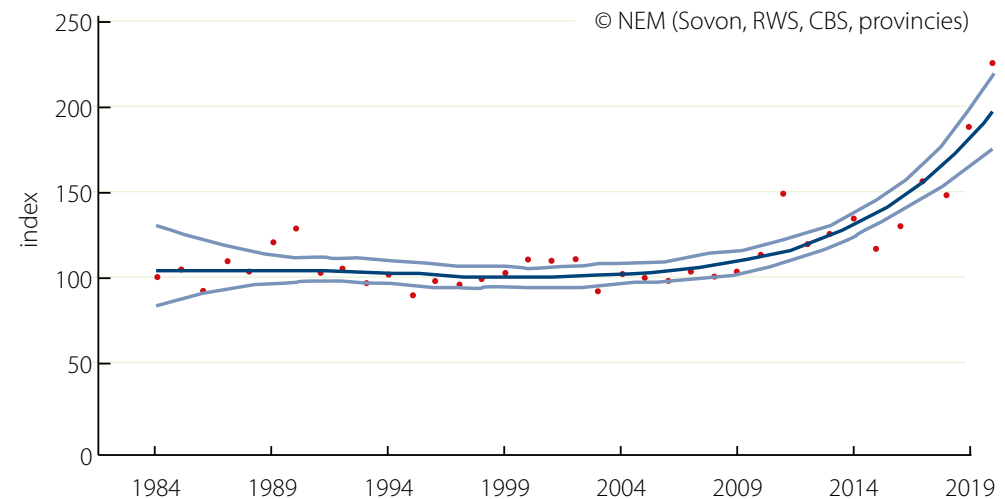
Een sterke toename bij de algemene soorten van struweel en jong bos. Deze toename van zangvogels vindt voornamelijk plaats in het zuidelijke deel van het gebied waar het areaal struweel en bos is toegenomen. Dit deel is gedeeltelijk aangewezen als Natuurnetwerk Nederland Gebied (NNN), maar nog niet gerealiseerd (geen eigendom van Staatsbosbeheer, maar van de gemeente Zaanstad).

- **Soorten van (riet)ruigtes:**

Een sterke toename van de blauwborst en bosrietzanger, dit past eveneens in de landelijke trends. De blauwborst laat een duidelijke groei zien sinds de jaren 80. Terwijl de bosrietzanger na een daling in broedparen, sinds 2000 een lichte stijging laat zien (bron Sovon.nl).



Snor Broedvogeltrend - Nederland



^ Figuur 4.2 landelijke trend aantallen broedparen snor.

Tabel 4.2 weidevogels in het Guisveld vergeleken met cijfers uit Broedvogels van Noord-Holland (1990) Watersniprijk weidevogelgezelschap (dichtheid per 100 hectare).

Aantal territoria	1975	1984	1994	2004	2013	2016	2019	2022	1984	2022	Watersniprijk Weidevogelgez.*
Grutto	153	128	121	68	102	110	67	74	36,1	20,9	26,6
Kievit	114	207	134	81	168	186	95	195	58,4	55,0	35
Tureluur	63	45	27	23	36	48	38	21	12,7	5,9	6,4
Scholekster	53	51	38	33	48	44	41	40	14,4	11,3	16,1
Watersnip	15	10	1	2	0	0	0	3	2,8	0,8	1,4
Kemphaan	5	2	0	1	0	0	0	0	0,6	0,0	0,7
Slobeend	91	122	30	16	39	42	40	43	34,4	12,1	7,9
Zomertaling	1	2	0	3	1	2	1	0	0,6	0,0	0,4
Kuifeend	31	62	18	16	47	37	25	32	17,5	9,0	4,9
Krakeend	0	0	51	50	81	90	118	104	0,0	29,3	0,7
Veldleeuwerik	13	3	0	0	0	1	0	0	0,8	0,0	
Graspieper	91	109	16	13	34	45	34	41	30,7	11,6	
Gele kwikstaart	1	0	0	1	0	2	2	0	0,0	0,0	

* bron: Broedvogels van Noord-Holland (1990)

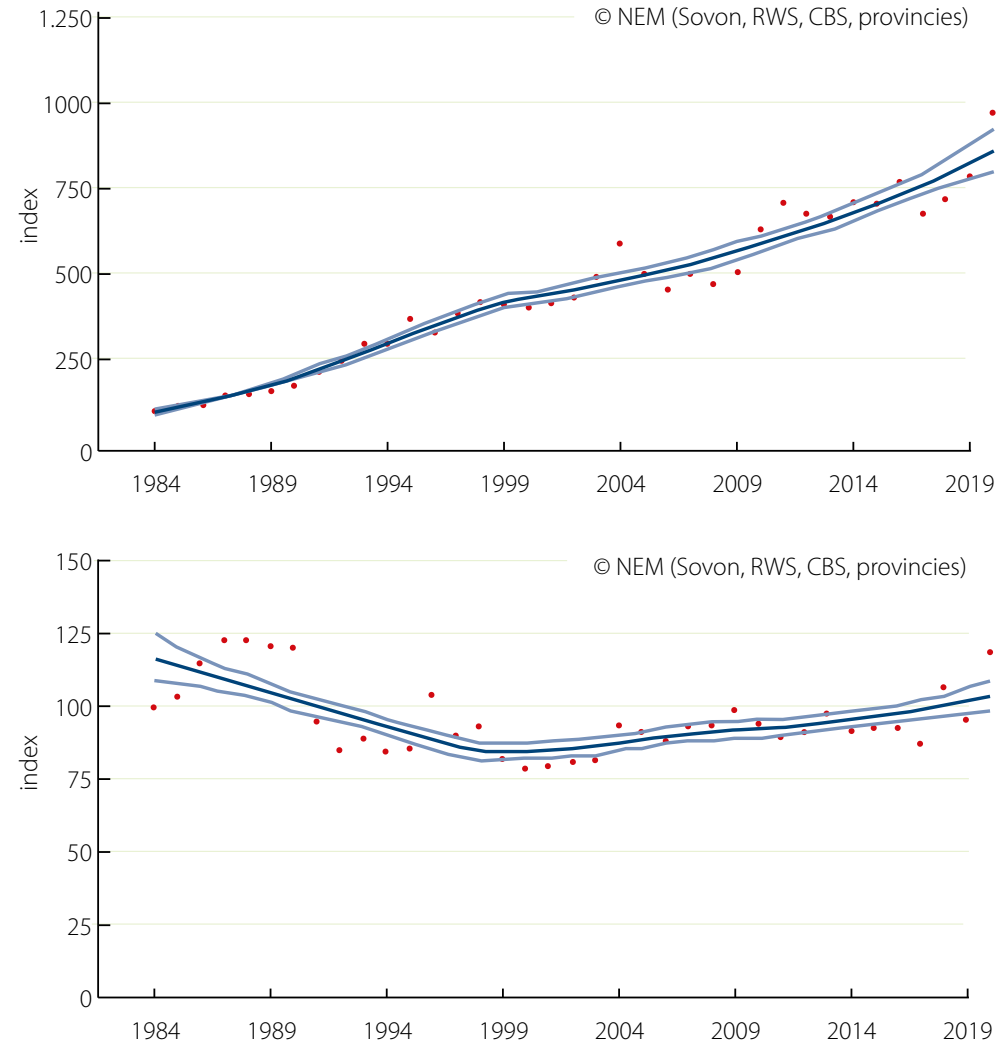
4.3 Kievit opmerkelijke toename

Met de weidevogels in Nederland gaat het niet goed en op veel plekken lopen de aantallen elk jaar achteruit. Hoe gaat het nu met de weidevogels in het Guisveld? Om de aantallen te kunnen vergelijken, is de Broedvogels van Noord-Holland (Ruitenbeek et al., 1990) geraadpleegd. In dit boek worden acht weidevogelgezelschappen onderscheiden, waarbij van elk weidevogelgezelschap de presentie en de dichtheid per 100 hectare van de weidevogels wordt aangegeven. Zo verkrijg je een benchmark uit de jaren 80. Het weidevogelgezelschap in het Guisveld is het watersniprijk weidevogelgezelschap. De aantallen en dichtheden van de weidevogels en de benchmark worden weergegeven in tabel 4.2.

Als de huidige dichtheden in het Guisveld vergeleken worden met de dichtheden van het corresponderende weidevogelgezelschap, blijkt dat de dichtheden in 2022 ongeveer gelijk zijn aan de dichtheden in de jaren tachtig. Maar als er in detail gekeken wordt naar de dichtheden in 1984 blijkt dat het Guisveld toen bovengemiddeld was.

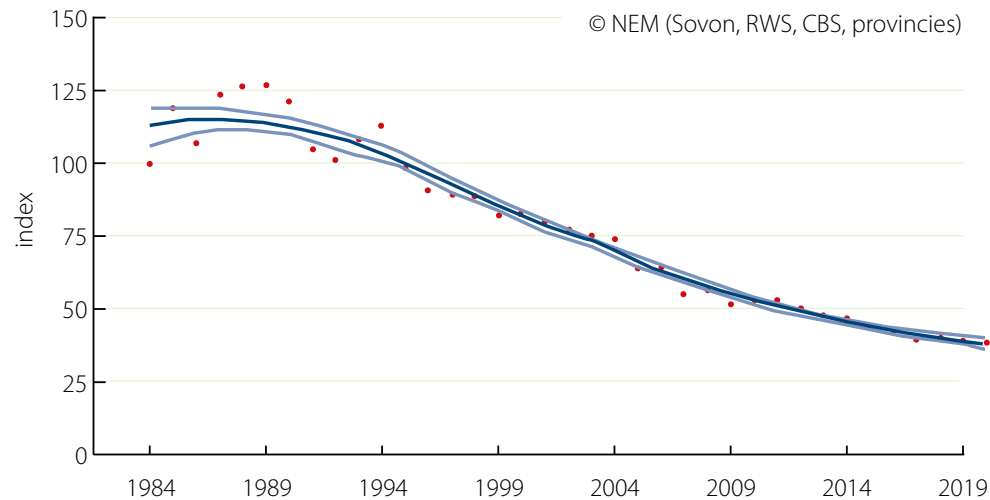
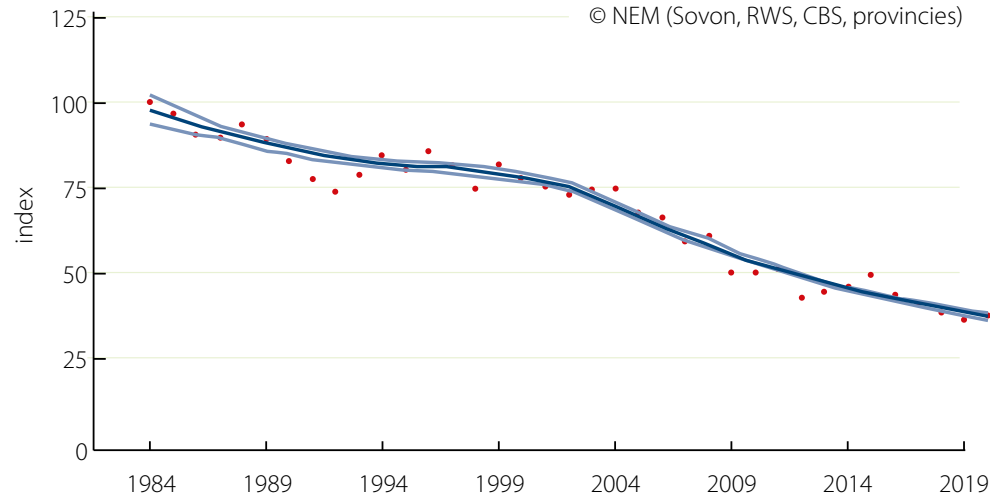
Conclusie: de huidige dichtheden liggen onder het niveau van de jaren 80.

Blauwborst en bosrietzanger- Broedvogeltrend - Nederland



^ Figuren 4.3 en 4.4: Trend aantallen broedvogels blauwborst en bosrietzanger (bron: www.sovon.nl).

Kievit en grutto- Broedvogeltrend - Nederland



In de langdurige reeks vallen een aantal zaken op:

- Een sterke achteruitgang van alle weidevogels (behalve de kievit). Met name de toename van de kievit als broedvogel is opmerkelijk, omdat dit duidelijk tegen de landelijke trend ingaat. Mogelijk heeft dit te maken met een verdroging van het gebied of factoren in de omgeving.
- Bij de eenden is het beeld wisselend, een duidelijke afname van de slobeend en een sterke toename van de kraakeend. Beide trends passen binnen de landelijke ontwikkelingen.
- In de laatste groep, de zangvogels van het weidelandschap zien we een halvering van het aantal graspiepers en het verdwijnen van veldleeuwerik. De achteruitgang van de veldleeuwerik is in lijn met de landelijke trend, van de graspieper wijkt deze opvallend af. De landelijke trend is vlak vanaf de jaren 80.

^ Figuren 4.5 en 4.6 landelijke trend aantallen broedparen kievit en grutto (bron: www.sovon.nl).

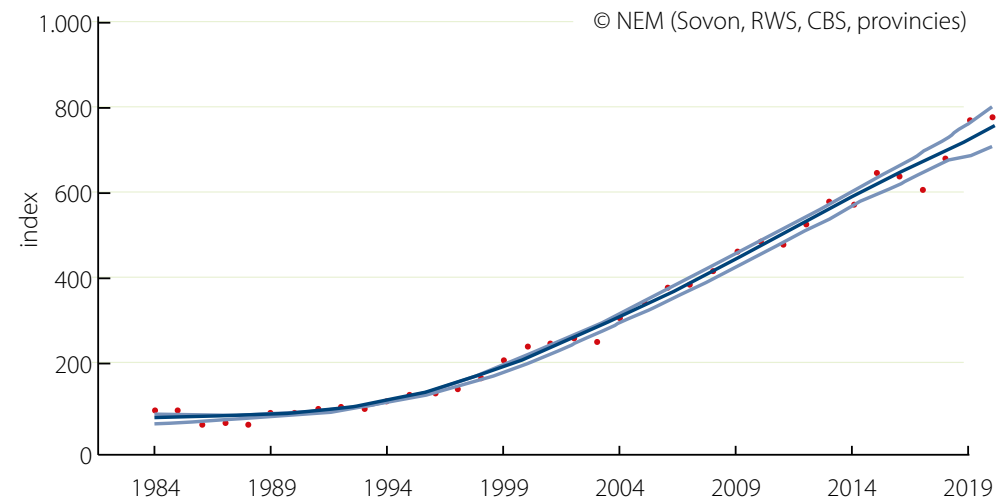
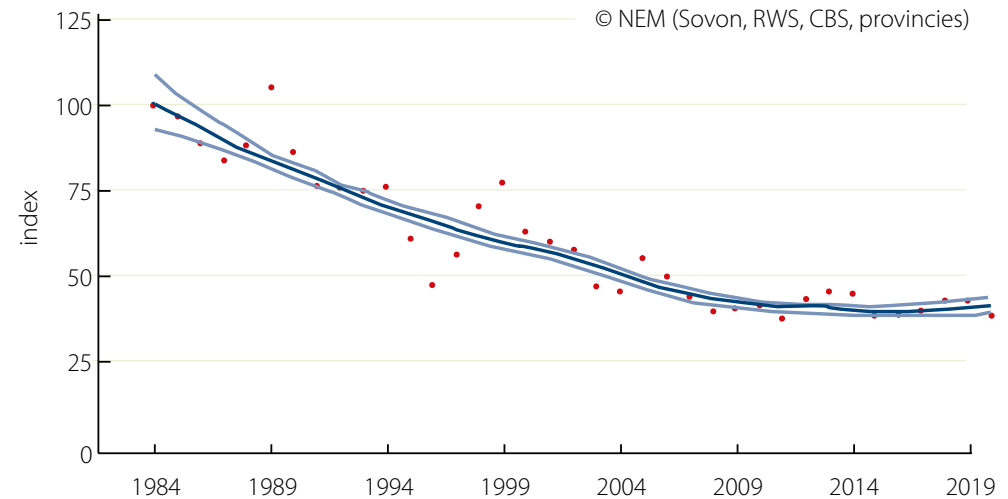


KIEVIT • Menno Schaefer



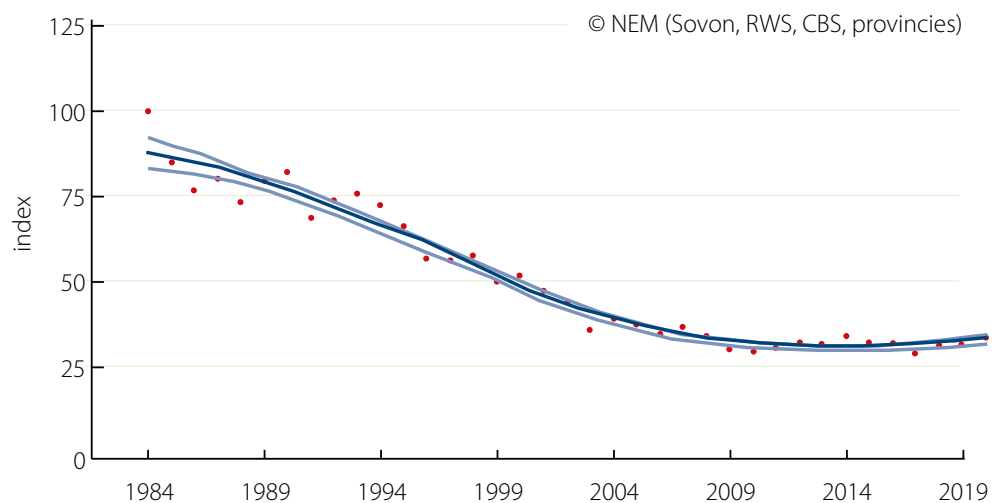
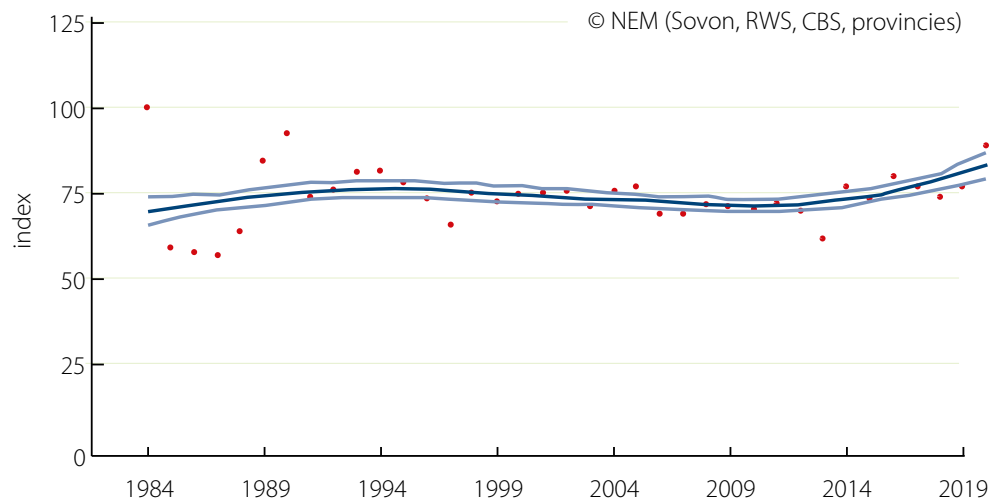
SLOBBEEND • Henk van Bruggen

Slobeend en krakeend- Broedvogeltrend - Nederland



^ Figuren 4.7 en 4.8 landelijke trend aantal broedparen slobeend en krakeend (bron: www.sovon.nl).

Graspieper en veldleeuwerik- Broedvogeltrend - Nederland



^ Figuren 4.9 en 4.10 landelijke trend aantal broedvogels graspieper en veldleeuwerik (bron: www.sovon.nl).

4.4 Natura 2000-gebied

In Nederland zijn er slechts enkele weidevogelkerngebieden waar ook een Natura 2000-doelstelling ligt, waar habitatsdoelen en weidevogeldoelen elkaar zouden kunnen concurreren. Een van deze gebieden is de Polder Westzaan, waar het Guisveld een onderdeel van is. In het Natura 2000-gebied Polder Westzaan zijn geen instandhoudingsdoelstellingen opgenomen voor weidevogels, in tegenstelling tot de andere Natura 2000-gebieden in Laag Holland. Toch is het Guisveld nog steeds van groot belang voor de weidevogels, met name de grutto. Vandaar dat de provincie de Polder Westzaan (incl. het Guisveld), aangewezen heeft als weidevogelkerngebied.

Of de instandhoudingsdoelstellingen van de habitattypen (moerasheide, veenmosrietland, ruigten & zoomen en veenbos) en habitatsoorten (noordse woelmuis, meervleermuis, bittervoorn en kleine modderkruiper) nadelige effecten hebben voor de weidevogels? Waarschijnlijk niet omdat beide doelen dezelfde abiotische randvoorwaarden nodig hebben, namelijk:

- **Goede waterkwaliteit:**

Een goede waterkwaliteit is van belang voor alle doelstellingen vanuit de Habitatrichtlijn. Helder schoon water met onderwaterplanten voor de bittervoorn en de kleine modderkruiper, mooie oeverbegroeiingen als start van nieuwe verlandingen, schoon water is een randvoorwaarde voor een hoge biodiversiteit.

- **Hoog waterpeil:**

Een in het voorjaar hoog peil is nodig voor een late start van het groeiseizoen, hierdoor is het gewas in de juiste periode beschikbaar als foerageergebied voor de jonge weidevogels.

- **Geen bemesting:**

In principe geen bemesting binnen het gebied, er zijn voldoende voedingsstoffen aanwezig door historisch gebruik. Extra mestgiften zijn nadelig voor habitattypen die gevoelig zijn voor stikstof. Ook de weidevogels profiteren hier niet van. Door de extra voedingsstoffen vindt er een versnelde groei plaats van het gewas, dit is hierdoor minder geschikt voor de kuikens. Daarnaast herbergt voedselarmere weiden een grotere diversiteit aan insecten, wat het voedsel is voor jonge weidevogels.

4.5. Landgebruik en samenstelling vegetatie veranderen voor de toekomst

Om de weidevogels een toekomst te bieden moet er echter meer gebeuren. Het landgebruik en de samenstelling van de vegetatie moet veranderen. Er moet een differentiatie zijn in de intensiviteit van het gebruik, dus in sommige delen meer rust. Verder moeten de grasvegetaties kruidenrijker worden, dit zorgt voor een hoger aanbod van vliegende insecten (het voedsel voor jonge weidevogels). Deze kruidenrijke graslanden hebben ook een hogere botanische waarde.

Ook het verhogen van het waterpeil is van belang. Door het hogere peil in het voorjaar wordt de groei van het gewas vertraagd. Hierdoor is de vegetatie geschikter voor de jonge weidevogels als deze uit het ei komen, en zelfstandig op zoek



GRASPIEPER • Menno Schaefer





moeten naar vliegende insecten. Als het gras al te hoog en te dicht staat kunnen de jongen slecht door het gewas lopen en krijgen ze te weinig voedsel binnen, met alle gevolgen van dien.

Als we op genoemde parameters gaan sturen en met de uitvoering van de beheermaatregelen rekening houden met de weidevogel kan het Guisveld een belangrijke rol vervullen voor soorten als de grutto.

Literatuur

Scharringa, C.J.G., Ruitenbeek, W. & Zomerdijk, P.J. 1990. Atlas van de Noord-Hollandse Broedvogels. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Provinciaal Bestuur van Noord-Holland.

Scharringa, C.J.G., Ruitenbeek, W. & Zomerdijk, P.J. 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Landschap Noord-Holland.

Eric Roeland is ecooloog bij Staatsbosbeheer

Hoofdstuk 5

Weidevogelbolwerk de Hempolder

ONNO STEENDAM EN FRANK VISBEEN



KEMPHAAN EN TURELUUR • Henk van Bruggen

5.1 Weidevogelbolwerk

De Hempolder is een van de belangrijkste weidevogelgebieden van Landschap Noord-Holland (LNH). Van oudsher is dit een van de weidevogelbolwerken van Noord-Holland waar zeer hoge dichtheden weidevogels voorkomen. Dit was zelfs een van de laatste gebieden waar tot 2010 de kempfaan nog tot broeden kwam. Het laatste decennium is er sprake van een sterke afname van weidevogels.

5.2 Kenmerken Hempolder

De Hempolder ligt als schiereiland in het Alkmaardermeer en is een relatieve kleine polder. De totale oppervlakte beslaat 62 hectare en dankt haar openheid vooral aan de ruimtelijke ligging aan het Alkmaardermeer. De openheid wordt aan de westkant begrenst door de bebouwingslinten en boerderijen. De waterstand varieert, in een deel van de Hempolder ligt de waterstand tussen 0-20 cm, in het noordelijke deel liggen de percelen hoger uit het water. In de Hempolder is het beheer afgestemd op weidevogels. Dat betekent dat een groot deel van het areaal grasland na 15 juni wordt gemaaid en slechts enkele percelen worden beweide. Voornamelijk door rundvee.

De polder bezit een veenbodem met daarbovenop een kleilaag. De gronden zijn in gebruik als grasland en in pacht uitgegeven aan (melk)veehouders. LNH streeft op het grootste deel van haar eigendom een weidevogelstelling na. Het gebied ligt in zijn geheel in het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en op de graslanden ligt natuurbeheertype Vochtig weidevogelgrasland (N13.01).

v Tabel 5.1 aantallen weidevogels in Hempolder 2005-2022.

Soort	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Krakeend	14	13	19	20	24	19	30	16	21	14	12	23	24	18	21	33	31	33
Zomertaling	2	2	2	0	0	0	1	1	0	3	0	1	0	0	1	1	1	1
Slobeend	10	10	8	14	10	10	6	4	7	11	8	9	6	8	8	11	8	11
Scholekster	49	37	33	39	43	55	53	46	51	51	55	55	35	51	40	34	27	34
Kievit	133	98	45	84	85	80	76	65	60	72	107	91	43	33	18	18	25	18
Kemphaan	1	2	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Grutto	158	118	83	118	120	124	132	119	112	100	91	85	61	49	46	38	45	38
Tureluur	90	69	57	72	68	90	79	79	75	59	51	67	46	44	30	34	42	34
Veldleeuwerik	0	0	2	1	1	0	0	1	0	0	0	2	1	2	1	1	0	1
Graspieper	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	2	1	1	0	1
Gele kwikstaart	0	0	0	0	0	0	1	0	3	1	6	2	3		4	7	6	2
Totaal	457	349	250	348	352	379	378	331	329	311	330	335	225	207	170	178	185	173

5.3 Ontwikkeling in aantallen en dichtheden

Om iets over de ontwikkeling te zeggen zijn gegevens van meer jaren nodig. Voor dit artikel maken we gebruik van de gegevens van het provinciale weidevogelmeetnet (periode 2005-2022). Op basis van die gegevens is iets te zeggen over de ontwikkeling van weidevogels.

In de polders treffen we de kievit, grutto, tureluur, scholekster als algemene broedvogels aan. Bijzonder is het voorkomen van de zomertaling en de kluut. De kemphaan is na 2010 niet meer als

broedvogel vastgesteld. De zangvogels zijn schaars vertegenwoordigd: de gele kwikstaart is tegenwoordig de meest algemene en veldleeuwerik en graspieper broeden onregelmatig in de polder.

Over de gehele linie is er vanaf 2005 sprake van flinke afname van het aantal weidevogels. De laatste jaren is er sprake van meer dan een halvering van de totale weidevogelpopulatie ten opzichte van 2005. De laatste drie jaar stabiliseren de aantallen.

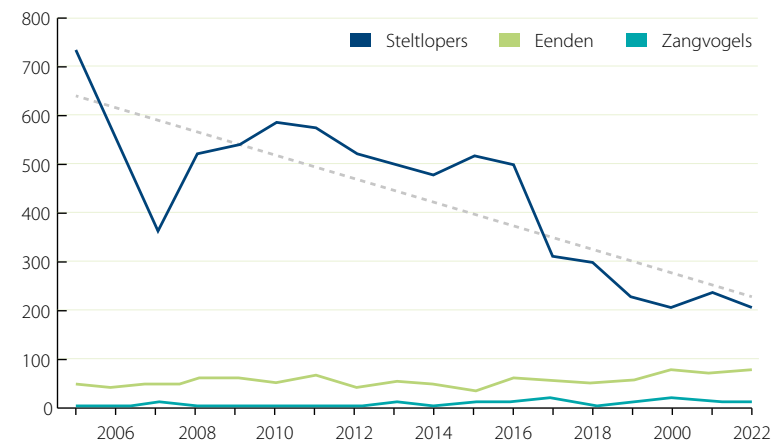
Grote verliezers zijn de steltlopers zoals de kievit van 133 broedparen naar 18 broedparen en de grutto van 158 naar 38 broedparen in 2022. Ook de scholekster en tureluur zijn afgenomen. De kemphaan is verdwenen. De eenden doen het goed met een sterke toename van de kraakeend en de slobbeend is stabiel. De bovengenoemde ontwikkeling past in de landelijke trends. De dichtheden weidevogels zijn na 2005 sterk afgenomen om zich in 2008 enigszins te herstellen. Na 2016 vindt er wederom een sterke afname plaats. Vanaf 2019 stabiliseren de aantallen zich op een lager niveau. Vooral de dichtheid aan steltlopers is sterk afgenomen. Soorten als grutto, kievit en tureluur hebben een flinke veer gelaten (tabel 5.1).

Landelijk kwalificeert de Hempolder zich nog steeds als belangrijke weidevogelpolder met relatief hoge dichtheden aan weidevogels (>100 broedparen per 100 hectare; zie afbeelding 5.1). Ook wat betreft de normen volgens het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) voor vochtig weidevogelgrasland kwalificeert het gebied ruim voldoende.

Vroeger broedden de weidevogels evenredig verspreid in de Hempolder. De grootste aantallen weidevogels concentreren zich tegenwoordig in het centrale deel van de polder. Naar het noorden toe neemt de dichtheid af. Een verklaring kan zijn, dat bij afnemende aantallen, de weidevogels zich nu vooral op de meest optimale percelen vestigen. Op de wat nattere delen van de polder.

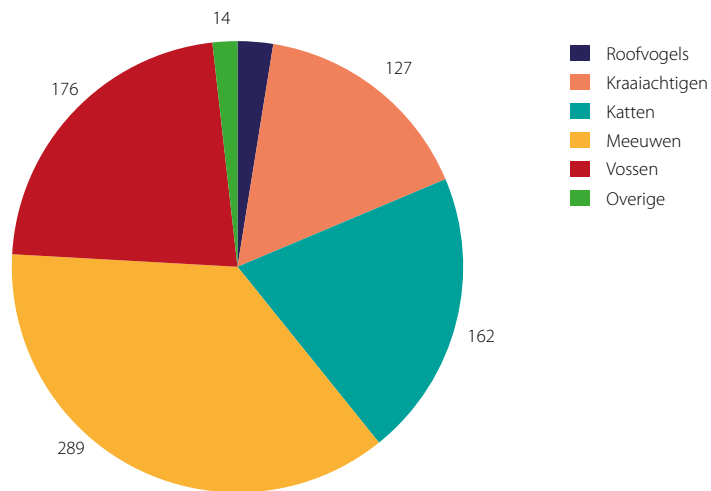
5.4 Oorzaken van achteruitgang

Voor de beheerders is de vraag waarom de afname van weidevogels zo sterk is. Ogenschoonlijk lijken de condities optimaal in de



^ Figuur 5.1 ontwikkeling dichtheid aan broedparen weidevogels in de Hempolder 2005-2021.

polder: hoge waterstanden; grote mate van openheid; kruidenrijke graslanden. In 2021 hebben we het gebied samen met een aantal deskundigen tegen het licht gehouden. Uit onderzoek bleek dat de polder waterhuishoudkundig verbeterd kan worden en dan met name in het noordelijk deel van de polder door daar het peil op te zetten. De laatste jaren is er vaak sprake van zeer droge voorjaren waarbij de bodem zeer hard wordt. Met de beoogde maatregelen kunnen we de waterhuishouding zo op orde brengen dat we in het weidevogelseizoen in hele gebied de greppels vol met water kunnen houden waardoor de graslanden nat blijven.



^ Figuur 5.2 waarnemingen van verschillende predatoren op cameravallen in de Hempolder 2021.

Verder hebben we in 2021 de aanwezigheid van potentiële predatoren onderzocht middels cameravallen. In dit onderzoek zijn dertien soorten waargenomen die zich mogelijk voeden met weidevogels, eieren en jongen (figuur 5.2). In totaal zijn er 795 beeldopnames gemaakt van predatoren. Het grootste aantal waarnemingen is van meeuwen met 37,3%, daarna vossen (22,7%) en katten (20,1%). 16,4% was kraaiachtigen en 2,6% was roofvogels. Overige waarnemingen zijn van grote zilverreiger met 6 waarnemingen, blauwe reiger met 3 waarnemingen en rat met 5 waarnemingen.



Verder bleek in 2021 uit cameraonderzoek dat de polder frequent door vossen wordt bezocht. In totaal zijn er 176 waarnemingen gedaan van vossen. Van de 89 dagen waarop beelden verzameld zijn, is de vos op 61 dagen in de Hempolder geweest. Dat is 68,5% van de dagen en gemiddeld 1,98 waarnemingen per dag. Op de dagen waar vossen waargenomen werden, waren dit gemiddeld 2,89 waarnemingen per dag. Het aantal individuele vossen is niet bepaald, wel is er eenmaal een waarneming gedaan van twee vossen samen. In 2022 heeft de beheerder vooral zwarte kraai en hermelijn waargenomen.

Tijdens de Broedvogel Monitoring Project (BMP) telling in 2021 werden in ronde drie 40 territoria van de grutto vastgesteld en 34 van de tureluur. De alarmtelling eind mei om het Bruto Territoriaal Succes (BTS) te bepalen, resulteerde in 19 paar tureluurs met jongen en 9 paar grutto's met jongen. Van de 8 grutto's met jongen waren er 4 binnen het raster. Van de tureluurs waren dit er 4 van de 19. Resultierend in een BTS van 20% voor de grutto en 50% voor de tureluur. Vooral het lage BTS van de grutto duidt op een groot verlies van nesten dan wel verlies van kuikens. Voor een gezonde populatie is een jaarlijks BTS van >65% noodzakelijk. N.B. Op het moment van de BTS telling waren nog wel een aantal grutto's aan het broeden. Half juni was de indruk dat er beduidend meer gruttoparen met jongen rondliepen. In 2022 was de BTS voor grutto dramatisch slecht. Eind april waren er 37 gruttoparen aanwezig en eind mei had geen enkel paar jongen. Wel lagen er nog een aantal nesten met eieren.

Het hoge aantal predatoren in de Hempolder laat zien dat predatiedruk waarschijnlijk een grote rol speelt in de overleving van weidevogels. Binnen dit onderzoek is niet precies vastgesteld welke predatoren er eieren dan wel jongen roven. Uit onderzoek van SOVON blijkt dat zoogdieren, zoals de vos, een groot aandeel in de predatie op legsels kan hebben. In de Hempolder is vooral de aanwezigheid van de vos een mogelijke verklaring voor het achteruitgaan van de weidevogels.

5.5 Drie mogelijkheden voor verbetering

LNH wil de waterhuishouding optimaliseren door vernatting toe te kunnen passen in de gehele polder. Het gaat vooral om de mogelijkheid de greppels in het voorjaar vol te kunnen laten lopen.



GRUTTO • Menno Schaefer



KRAAKEEND • Henk van Bruggen



TURELUUR • Henk van Bruggen



ZOMERTALING • Wil Doorne-Meijer

Om de waterhuishouding in het noordelijke deel van de Hempolder te verbeteren wordt een derde watersysteem voorgesteld. Deze wordt gesitueerd aan de noordzijde vanaf de grote vogelplas tot aan de noordpunt. Hierdoor kan het water hoger worden opgezet ten opzichte van het centrale en zuidwestelijke gedeelte.

Het plaatsen van een raster lijkt een succesvolle methode om predatie te verlagen. Daarom wil LNH verder te gaan met rasters plaatsen en het gerasterde gebied vergroten in combinatie met beheer van vossen.

Daarnaast willen we analoog aan het Aanvalsplan Grutto niet alleen het gebied in de Hempolder, maar alle weidevogelkerngebieden gezamenlijk met alle beheerders verbeteren. Door de verbeteringen door te voeren en te monitoren willen we van elkaar leren.

5.6 Dankwoord

Speciale dank gaat uit naar Ruud Brouwer die, in dienst van het ecologisch bureau van der Goes en Groot en in opdracht van de provincie in het kader van het Meetnet Weidevogels, al decennialang de polder op weidevogels telt en waardevolle informatie heeft gegeven.

*Onno Steendam is gebiedsmanager en Frank Visbeen Hoofd
Onderzoek en Advies bij Landschap Noord-Holland*

Hoofdstuk 6

Weidevogeltellingen door Water, Land & Dijken voor beheer 2023

TESSA HOOGEVEEN

6.1 Broedparen leidend

In 2023 start een nieuw stelsel voor agrarisch natuurbeheer, waar Agrarische natuurvereniging Water, Land & Dijken (WLD), het beheer voor de weidevogels nog effectiever willen inzetten. In gebieden waar veel vogels broeden, wordt meer geïnvesteerd in beheer, dan in gebieden waar nog maar weinig vogels aanwezig zijn. Om de mate van beheer te bepalen worden alle polders ingedeeld in categorieën gebaseerd op het aantal broedparen dat per 100 hectare in de polder aanwezig is. De categorieën zijn:

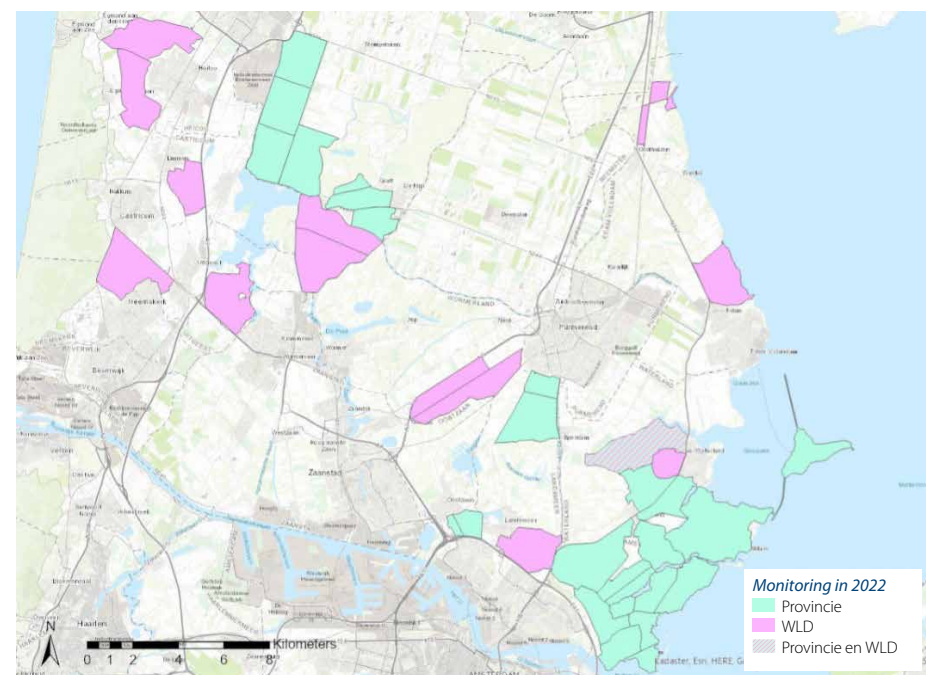
- Tussen de 0-50 broedparen
- 50-100 broedparen
- 100-150 broedparen
- >150 broedparen per 100 hectare.

Om de gebieden zo goed mogelijk in te delen, is gekeken naar de tellingen vanaf 2006. In gebieden met onvoldoende gegevens, is in 2022 een gebiedsdekkende weidevogeltelling (BMP) uitgevoerd en ook een alarmtelling om het Bruto Territoriaal Succes (BTS) te kunnen berekenen. Daarnaast heeft provincie Noord-Holland een weidevogeltelling uitgevoerd (BMP) onder andere in Waterland. WLD heeft ervoor gekozen om in deze gebieden een aanvullende alarmtelling van de grutto en tureluur uit te laten voeren om zo inzicht in het broedsucces te krijgen. Een overzicht van alle gebieden die in 2022 zijn geteld is weergegeven in figuur 6.1.

6.2 Gebieden gecategoriseerd

De gebiedsdekkende inventarisatie heeft geleid tot het categoriseren van gebieden. In totaal zijn er 16 gebieden aangewezen

met meer dan 150 broedparen, 14 gebieden tussen de 100 en 150 broedparen, 26 gebieden tussen 50 en 100 broedparen en 19 gebieden tussen de 0 en 50 broedparen.



^ Figuur 6.1 overzicht van de gebieden waar een gebiedsdekkende inventarisatie is uitgevoerd (door de provincie en WLD). In alle gebieden is tevens een alarmtelling door WLD uitgevoerd.



GRUTTO



KIEVITPUL

Zon, warmte, sneeuw, kou en droogte

Het weidevogelseizoen startte dit jaar goed, de ruige mest kon op tijd op het land en de plas-dassen zorgden voor voldoende foerageerplekken in het werkgebied van Agrarische Natuurvereniging Water, Land & Dijken. De Kieviten begonnen vol goede moed aan het maken van een nestje en het leggen van eieren. Eind maart sloeg het weer om, het werd guur. Zon en warmte maakten plaats voor regen en kou. Op 1 april zaten de Kieviten en de vroege grutto's en een enkele scholekster zelfs in de sneeuw te broeden. De hoeveelheid water die binnen een korte tijd viel, zorgde voor volle greppels en natte plekken in het land. Echter de aanhoudende droogte die hierop volgde, maakte al snel dat het land gortdroog werd en de weidevogels moeite kregen om voedsel te vinden. Een bijzonder weidevogelseizoen.



KIEVIT

6.3 Hoop op uitbreiding agrarisch natuurbeheer

De inventarisatie in 2022 bevestigt het nut van agrarisch natuurbeheer. In het gebied Overleek (527 hectare) was bijvoorbeeld een sterke afname aan broedparen duidelijk zichtbaar (tabel 6.1). De afgelopen jaren hebben boeren en vrijwilligers zich echter ingespannen om vossenrasters te plaatsen, waardoor het aantal broedparen weer lijkt te groeien. De telling in 2022 bevestigt dat beeld. In 2022 zijn namelijk 118 broedparen waargenomen, een duidelijke stijging ten opzichte van 2019.

✓ Tabel 6.1 ontwikkeling aantal broedparen in Overleek.

Broedparen	2006	2009	2012	2018	2019	2022
Overleek	330	247	156	77	25	118

✓ Tabel 6.2 resultaten 2022 van grutto en tureluur in de Starnmeer Noord.

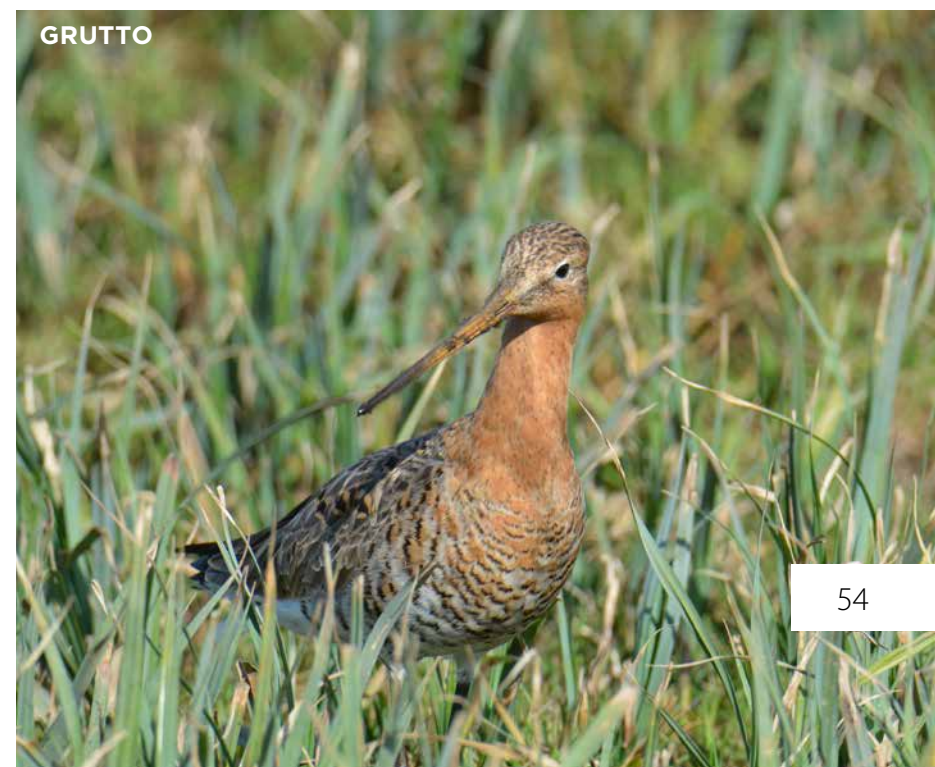
Starnmeer Noord	Grutto	Tureluur
Broedparen	16	7
Alarmerend	0	0
BTS	0%	0%

✓ Tabel 6.3 ontwikkeling aantal broedparen in de Castricum- en Heemskerkerbroekpolder.

Broedparen	2006	2009	2012	2018	2019	2022
Castricum- Heemskerkerbroekpolder	146	27		164		224

In gebieden waar al lange tijd geen agrarisch natuurbeheer is afgesloten, zijn de resultaten beduidend slechter met een laag BTS. Een voorbeeld hiervan is de Starnmeer Noord (tabel 6.2). In de polder zijn 16 broedparen grutto en 7 broedparen tureluur waargenomen, maar geen alarmerende weidevogels. Het BTS is voor beide soorten 0%.

In de Castricum- en Heemskerkerbroekpolder doet sinds 2022 er weer één agrariër mee. In tabel 6.3 staan de resultaten van het afgelopen jaar.

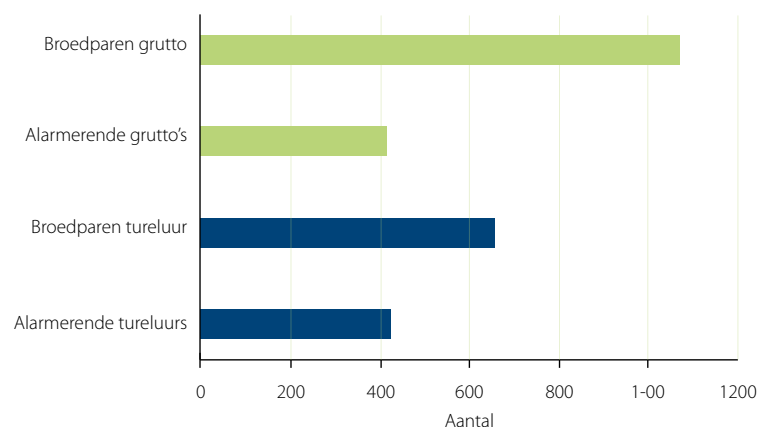


6.4 BTS tureluur bijna voldoende

De aanvullende alarmtelling door WLD, heeft inzicht gegeven in het Bruto Territoriaal Succes (BTS) van grutto en tureluur in het werkgebied van het collectief. In totaal zijn er 1.072 grutto broedparen geteld en 656 broedparen tureluur, op ruim 11.000 hectare. Tijdens de alarmtelling werden er echter nog maar 411 alarmerende grutto's en 420 alarmerende tureluurs waargenomen (tabel 6.3). Dit komt neer op een BTS van 38,4% voor de grutto en 64% voor de tureluur. Wat betreft de tureluur is het resultaat bijna voldoende, er zijn dit jaar genoeg jongen groot geworden om de populatie in stand te houden. Voor de grutto is het resultaat niet voldoende,

- ✓ Figuur 6.3 aantal broedparen in vergelijking met aantal alarmerende grutto's en tureluurs.

Broedparen vs. alarm



KIEVIT MET PUL

het BTS moet minimaal 65% zijn, maar liever 70% of hoger om de weidevogelstand op peil te houden. Het BTS is niet helemaal representatief voor het gehele gebied omdat er ook polders zijn geteld waar geen ANLb is afgesloten en waar de resultaten al jaren teruglopen.

6.5 Klaar voor nieuw ANLb stelsel

Door het (her)tellen van gebieden heeft WLD nieuwe inzichten gekregen over het aantal broedparen en het broedsucces van de weidevogels. Het doel is om het beheer in de toekomst verder uit te breiden en WLD hoopt dat er steeds meer agrariërs mee willen doen in potentiële weidevogelgebieden.

Deze telgegevens worden gebruikt om de juiste afspraken te maken voor het beheer met de agrariërs. WLD is klaar voor een mooi nieuw stelsel ANLb. Samen met boeren, vrijwilligers en andere betrokkenen gaan we verder bouwen aan een goed en mooi biotoop voor onze weidevogels!

Tessa Hoogeveen is Veldcoördinator / Junior projectleider bij Water, Land & Dijken

Hoofdstuk 7

De boerenzwaluw, beste werknemer voor agrariërs

TANJA VERBIJ



7.1 Inleiding

In mei dit jaar heeft de Agrarische natuur vereniging Water, Land & Dijken (WLD) voor eerst sinds 2015 het aantal bezette nesten van de boerenzwaluw geteld. De boerenzwaluw staat net als de grutto op de Rode Lijst, een kwetsbare soort, met een belangrijke signaleringsfunctie over hoe het met de leefomgeving is gesteld.

7.2 Tellen bezette nesten

Het startsein van dit project werd gegeven door een online lezing van Bernice Goffin van SOVON. Zij gaf tips over het zoeken en tellen van de bezette nesten. WLD heeft ervoor gekozen om alleen het aantal bezette nesten te tellen, zodat er zoveel mogelijk vrijwilligers konden meedoen. Er is in twee telrondes geteld in periodes die door SOVON zijn opgegeven. De eerste telronde vond plaats in de periode van 20 mei tot 10 juni. De tweede telronde was van 5 juli tot 25 juli.

Waarschijnlijk door het slechte weer in Zuid-Europa waren de boerenzwaluwen dit jaar later aanwezig dan in voorgaande jaren. Het was in Zuid-Europa in het voorjaar relatief koud. Door hevige regenbuien, waren er minder insecten voor de boerenzwaluwen beschikbaar zodat zij hun noodzakelijke reserves niet eerder konden opbouwen.

In oktober waren alle ouder vogels alweer het land uit. De laatst vertrekkende boerenzwaluwen zijn de jongen van dit jaar. In figuur 7.1 is te zien dat de vogels dit najaar nét iets eerder het land hebben verlaten in vergelijking met dan voorgaande jaren.

De vraag is nu, zijn er minder zwaluwen aan een derde legsel toegekomen, doordat ze later kwamen en eerder vertrokken. (bron: SOVON)



^ Figuur 7.1 aankomst vertrek boerenzwaluw dit jaar en voorgaande jaren.

7.3 Beste werknemer

De Boerenzwaluw is onlosmakelijk verbonden met het boerenland: waar vee is, zijn boerenzwaluwen. Veel agrariërs weten de zwaluwen precies aan te wijzen op hun bedrijf. De boerenzwaluw is de beste werknemer die een agrariër zich kan wensen. Met een menu van zo'n 50.000 muggen, vliegen en andere insecten per week zijn het ideale natuurlijke insectenbestrijders. Genoeg reden om ze te koesteren.



E. Giesbers/NIS



Marianne Slot



Boerenwaluw broedt in kunstnestje, opgehangen door vrijwilliger Ab Kalkman in een kleine stal waar nog volop gebroed werd. Binnen een week was het nestje bezet.

Foto 1:
Mooie zuiver witte eitjes in het kunstnest.

Foto2:
Boerenwaluw jong van ongeveer een dag oud. Ogen nog gesloten, eitand al weg.

Foto 3:
Jongen ongeveer 14 dagen oud, donsveertjes nog aanwezig.

Foto 4:
Na 20 tot 24 dagen zijn de jongen vliegvlug, ze worden nog een week door de ouders gevoerd maar gaan dan hun eigen weg.



7.4 Telresultaten

In het totaal zijn 891 boerenwaluwnesten geregistreerd in de Boerenlandvogelmonitor, verdeeld over bovenverwachting 75 boerenbedrijven, in eerste instantie hadden slechts 27 boerenbedrijven zich aangemeld. Door alleen de nesten te tellen die op het moment van tellen in gebruik waren, is er geen resultaat vast te stellen over het broedsucces. Een aantal tellers hebben nesten langer gemonitord en gesignaleerd of de jongen wel of niet zijn uitgevlogen. Bij 2 nesten is in de Boerenlandvogelmonitor aangegeven dat ze niet zijn uitgevlogen. Bij 113 nesten is geconstateerd dat ze wél zijn uitgevlogen. Van de overige 776 nesten is de uitkomst niet bekend.

7.5 Vrijwilligers onmisbaar

Bij een herhaalde monitoring bij hetzelfde bedrijf kunnen er conclusies getrokken worden over de populatie op die specifieke plek en kan op basis van de resultaten

aanpassingen in het landschap gedaan worden. Bijvoorbeeld door het aanleggen van een modderpoeltje, of eerder het eerder openzetten van de staldeuren. WLD wil het tellen niet beperken tot dit jaar. Voor de boerenwaluw, is het van groot belang om hun nesten de komende jaren te blijven registreren. Zonder vrijwilligers is dat onmogelijk, vrijwilligers zijn altijd welkom om te helpen met het monitoren van de nesten de komende jaren.

Hoe meer gegevens er verzameld worden, hoe waardevoller het is en hoe beter de leefhabitat van de boerenwaluw aangepast kan worden.

Tanja Verbij is veldcoördinator bij Water, Land & Dijken

Hoofdstuk 8

Wat doen grutto's op de plas-dras in de Kalverpolder?

DICK MELMAN & NICO JONKER

8.1 Inleiding

In het voorjaar van 2022 hebben we voor het vierde jaar gekeken naar grutto's die uit het zuiden terugkeren. Eerder onderzochten we de aankomst bij Spaarndam, Castricum en Ouderkerk.¹ Tot nu toe bleek elke plas-dras een verschillende functie te vervullen. En nu willen we weten hoe het bij de Kalverpolder zit. Daar hebben we de drie onderzoeksvragen voor opgesteld: Wat is het aantalsverloop op de plas-dras en hoeveel zijn er maximaal per dag aanwezig? Wat doen ze in de loop van de dag op de plas-dras? Wat is de voedselbeschikbaarheid van de plas-dras?

¹ Zie voor de resultaten de jaarboeken *Boerenlandvogels uit 2019-2021*.

8.2 Plas-dras in de Kalverpolder

De Kalverpolder is een waterrijk veenweidegebied met rietlanden, open water en graslanden. Het grenst aan belangrijke weidevogelkerngebieden zoals de Engewormer en Wormerveld en Jisperveld. De plas-dras in de Kalverpolder ligt langs de dijk van de Engewormer en beslaat ongeveer vijf hectare. Het grasland gaat kort de winter in en het waterpeil staat tien tot twintig centimeter onder maaiveld. Begin februari gaat de waterinlaat open en komt het gras grotendeels in of onder water te staan.

IN DE WINTER STAAT HET WATER TIEN TOT TWINTIG CENTIMETER ONDER MAAIVELD



BEGIN FEBRUARI GAAT DE INLAAT OPEN EN KOMT HET GROOTSTE DEEL VAN HET GRAS ONDER OF IN HET WATER TE STAAN



8.3 Aantalsverloop in de tijd

De eerste grutto's in Noord-Holland verschijnen op het Landje van Geijssel bij Ouderkerk aan de Amstel.

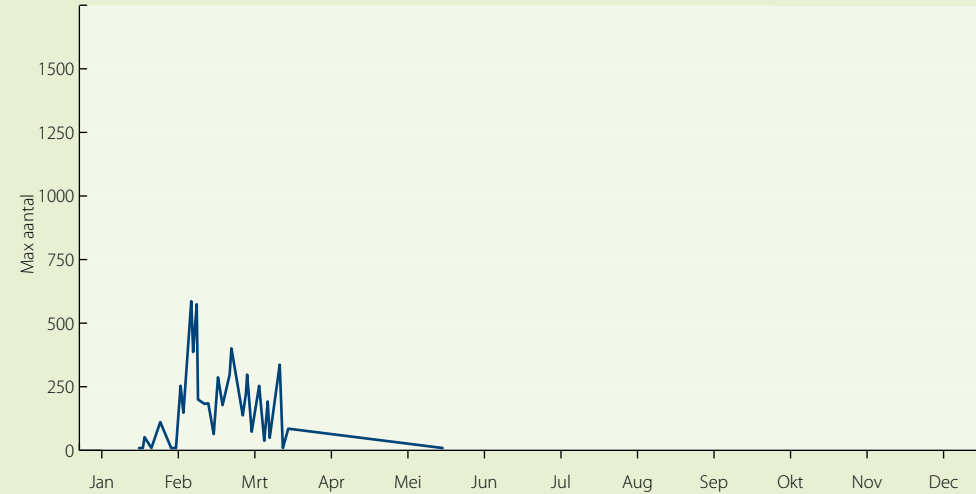
In 2022 was dat op 25 januari. In de Kalverpolder moesten we wachten tot 11 februari, toen arriveerde er één exemplaar.

De dagen daarna wisselden lage aantallen grutto's elkaar af en begin maart werden een paar honderd tot een maximum van 400 grutto's geteld (figuur 8.1). In vergelijking met andere jaren is dat veel minder; de afgelopen tien jaar varieerde het dagmaximum tussen de 700 en 1.500 (figuur 8.2). Daarbij valt echter geen duidelijke trend te ontwaren. Wellicht kwam het lage maximum in 2022 door het onstuimige weer in februari. Door overvloedige neerslag en opstuwung stonden ook veel andere graslanden onder water. Er zijn voldoende plas-dras terreinen aanwezig in Zaanstreek waar de grutto's ook terecht konden.

8.4 Dagbesteding grutto's

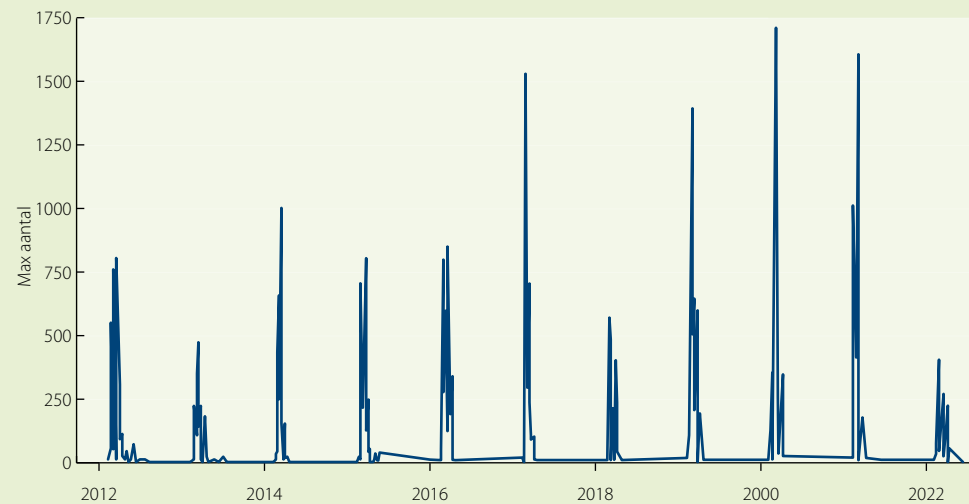
Om er achter te komen hoe de grutto's de plas-dras gebruiken hebben tellers op 27 februari en 13 maart de hele dag gepost. Elk kwartier telden en noteerden zij hoeveel er slapen, poetsen en op het land of in het water foerageren. Zo'n dag duurt lang maar gelukkig hebben veel vogelaars uit de omgeving meegeholpen. Bij aankomst op 27 februari vroom het licht en het was een heldere en windstille zonsopgang (7.28 uur).

In de noordoosthoek stonden circa 100 grutto's te slapen in het water. Rond 7.30 uur splitst de groep zich en komen er tussen 8 en 9 uur ongeveer 50 exemplaren in groepjes invliegen. De groep op het land wordt lossier en er wordt regelmatig gepoetst. Rond 10 uur begint het foerageren op de droge en drasse zone.



^ Figuur 8.1 dagmaxima van het aantal getelde grutto's op de plas-dras Kalverpolder in 2022.

Bron: Waarneming.nl NDFD



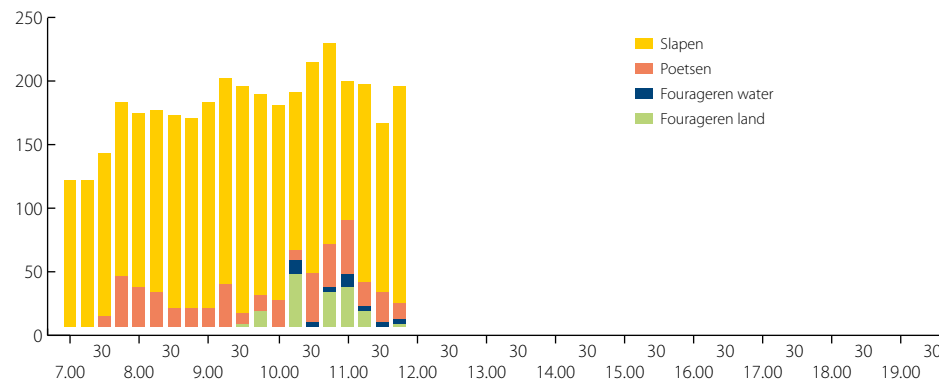
^ Figuur 8.2 dagmaxima van het aantal getelde grutto's op de plas-dras Kalverpolder in de periode 2012-2022. Bron: NDFD Waarneming.nl



VANAF HET DAMHEK HEBBEN DE TELLERS GOED OVERZICHT OP DE PLAS-DRAS



27 februari 2022 -plas-dras



^ Figuur 8.3 verloop van het aantal grutto's en hun activiteiten van zonsopgang tot zonsondergang op 27 februari 2022. Rond 12 uur vloog de hele groep op en streek neer in een nabijliggende onderbemaling.

Tussen 11.30 en 12 uur vliegen ze in een paar kleine en één grote groep naar de onderbemaling achter de plas-dras, waar ze in vergelijking met 'onze plas-dras' opmerkelijk veel foerageren. De rest van de dag zien we tot zonsondergang geen grutto's meer op de plas-dras en verzamelen we dus veel nul-waarnemingen.

Op 13 maart verliep de telling heel anders. De zonsopgang was helder maar er kwam al snel sluierbewolking. Wind ging van 0 naar een koude 3 tot 4 Beaufort. In de ochtendschemer stonden er 179 grutto's, maar de avond daarvoor waren er 320 slapend geteld. Ze sloegen al snel aan het foerageren en vlogen in kleine groepen, bijna stiekem, weg naar alle richtingen. In de loop van de ochtend groeide het aantal weer gestaag zodat er rond 14 uur weer ruim 100 grutto's aanwezig waren. Daarna vlogen ze weer in kleine groepen weg en nam het aantal op de plas-dras af met een



GRUTTO • Menno Schaefer

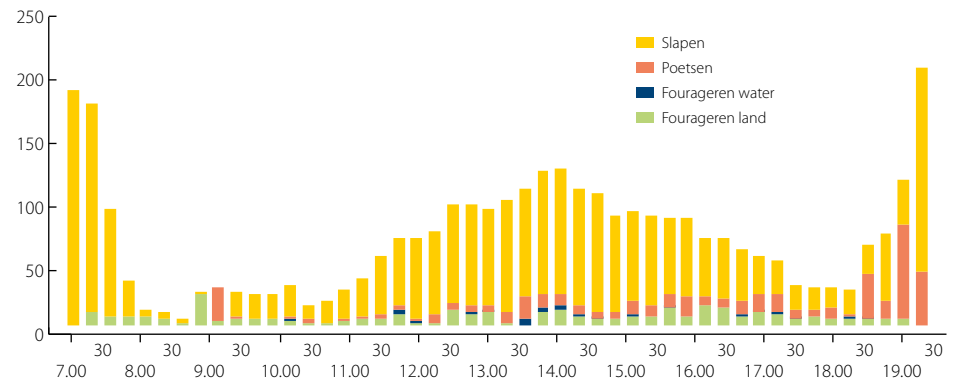


DE GRUTTO'S STAAN VOORAL TE SLAPEN OF POETSEN

minimum aantal van 25 rond 17 uur. Vlak voor zonsondergang vielen er grote groepen binnen en bereikten we het dagmaximum van 206 exemplaren. Er is een grote kans dat er in het donker nog meer bij zijn gekomen.

De bulk van de vogels sliep en er werd weinig gevoerageerd. Ze stonden meestal solitair of in groepjes van twee langs de waterlijn. De laatsten mogelijk al gepaard. De slapers waren weinig beweeglijk. Het in- en uitvliegen ging strak, geen gezwier en geroep. In de loop van de middag zagen we meer activiteiten zoals poetsen en sociale interactie. In de avond vallen groepen, in kleine aantallen, in uit de Wormer. Ze lijken veelal gepaard. In de schemer gingen ze allemaal op de wieken en zwierden als wadvogels boven de slaapplaats. Dat was de enige keer vandaag dat ze uitbundig rondvlogen.

13 maart 2022 - plas-dras



^ Figuur 8.4 verloop van het aantal grutto's en hun activiteiten van zonsopgang tot zonsondergang op 13 maart 2022. De maximale aantallen werden geteld aan begin en einde van de dag.



8.5 Voedselbeschikbaarheid

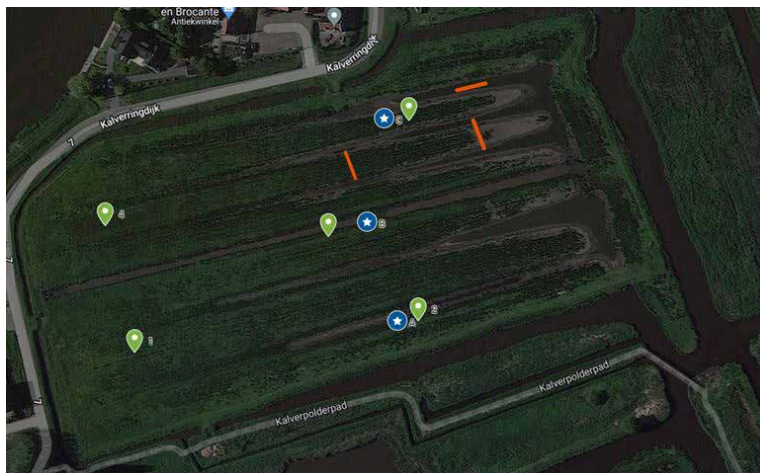
We willen graag weten op welke plaatsen gruttovoedsel aanwezig is. Op 16 februari en 13 april zijn bodemonsters genomen in het grasland en de drasse oeverzones en is het open water bemonsterd met een schepnet.

In het grasland zijn plaggen gestoken (per locatie drie monsters van 20x20x20 cm) en in de onder water staande stukken is het water en bodem bemonsterd met een ronde buis (per locatie drie monsters: van de waterkolom en de bodem tot 10 cm diepte met een oppervlak van 223 cm²). De bodemonsters zijn nauwkeurig uitgeplozen op het voorkomen van wormen en emelten. Alle prooien zijn gemeten en gewogen.

In het grasland varieerde het aantal wormen per monster van 3 tot 25 en dat is omgerekend tussen de 75 en 660 per m² (tabel 8.1). De hoogste dichtheden leven in de graslanden waar het water wat verder onder maaiveld zit. In de zompige graslanden en flauwe sloottaluds komen nauwelijks wormen of andere geschikte prooien voor. In het water is niets eetbaars gevangen; geen muggenlarven of garnalen. Opmerkelijk is dat de wormendichtheid in februari met gemiddeld 340/m² beduidend hoger is dan in april met 170 wormen/m². In deze periode van twee maanden zijn er óf veel wormen weggegeten door grutto's en/of meeuwen, die hier ook in forse aantallen aanwezig zijn, óf is de mortaliteit hoog vanwege de inundatie.



OP DE PLAS-DRAS MAAKT FOERAGEREN EEN KLEIN DEEL UIT VAN DE TIJDBESTEDING



^ Figuur 8.5 luchtfoto van de Kalverpolder met daarin aangegeven de bemonsterde plekken. Groen: landlocaties; blauw: water/bodemlocaties; rode lijnen: schepnetbemonstering.

	16 feb	13 apr
Land		
Locatie 1	517	125
Locatie 2	658	233
Locatie 3	225	175
Locatie 4	200	258
Locatie 5	83	75
Water		
Locatie A	26	0
Locatie B	0	0
Locatie C	-	0
Schepnet		
Schepnet A	0	-
Schepnet B	0	-
Schepnet c	0	-

^ Tabel 8.1 het aantal wormen (per m²) op de bemonsterde plekken (zie kaartje) . Per locatie zijn drie monsters genomen; in de tabel is het gemiddelde opgenomen. De schepnet monsters hebben betrekking op halen van 0,4 x 20m.

8.6 Foerageer-efficiëntie

Hoe effectief grutto's voedsel verzamelen, bepalen we door het protocolleren van het aantal gevangen prooien per minuut. Dit jaar kregen we veel hulp van tellers van de Vogelwerkgroep Zaanstreek en waren zo in de gelegenheid om meer tijd te besteden aan de foerageer-efficiëntie.

Op de minder natte graslanden lag de voedselinname op 2,6 prooien per minuut. Langs de waterlijn viel beduidend minder te halen met 1 prooi per minuut. In het water werd helemaal niet gefoerageerd.

Op 27 februari zijn protocollen gemaakt op de onderbemaling achter de plas-dras die nog maar enkele dagen onder water stond. Hier bereikten de vogels een inname van 4,3 prooien op het grasland en 6,7 in het water per minuut. Blijkbaar kwam hier een grote voorraad voedsel beschikbaar.

Op de ondergelopen ijsbaan bij Wormer, die ook door behoorlijke aantallen grutto's werd bezocht, werd voornamelijk op land gefoerageerd en lag de voedselinname weer een stuk lager namelijk op 1,6 prooien per minuut (tabel 8.2).

	Kalverpolder	Kalverpolder
	27 feb	13 mrt
Land	2,5 (5)	1,9 (11)
Water	nvt	nvt
	Onder water gezet buurtperceel	Ijsbaan (Wormer)
	27 feb	13 mrt
Land	4,3 (16)	1,6 (12)
Water	6,7 (16)	nvt



< Tabel 8.2 voedselinname (gemiddeld aantal slikbewegingen per minuut) van foeragerende grutto's. Onderscheid is gemaakt tussen foerageren op het land en in het water (tussen haakjes het aantal malen dat gedurende minimaal één minuut is geteld).

8.7 Conclusies en aanbevelingen

De plas-dras in de Kalverpolder lijkt vooral een rust- en ontmoetingsplaats voor net gearriveerde grutto's. Het merendeel van de tijd staan ze te slapen en te poetsen en zijn ze ook regelmatig bezig met sociale interacties. Foerageren maakt een klein deel uit van de activiteiten. Dat doen ze alleen op de minder natte graslanden, niet of nauwelijks in het water. Uit het onderzoek naar het bodemleven blijkt dat alleen in de graslanden wat valt te halen aan wormen. In het water en de zompige oever komen geen prooien voor. In de korte tijd na de inundatie heeft zich daar nog niet veel leven kunnen ontwikkelen: zo ontbreken muggenlarven.

In de stukken minder nat grasland leven wel wormen en emelten en daar foerageren de grutto's met succes op. In april blijkt het wormenaanbod nog maar de helft van februari.

De plas-dras in de Kalverpolder is in de eerste plaats een veilige slaapplek voor grutto's en een goede uitvalsbasis om plekken met voedsel in de omgeving te exploiteren. Verder vinden er op de plas allerlei sociale interacties plaats. Ongetwijfeld zijn die interacties heel belangrijk, denk maar aan informatie uitwisseling en aan paarvorming.

Dankwoord

In eerste plaats bedanken we John van Loon en Rolf Surink van de Stichting Kalverpolder voor hun hulp bij de organisatie zoals het beschikbaar stellen van hun beheergebouw voor het wormenwerk. We hebben nog nooit zo warm en prettig bodemmonsters uit kunnen zoeken!

De vogeltellers van de Vogelwerkgroep Zaanstreek die soms heel vroeg op moesten staan en behoorlijk verkleumden op de telpost; Eva Pauw, John van Loon, Marieke Schous, Rob Koeman, Peter Rozemeijer, Elly Rozemeijer, Geertje Dekker, Marieke Stam, Kees de Jager en Ayham Bayzit.

Dan de helpers bij het steken en uitzoeken van de bodemmonsters; Hilde van der Wal, Eva Pauw, Belinda van der Kort, Robbert de Ridder, Judith Weijers, Marlous Derksen, Dille Wielakker, Fritz Hellmann, Coen Verstand, Gerlies Nap, Geertje Dekker en Marjolein Anneveld.

Gerda Edelman heeft de data uit NDFF gehaald en daar grafieken van gemaakt.

Ab van Dorp en Jurrian Boutsma van Staatsbosbeheer verleenden toestemming voor het onderzoek.

Dick Melman en Nico Jonker hebben dit onderzoek als vrijwilliger uitgevoerd

Hoofdstuk 9

Drie jaar akkervogeltellingen in Noord-Holland

HENK-JAN OTTENS & POPKO WIERSMA

9.1 Inleiding

In Noord-Holland is circa 72.000 hectare agrarisch gebied aangewezen als leefgebied voor akkervogels: het leefgebied Open akkerland. Dit sluit aan bij andere provincies met omvangrijke akkervogelleefgebieden, zoals Groningen, Drenthe, Friesland en Flevoland.

Onder regie van agrarische collectieven De Lieuw op Texel, ANV Hollands Noorden, Water, Land & Dijken (WLD) en Noord-Holland Zuid, worden in de collectieve beheergebieden middels agrarisch natuurbeheer, de broed- en foerageeromstandigheden voor akkervogels verbeterd.

Om de effecten van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) en de ontwikkeling van vogels van het agrarisch gebied in beeld te krijgen, is provincie Noord-Holland in 2020 gestart met het systematisch in kaart brengen van (broed)vogels, middels het Meetnet Agrarische Soorten (MAS). Verspreid over de provincie zijn 350 telpunten neergelegd. Op elk telpunt wordt in een straal van 300 meter de omgeving afgetuurd op zoek naar (broed)vogels en zoogdieren. Jaarlijks worden hiervan 141 punten vaker geteld, waarvan 56 telpunten jaarlijks en 85 tweejaarlijks. Voor nadere informatie verwijzen we graag door naar www.grauwekiekendief.nl.

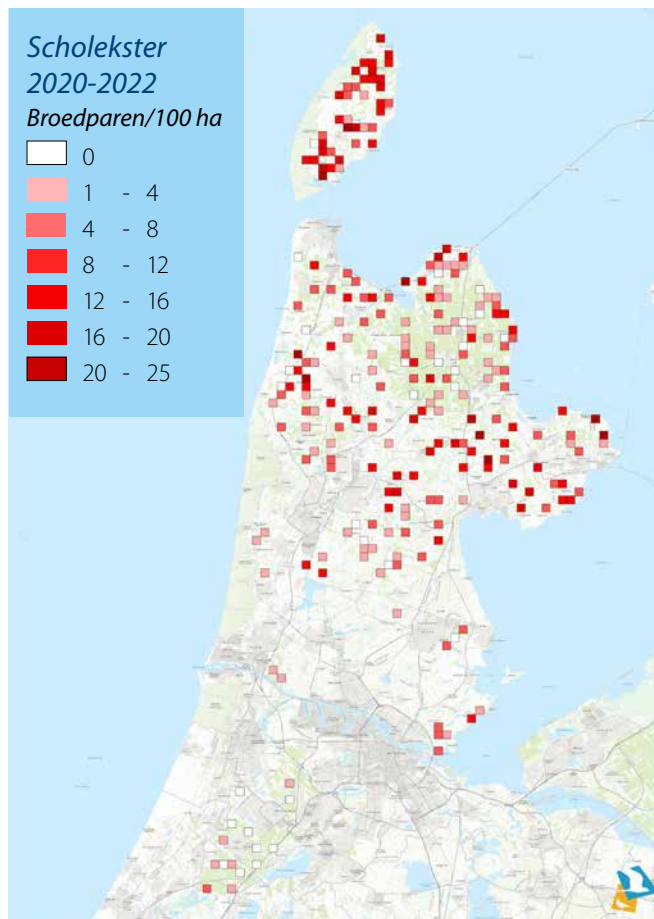
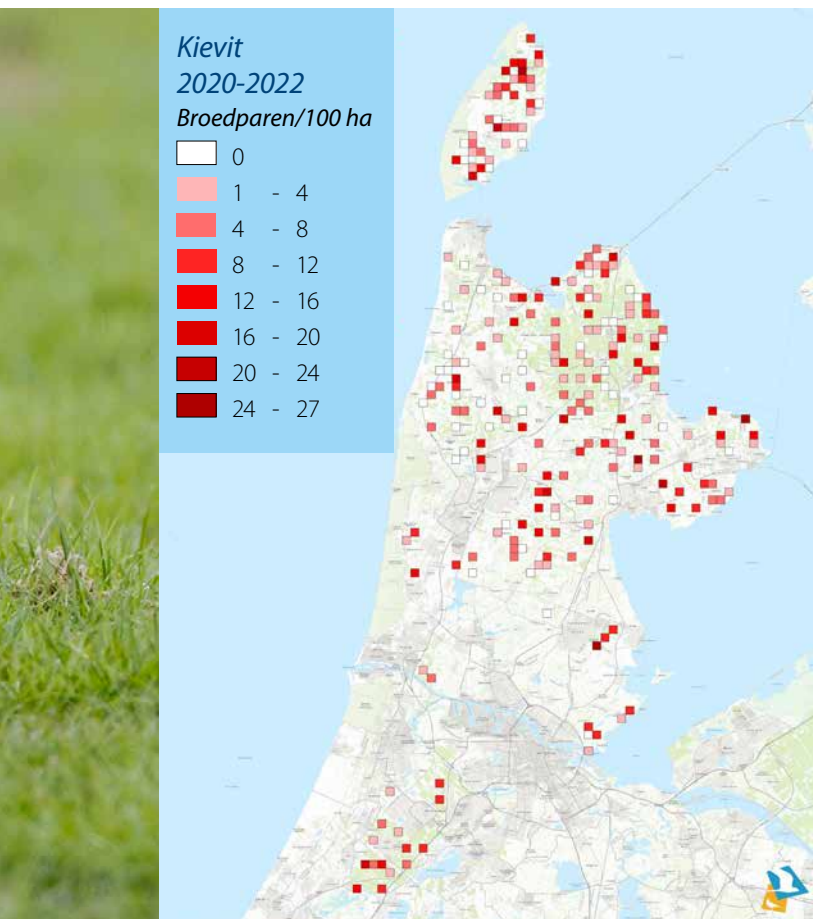
9.2 Noord-Holland belangrijk voor akkervogels

Na drie jaar MAS-tellingen in Noord-Holland, zijn de eerste gegevens op een rijtje gezet. We kunnen vaststellen dat akkergebieden in Noord-Holland een belangrijk habitat vormen voor aan water gebonden soorten zoals wilde eend, kraakeend, bergeend en meerkoet. De aantallen van deze soorten liggen soms een factor twee tot vijf hoger ten opzichte van andere provincies met akkergebieden. Dit geldt ook voor de Kievit en de scholekster waarvan de aantallen op boerenland substantieel hoger liggen dan in andere provincies (figuren 9.1 en 9.2).

Uit de verspreidingskaarten komt een duidelijk beeld naar voren dat beide soorten in alle akkergebieden prominent aanwezig zijn. De dichtheid van Kievit en scholekster per 100 hectare leefgebied is berekend op bijna zeven broedparen per 100 hectare. Gecombineerd met de verspreiding van de beide soorten in door grasland gedomineerde gebieden, laat zien dat beide soorten nog altijd ruim vertegenwoordigd zijn in het agrarisch gebied van Noord-Holland.



KIEVIT • Menno Schaefer



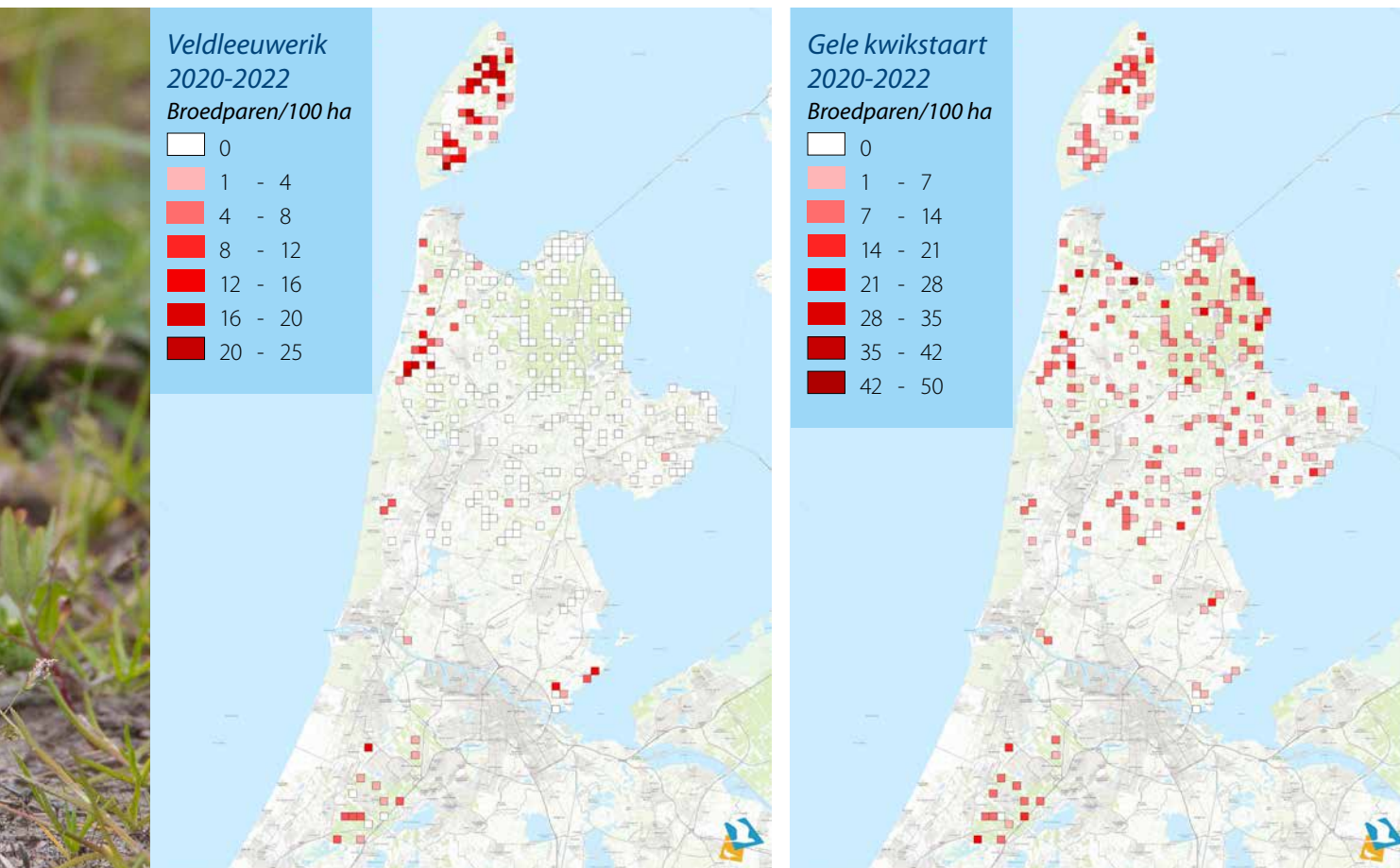
^ Figuren 9.1 en 9.2 aantal broedparen per 100 hectare van kievit en scholekster in akkerbouwgebied, gemiddeld over de jaren 2020-2022.

9.3 Veldleeuwerik nauwelijks in Wieringermeer

Voor de veldleeuwerik lijkt de Wieringermeer meer dan geschikt broedhabitat. Het is grootschalig en open en herbergt jaarlijks een substantiële oppervlakte akkerbouwgewassen waarin veilig gebroed kan worden (o.a. granen). Een gebied waar de soort te verwachten is, toch is dat niet het geval. Sterker nog, de veldleeuwerik ontbreekt op veel telpunten of kent er lage dichtheden. Fascinerend en nauwelijks te verklaren, want ieder ander akkergebied van enige omvang in Nederland heeft zingende veldleeuweriken. Aan de andere kant van het Marsdiep, op Texel, een compleet ander beeld. Hier loopt de dichtheid van de veldleeuwerik op naar 10 tot 15 broedparen per 100 hectare leefgebied. Het agrarisch gebied van Texel kent daarmee de hoogste populatiedichtheid van ons land. De huwelijksmarkt op Texel zal als een magneet werken op aanwezige veldleeuweriken, maar verklaart allesbehalve de leegte van de Wieringermeer.

In tegenstelling tot de veldleeuwerik, is de gele kwikstaart ruim vertegenwoordigd op de provinciale telpunten. De hoogste dichtheden worden gevonden op Texel, in de Haarlemmermeer en lokaal in de Wieringermeer, zonder dat er grote verschillen tussen regio's zichtbaar zijn. Gemiddeld is de dichtheid zeven broedparen per 100 hectare leefgebied, maar het is op enkele telpunten zelfs 15-20 broedparen per 100 hectare leefgebied. Noord-Holland past hiermee in het rijtje Groningen en Drenthe, waar vergelijkbare aantallen voorkomen. In deze provincies zijn gele kwikstaarten geassocieerd met de teelt van granen. Een relatie die in Noord-Holland minder sterk aanwezig is, omdat gele kwikstaarten hier ook graag in bollenvelden broeden.





^ Figuren 9.4 en 9.5 aantal broedparen per 100 hectare van veldleeuwerik en gele kwikstaart in akkerbouwgebied, gemiddeld over de jaren 2020-2022.

9.4 Effect agrarisch natuurbeheer

De uitkomsten van drie jaar tellen levert een schat aan gegevens op. Van belang is om te weten of er een effect meetbaar is van de toepassing van ANLb-maatregelen in de verschillende werkgebieden van de agrarische collectieven. Een periode van drie jaar is nog te kort om trends te berekenen en een effect van de ANLb-maatregelen vast te stellen, maar de huidige aantallen kunnen al wel worden vergeleken.

Voor de analyse zijn per jaar de maximumaantallen broedparen gebruikt die werden geteld op telpunten tijdens de jaarlijkse vier MAS-telrondes en zijn telpunten waar ANLb-maatregelen lagen, vergeleken met punten zonder maatregelen, rekening houdend met eventuele regionale verschillen.

We richten ons op een selectie van doelsoorten die typerend zijn voor het leefgebied Open akkerland; gele kwikstaart, veldleeuwerik, Kievit en scholekster.

9.5 Gele kwikstaart reageert nauwelijks op ANLb-maatregelen

De gele kwikstaart is in veel regio's een soort van het grootschalig, open akkergebied en is de meest getelde soort. Ze broeden meestal in wintergraan en waar aanwezig in bloembollenvelden. Later in het seizoen wordt er ook gebroed in aardappel- en bietenpercelen. Het gaat dan vaak om tweede legsels. De statistische analyse laat voor de eerste drie jaar geen effect van de toepassing van ANLb-maatregelen zien. Gele kwikstaarten reageren echter nauwelijks op ANLb-maatregelen, omdat ze foerageren in korte vegetaties (bermen, dijken) of tussen de voren van sommige gewassen. De braakvegetaties in vogelakkers en kruidenrijke

randen zijn doorgaans te dicht begroeid. Dus een effect van ANLb-maatregelen is in de toekomst niet te verwachten. Er zijn wel duidelijke verschillen tussen regio's: de dichtheden het hoogst in Noord-Holland Zuid en het laagst in het werkgebied van Water, Land & Dijken (figuur 9.5).

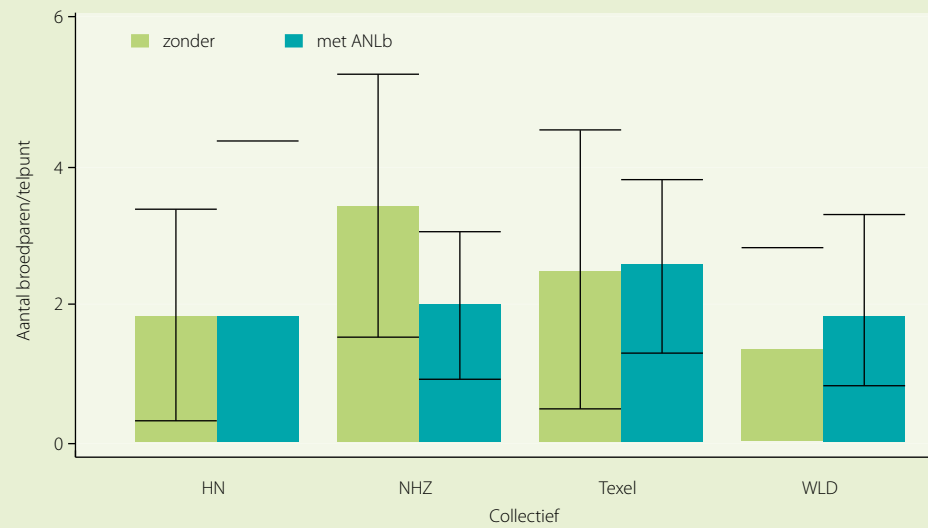
9.6 Veldleeuwerik afhankelijk van agrarisch gebied als broedgebied

De veldleeuwerik is, net als gele kwikstaart, een soort van open akker- en graslandgebieden, maar met andere broedhabituatievoorkeuren. Veldleeuweriken broeden bij voorkeur in een relatief lage vegetatie, zoals gras(-klaver) en in nog korte luzerne. Daarin scharrelen ze ook op zoek naar larven van kevers en dagvlinders. Vanwege de voorkeur voor korte bodembedekkende gewassen zijn ze uitermate kwetsbaar voor uitmaaien. De veldleeuwerik is voor provincie Noord-Holland een belangrijke doelsoort. De soort is nog altijd wijdverbreid en is in belangrijke mate afhankelijk van het agrarisch gebied als broedgebied. Vanwege de dramatische afname in aantallen is de inzet van natuurmaatregelen vaak in belangrijke mate gericht op deze soort. Met de korte telreeks kunnen we echter nog geen effect van ANLb-maatregelen aantonen (figuur 9.6). Wel zijn er verschillen tussen regio's, met beduidend hogere aantallen op Texel.

9.7 Kievit en scholekster

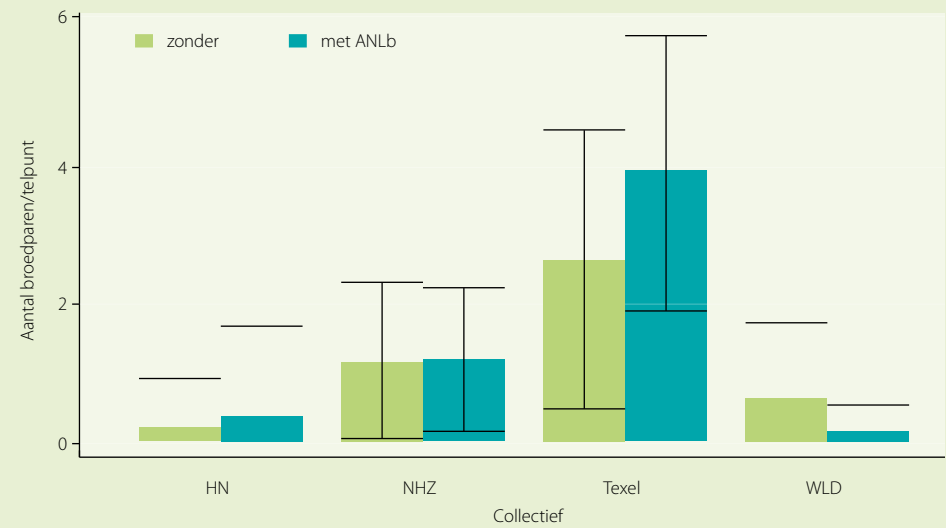
De Kievit en de scholekster broeden in akkergebieden op kale tot vrij kale grond, zoals nog onbewerkte bollen, bieten- en aardappelpercelen. Wanneer de jongen het nest verlaten kunnen zij in principe gebruikmaken van natuurbraak (oftewel ingezaaide stroken met een mengsel van gras, kruiden en granen) in vogel-

Gele kwikstaart

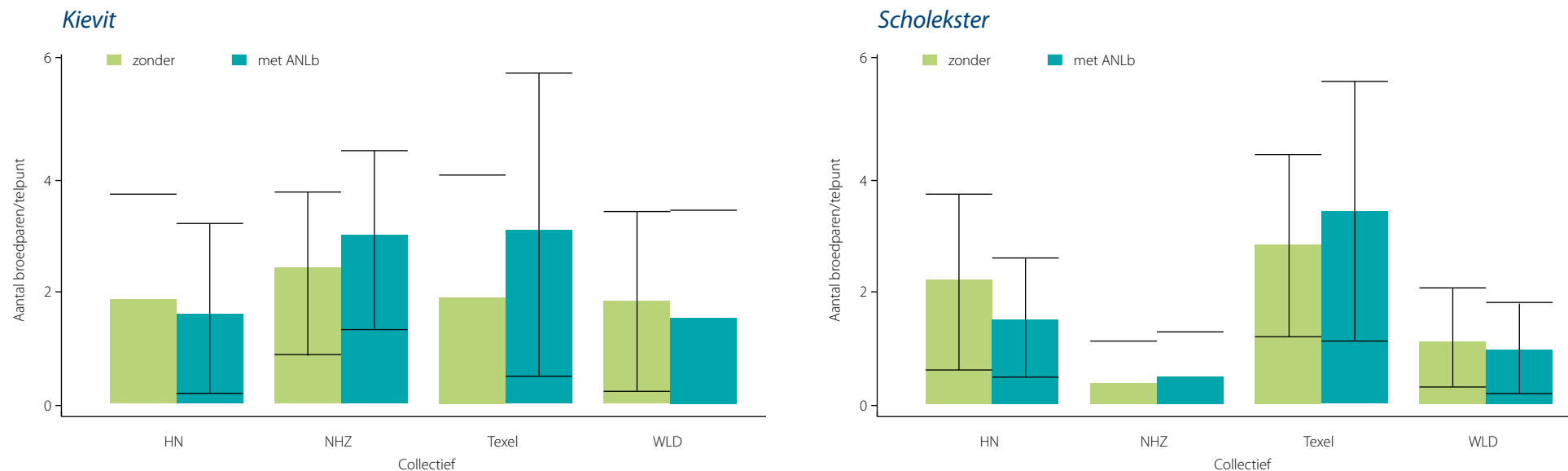


^ Figuur 9.5 gemiddelde dichtheid van gele kwikstaart (2020 tot 2022) op telpunten met en zonder agrarisch natuurbeheer in de werkgebieden van de vier agrarische collectieven (Hollands Noorden (HN), Noord-Holland Zuid (NHZ), Texel en Water, Land & Dijken (WLD)).

Veldleeuwerik



^ Figuur 9.6 gemiddelde dichtheid van veldleeuwerik (2020 tot 2022) op telpunten met en zonder agrarisch natuurbeheer in de werkgebieden van de vier agrarische collectieven (Hollands Noorden (HN), Noord-Holland Zuid (NHZ), Texel en Water, Land & Dijken (WLD)).



^ Figuren 9.7 en 9.8 gemiddelde dichtheid van kievit en scholekster (2020 tot 2022) op telpunten met en zonder agrarisch natuurbeheer in de werkgebieden van de vier agrarische collectieven ((Hollands Noorden (HN), Noord-Holland Zuid (NHZ), Texel en Water, Land & Dijken (WLD)).

akkers en van kruidenrijke randen, maar de vegetatie moet dan wel laag en vrij open zijn. De huidige ANLb-pakketten voor Open akkerland zijn echter niet toegesneden op steltlopers. Er zijn zelfs aanwijzingen dat vogelakkers en hoog opgaande akkerranden worden gemeden (Klaassen et al., 2019). Er zijn nog geen relaties aantoonbaar met de toepassing van ANLb-maatregelen en het is de vraag of die te verwachten zijn (figuren 9.7 en 9.8). Bij het vergelijken van regio's vertoont alleen scholekster beduidend hogere aantallen op Texel.

9.8 Ruigtesoorten profiteren wel

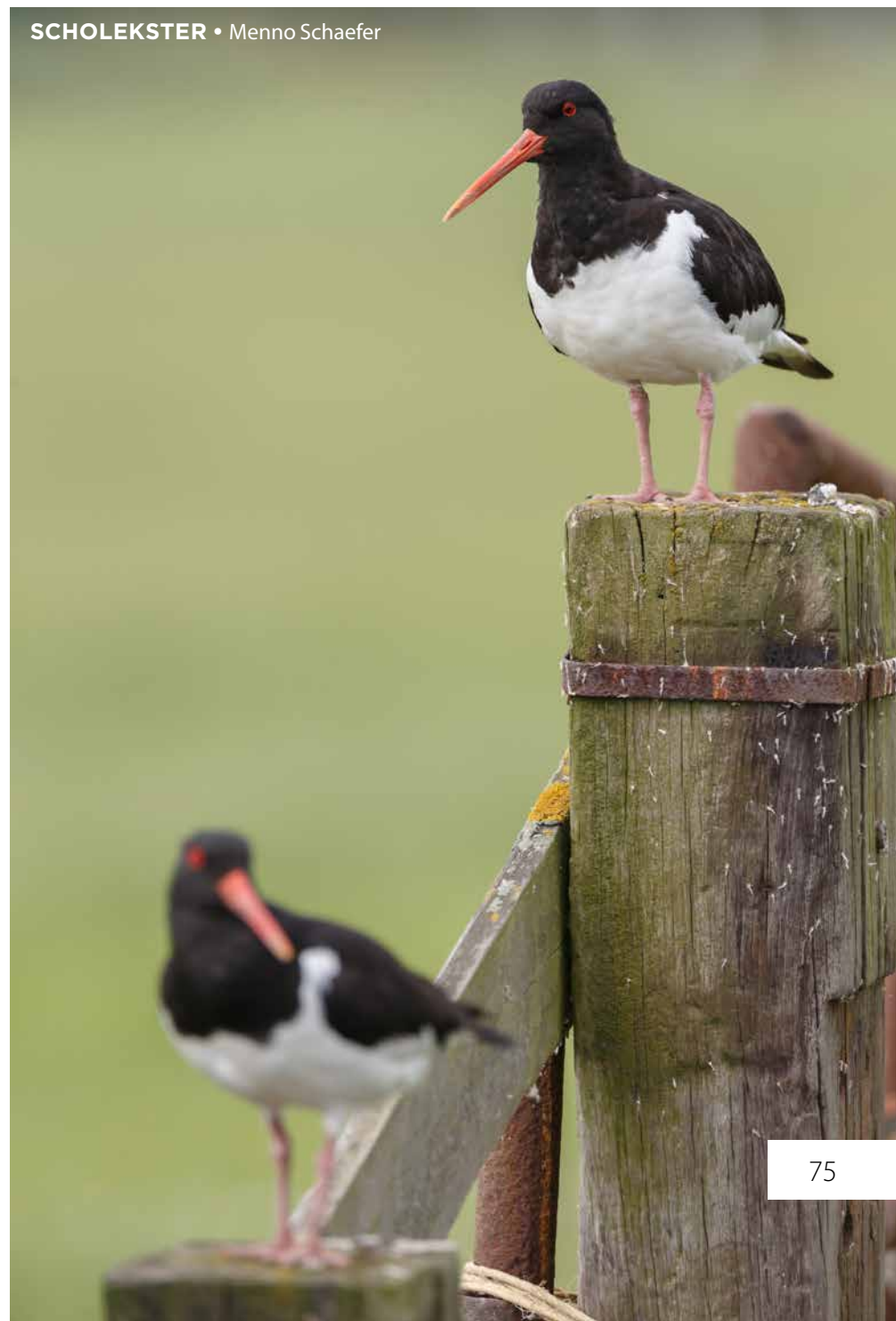
Bij twee soorten zijn er wel relaties zichtbaar met ANLb, namelijk bij de fazant en de grasmus. Zij hebben een meer dan twee keer zo hoge dichtheid op percelen met ANLb-maatregelen (zie figuur 9.9). Dit kan het gevolg zijn van de aanwezigheid van ruige en vrij hoge vegetaties in natuurbraak met voldoende dekking en nestgelegenheid.

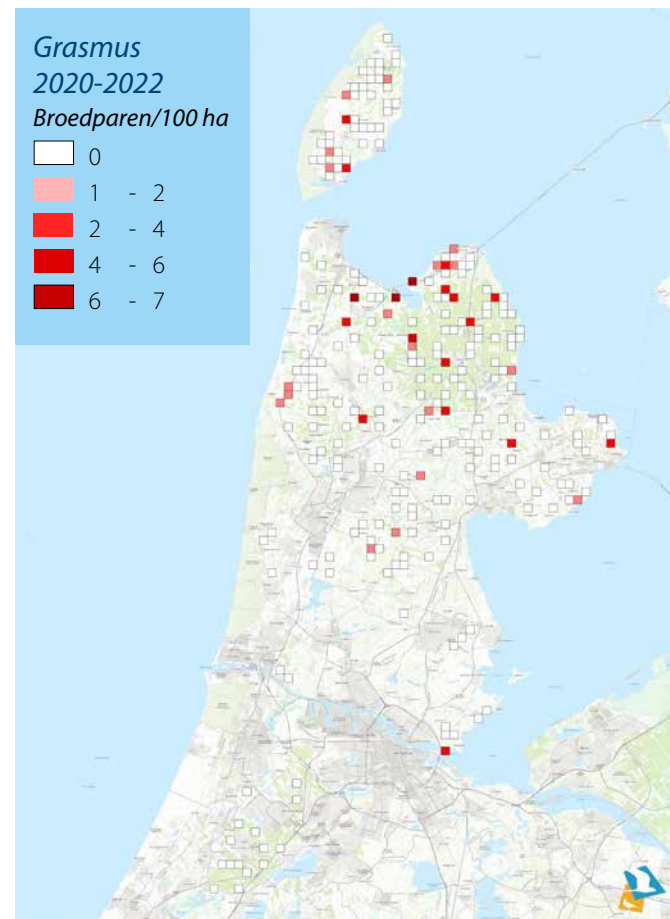
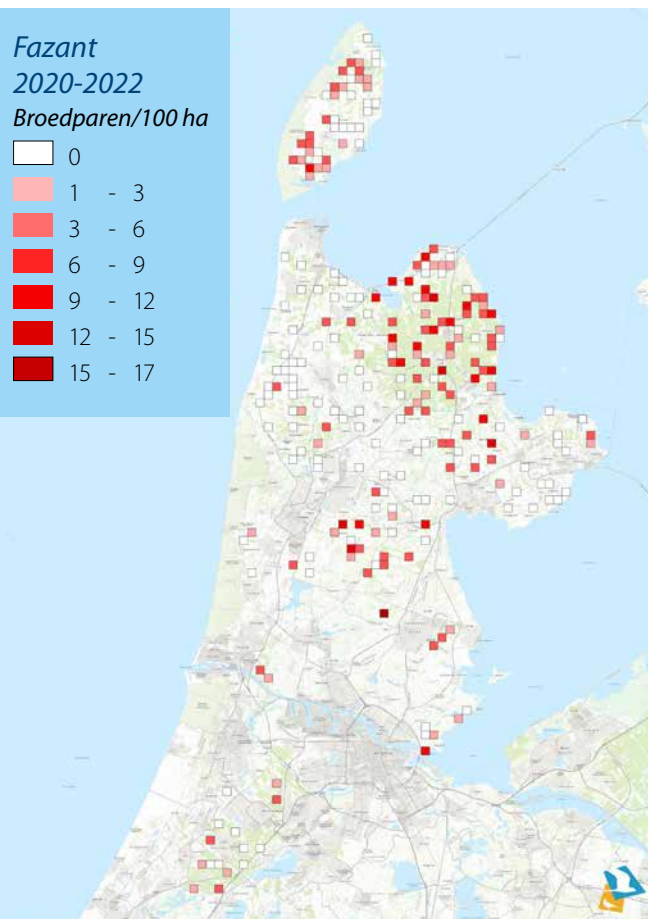


^ Figuur 9.9 gemiddelde dichtheid van fazant (2020 tot 2022) op telpunten met en zonder agrarisch natuurbeheer in de werkgebieden van de vier agrarische collectieven (Hollands Noorden (HN), Noord-Holland Zuid (NHZ), Texel en Water, Land & Dijken (WLD)).

9.9 Conclusie

De akkergebieden in Noord-Holland vormen een aantrekkelijk broedhabitat voor tal van soorten. Met name scholekster, Kievit en gele kwikstaart vallen op door hoge dichtheden. Ze zijn echter ook kwetsbaar. De afnames van scholekster en Kievit zijn scherp en worden ingegeven door verminderde overlevingskansen voor legfels en kuikens. Een verdere intensivering van het boerenbedrijf en toenomen predatiedruk zouden belangrijke oorzaken kunnen zijn (Smit, 2018). De inzet van agrarisch natuurbeheer in Noord-Holland trekt vooral ruigtesoorten





^ Figuren 9.10 en 9.11 aantal broedparen per 100 hectare van fazanten en grasmussen in akkerbouwgebied, gemiddeld over de jaren 2020-2022.



aan als fazanten en grasmussen aan maar de ANLb-pakketten zijn minder geschikt voor doelsoorten zoals de gele kwikstaart, veldleeuwerik, scholekster en Kievit. Dit beeld komt overeen met andere provincies met akkervogelbeheer, zoals Groningen, Drenthe en Flevoland, waar deze soorten ook niet of nauwelijks reageren op akkerrandenbeheer of de aanleg van winterveldjes. Daar waar het ANLb voorziet in vlakdekkende maatregelen, zoals ruimer zaaien van graan, de aanleg van vogelakkers, inzet van strokenteelt of percelen met aangepast of uitgesteld beheer, nemen soorten als de veldleeuwerik en gele kwikstaart vaak snel toe (Godijn, 2021, Ottens, 2016). Texel is een mooi voorbeeld waar akkervogelbeheer en weidevogelbeheer hand in hand gaan en meerdere soorten profiteren van vlakdekkende maatregelen en last minute-beheer (mmd. S. van Breukelen). Een voorbeeld voor Nederland.

Literatuur

Godijn, N., & Ottens, H.J. (2021). *Broedende veldleeuweriken en strokenteelt in Provincie Zeeland in 2021. GKA-Rapport 2021-10. Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels, Scheemda.*

Klaassen, R., Wiersma, P., Visser, T., Sukkel, W., Prins, H. & Melman, D. (2020). *Scenariostudie Akkervogels - ecologische baten en financiële kosten van scenario's voor intensiever akkervogelbeheer. Rapport Rijksuniversiteit Groningen, Grauwe Kiekendief - Kenniscentrum Akkervogels, Wageningen University & Research.*

Ottens, H.J. (2016). *Broedende gele kwikstaarten, graspiepers en veldleeuweriken in het LOFAR-gebied in 2016. Rapport in opdracht van het Drentsche Landschap.*

Smit, C. (2018). *Scholekster Haematopus ostralegus Pp 236-237.in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.*

Henk-Jan Ottens & Popko Wiersma zijn onderzoekers bij Grauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels

Hoofdstuk 10

Een compleet landschaps- mozaïek door akkervogelpakketten

DORIEN DE HAAN



VOGELGRAAN MET STOPPEL • Marco van der Lee



WINTERVOEDSELAKKER • Ellen Mul



KRUIDENRIJKE AKKERRAND • Henk Post



VOGELAKKER • Hans Westrik

10.1 Beheerpakketten geëvalueerd

Agrarische Natuurvereniging Hollands Noorden (ANV Hollands Noorden) werkt aan effectief agrarisch natuurbeheer door beheercontracten af te sluiten met agrariërs voor het landelijk subsidiestelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). ANV Hollands Noorden is één van de veertig collectieven die deel uitmaken van de koepelorganisatie Boer & Natuur. In samenwerking met die collectieven zijn de beheerpakketten geëvalueerd. In 2023 gaat ANV Hollands Noorden drie akkerpakketten toevoegen aan de bestaande pakketten, om te komen tot een compleet mozaïek in het landschap, wat zal bijdragen aan verschillende habitats voor akkervogels.

10.2 Resultaten in het veld

ANV Hollands Noorden voert nu vier akkerpakketten uit; vogelakker, vogelgraan met stoppel, wintervoedselakker en de kruidenrijke akkerrand. Samen met de boer wordt gekeken waar ecologisch gezien de pakketten het beste neergelegd kunnen worden. De pakketten kunnen rouleren in verband met het bouwplan van de boer en om onkruiddruk tegen te gaan.

De effecten van de akkerpakketten worden door vrijwilligers gemonitord. Gekeken wordt welke vogels gebruik maken van de pakketten. Met de pakketten wil ANV Hollands Noorden bepaalde doelsoorten behouden en herstellen. Het gaat dan bijvoorbeeld om kwetsbare soorten zoals de veldleeuwerik, patrijs, scholekster, geelgors en kneu. De pakketten creëren voor hen een winter- en/of zomerhabitat. Vele andere vogelsoorten (maar ook insecten) profiteren ook van de akkerpakketten.



BLOEMENBLOK ZORGT IN DE WINTER OOK VOOR DEKING EN VOEDSEL

Dorien de Haan



KEVERBANK BESTAAT UIT EEN VERHOOGDE AKKERRAND MET KRUIDEN, MET DAARLANGS EEN BRAAKSTROOK



VEEL AKKERVogELS, WAARONDER DE PATRIJS, ZIJN IN DE WINTER TE VINDEN OP DE GRAANSTOPPELS

Marco van der Lee

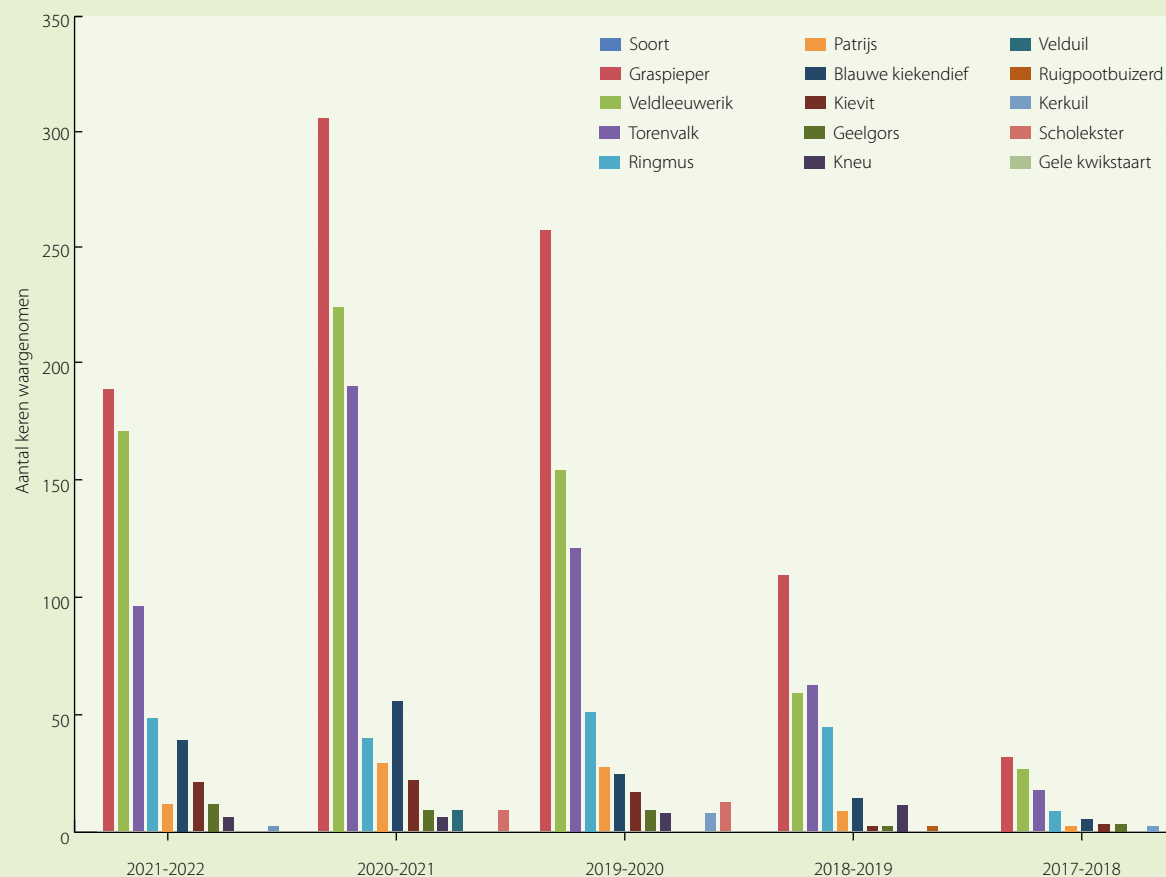
In de afgelopen winter zijn er 81 verschillende vogelsoorten geteld, tegenover 90 in de zomerperiode.

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

In 2023 start de volgende zesjarige ANLb-periode, welke samenvalt met het nieuwe Gemeenschappelijke landbouwbeleid (GLB). In dit GLB krijgen boeren gericht steun voor activiteiten die bijdragen aan toekomstbestendige landbouw die in balans is met natuur, milieu en klimaat (GLB Nationaal Strategisch Plan, 2022), waar het ANLb een onderdeel van is. Voor de komende ANLb-periode past AVN Hollands Noorden de akkerpakketten deels aan, zodat ze zowel ecologisch waardevol zijn en goed uitvoerbaar blijven voor de boeren.

10.3 Nieuwe akkerpakketten voor 2023

Als aanvulling op de bestaande akkerpakketten worden het bloemenblok, de keverbank en stoppeland opgenomen. Bij stoppeland blijven graanstoppels of gewasresten gedurende de winter ongestoord liggen. De zaden, gewasresten en opkomende onkruiden geven dekking en wintervoedsel aan verschillende vogels, zoals veldleeuwerik, patrijs en de ringmus. Ook roofvogels zoals uilen en blauwe kiekendief komen op de muizen in het stoppeland af. Het bloemenblok en de keverbank komen voort uit



^ Figuur 10.1 resultaten van de wintertellingen 2021-2022. Afgelopen seizoen zijn er minder waarnemingen van de doelsoorten geweest, omdat er, door een tekort aan vrijwilligers, minder tellingen uitgevoerd konden worden.



BLAUWE KIEKENDIEF • Otto de Vries



VELDLEEUWERIK • Henk Post

het internationale PARTRIDGE project. Dit project wil laten zien dat er op het moderne platteland nog wel degelijk toekomst is voor de patrijs en andere akkervogels (North Sea Region, z.d.). In het PARTRIDGE project zijn in verschillende Europese landen, waaronder Nederland, voorbeeldgebieden ingericht met maatregelen die passen binnen de agrarische bedrijfsvoering. De maatregelen zijn bewezen effectief en worden gemonitord en onderzocht. Zo is gemonitord welke insecten op keverbanken afkomen en in welke hoeveelheden.

10.4 Keverbank insectenrijk voor kuikens

Een keverbank is een verhoogde akkerrand van 50-70 centimeter hoog en 3 meter breed. Door de hogere ligging is het op een keverbank wat warmer en dat maakt dat het aantrekkelijk voor veel insecten zoals kevers, maar ook spinnetjes, om er te vertoeven en de winter door te brengen. Voor akkervogels waaronder de patrijs biedt een keverbank onder andere voedsel- en nestgelegenheid. In het voorjaar als de eerste kuikens worden geboren, is een keverbank een ideaal insectenrijk voedselgebied voor hen. Aan de zonzijde van de keverbank ligt een smalle strook met kale grond waar (jonge) vogels in de zon kunnen opwarmen en foerageren naar insecten. Onder meer graspiepers, gele kwikstaarten en veldleeuweriken komen ook af op een keverbank.

10.5 Bloemenblok biedt bescherming

Het bloemenblok bestaat uit een mengsel van kruiden die zowel voedsel bieden als dekking geven aan vele vogelsoorten. Het vormt een goede broedgelegenheid doordat de hoger uitgroeiende kruidensoorten dekking geven aan ouderparen om veilig

een nest op de grond te maken. Later biedt het bescherming aan kuikens, zodat ze er veilig kunnen zoeken naar de grote aantallen insecten die op een bloemenblok afkomen.

10.6 Optimalisatieplan patrijs op Wieringen

Naast de reguliere akkertellingen hebben vrijwilligers op Wieringen de afgelopen drie jaar, volgens een monitoringsplan, tellingen gedaan om de patrijs te monitoren. De patrijs komt relatief veel voor op Wieringen, terwijl de landelijke trend nog steeds een achteruitgang laat zien. ANV Hollands Noorden heeft daarom een optimalisatieplan opgesteld om de patrijzenpopulatie op Wieringen te versterken. In dit plan zijn veel maatregelen uit het PARTRIDGE project opgenomen waaronder het bloemenblok en de keverbank.

✓ Tabel 10.1 resultaten patrijzentellingen op Wieringen

	2022	2021	2020
Aantal territoria	29	35	26

In het optimalisatieplan zijn het broedsucces en de ligging van territoria nader bekeken. Een laag broedsucces kan betekenen dat er voor kuikens onvoldoende voedsel te vinden is geweest. Met de aanleg van een bloemenblok en/of een keverbank wordt dan een beter kuikenhabitat gecreëerd. Uit onderzoek blijkt dat patrijzen de eerste drie weken van hun leven alleen insecten eten, die in het bloemenblok of op de keverbank aanwezig zijn. Naast

kuikenhabitat bieden deze pakketten ook een geschikt nest-habitat op plekken waar dit onvoldoende aanwezig lijkt te zijn. Veel andere plant- en diersoorten van het platteland zullen mee profiteren van maatregelen die op Wieringen voor patrijzen worden genomen.

10.7 Mozaïek van beheerpakketten

Een gevarieerd aanbod aan akkerpakketten is belangrijk voor de biodiversiteit. Belangrijk voor akkervogels is dat verschillende habitats aanwezig zijn. Zo moet er naast nesthabitat ook kuikenhabitat aanwezig zijn met voldoende dekking en voedsel, zodat kuikens groot kunnen worden. Voldoende wintervoedsel zorgt ervoor dat vogels de winter overleven en gezond en sterk aan het broedseizoen beginnen. Door het toevoegen van stoppeland, het bloemenblok en de keverbank wordt het mozaïek van beheerpakketten completer. Dit draagt bij aan de verschillende habitats voor diverse dier- en plantensoorten waardoor de biodiversiteit op het boerenland kan toenemen.

10.8 Vrijwilligers onmisbaar

Waarnemingen die gedaan worden door vrijwilligers, worden gebruikt om de effectiviteit van de beheerpakketten te monitoren. De waarnemingen geven waardevolle informatie over welke vogelsoorten ervan profiteren en waar nog kansen voor verbetering liggen. Door het werk van vrijwilligers kan ANV Hollands Noorden het beheer optimaliseren. Dat maakt het werk van vrijwilligers onmisbaar. Geïnteresseerden zijn dan ook welkom om zich bij ANV Hollands Noorden als vrijwilliger aan te melden.

Inspiratie:

Video van vogelvriendelijke agrariër Nanco Lont op YouTube;
<https://youtu.be/F0ThgREG2BU>

Nieuwsbrief patrijzenmonitoring oktober 2022.
Patrijzenmonitoring Wieringen oktober 2022 - ANV Hollands
Noorden.

Literatuur

GLB Nationaal Strategisch Plan (2022, 3 oktober). Nederland bereikt overeenstemming over Nationaal Strategisch Plan. Geraadpleegd op 10 november 2022, van Nederland bereikt overeenstemming over Nationaal Strategisch Plan | Nieuwsbericht | Toekomst GLB.

North Sea Region. (z.d.). Over PARTRIDGE-Nederlands. Geraadpleegd op 10 november 2022, van <https://northsearegion.eu/partridge/about-the-project/over-partridge-nederlands/>

Dorien de Haan is projectmedewerker bij ANV Hollands Noorden



GEELGORS • Henk Post

OUDERPAAR PATRIJZEN MET JONGEN OP WIERINGEN • Hans Westrik



Hoofdstuk 11

Ontwikkeling meetapparatuur om vegetatiestructuur te meten

Jonge kuikens koelen te veel af in dichte vegetatie en foerageren minder

DICK MELMAN, THIJS FRANSSSEN & NICO JONKER



11.1 Aanleiding

In Nederland is grasland voor weidevogels het habitat waar het om draait. Daarin maken ze hun nesten, zoeken ze voedsel en brengen de jongen hun eerste weken door. Essentieel is dat de vegetatie voldoende en bereikbaar voedsel en beschutting biedt. En tegelijkertijd moet de vegetatie niet te dicht zijn: de kuikens moeten er wel doorheen kunnen komen. Hans Schekkerman heeft in 1997 in zijn onderzoek laten zien dat jonge kuikens in een te dichte vegetatie moeilijk uit de voeten kunnen en snel nat kunnen worden. De afgekoelde kuikens zoeken warmte bij moeder. Al opwarmend kunnen ze niet foerageren en lopen daardoor meer risico ondervoed te raken. Bovendien was het aanbod aan grote insecten in dichte vegetaties kleiner en moesten de kuikens meer tijd besteden om voldoende voedsel te krijgen. Een goede vegetatiestructuur, waarin hogere en lagere delen elkaar afwisselen en die voor kuikens 'doorwaadbaar' is, is daarom essentieel.

11.2 Vraagstelling

De vraag is hoe ziet een goede vegetatiestructuur er uit en hoe kun je die structuur eenduidig vast stellen? In het verleden zijn diverse methoden ontwikkeld: het werken met een fotometer, het visueel beschrijven/schatten van de kruidenrijkdom en het meten van de hoogte en biomassa met een piepschuimen schijf (gewashoogtemeter). Deze methoden zijn of zeer bewerkelijk

(fotometer), of onvoldoende objectiveerbaar/reproduceerbaar (schatten kruidenrijkdom), of geven slechts één aspect (gewashoogtemeter).

11.3 Doel en aanpak

Wij zijn op zoek gegaan naar een methode die de verschillende onderstaande aspecten geobjectiveerd in beeld brengt:

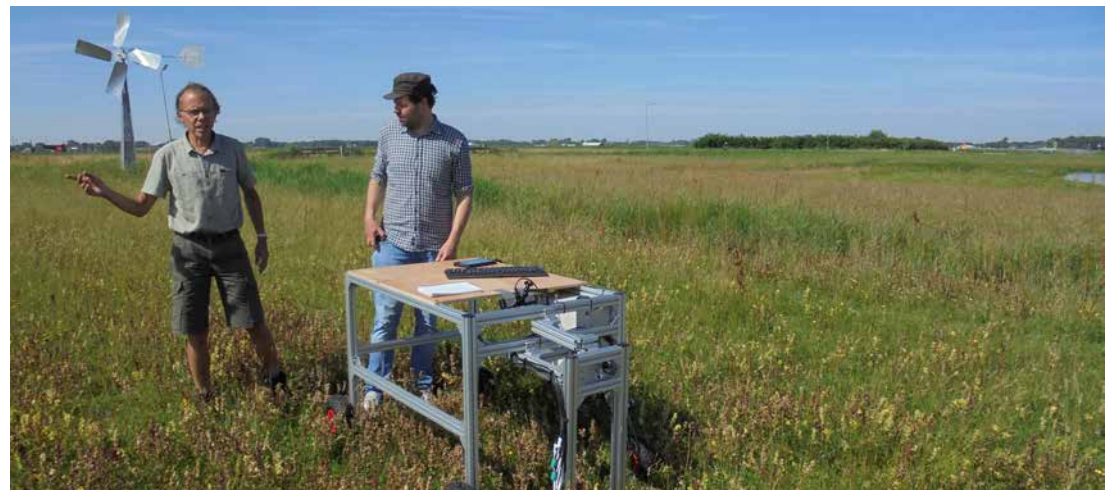
- Dichtheid van de vegetatie
- Hoogte van de vegetatie
- Op een groot en representatief deel van de vegetatie betrekking hebbend
- Reproduceerbaar
- Snel en gemakkelijk uitvoerbaar

Deze klus hebben ecologen en ICT-technici gezamenlijk opgepakt. We hebben de gebruikerswensen, uitvoeringseisen en technische mogelijkheden en beperkingen verschillende malen doorgesproken. Met die bagage zijn de technici aan het werk gegaan. Met het volgende resultaat: een soort koffiekar.

Het geheim zit in de voorkant. Daar zijn vier lasers en sensoren gemonteerd, op 10, 20, 30, en 40 cm hoogte en in de breedte op circa 25 cm uit elkaar. De laserstralen worden opgevangen door de sensoren, tenzij er iets tussen staat. In ons geval is dat de graslandvegetatie.



^ Van idee naar meetinstrument. Links het meetgedeelte: vier lasers die aan de voorkant van het karretje zijn gemonteerd, aan de andere kant sensoren die vaststellen of de laser wel/niet wordt onderbroken, gestart kunnen worden en de data worden opgeslagen.



^ Het karretje in het veld. Bovenop het bedieningspaneel, waarmee de meetinstrumenten gestart kunnen worden en de data worden opgeslagen.

Het karretje wordt door de vegetatie gereden en er wordt continue gemeten of de laserstralen wel/niet worden onderbroken op 10, 20, 30 en 40 cm hoogte. Hoe dichter de vegetatie hoe meer de laserstralen worden onderbroken.

De metingen worden per mm opgeslagen, waarmee een zeer gedetailleerd beeld van de dichtheid van de vegetatie wordt verkregen. Door deze metingen per meter samen te vatten (de gemiddelde dichtheid en de standaarddeviatie), kan de vegetatie worden gekarakteriseerd.

11.4 Metingen en resultaten

We hebben de volgende praktijkmetingen uitgevoerd. Eén meting in een voedselrijk en kruidenhoudend grasland, fase 2 in de typologie van Schippers (Schippers et al., 2015), op de Koningshoeve in Spaarnelanden en één in een voedselarm en kruidenrijk grasland in de Castricumerpolder van de Stichting Hooge Weide met veel grote ratelaar, fase 4 in de typologie van Schippers.

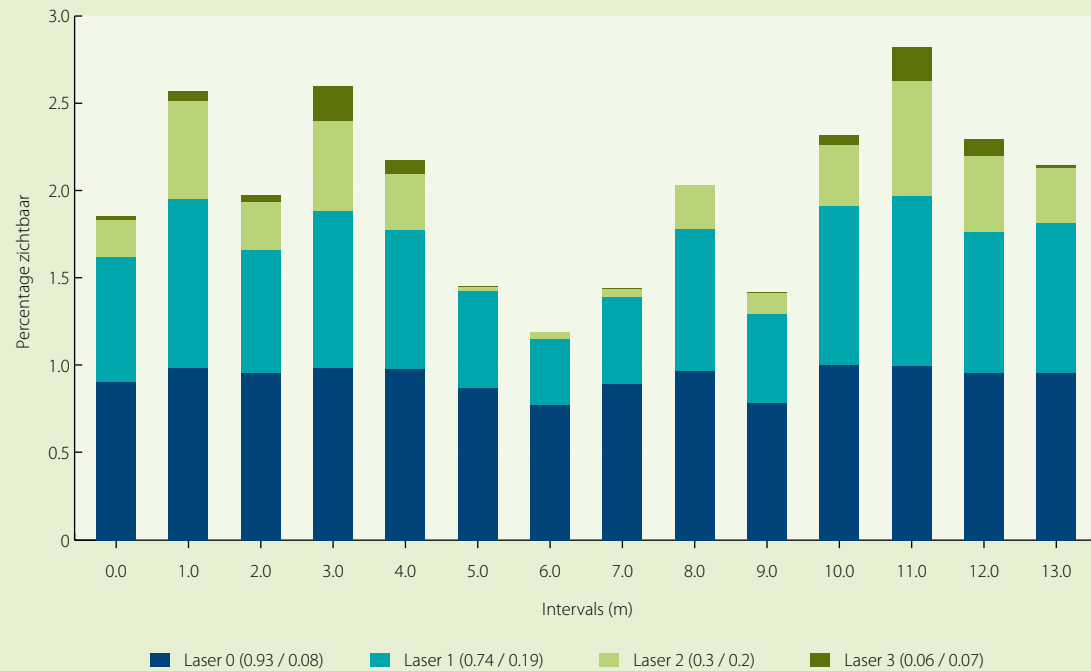
De samengestelde staven geven de meetresultaten van de vier lasers. Hoe dichter de vegetatie, hoe hoger het percentage afgedekt (x-as). Vergelijking van de plaatjes laat zien dat de vegetatie op de Koningshoeve veel dichter is (hoge score) en meer gelijkvormig (alle metingen lijken op elkaar). Het maximum van alle lasers samen is daar ruim 2,5 (=250%) en de gemiddelde dichtheid op 10 cm hoogte – laser 0 is 0,93 ofwel 93% met



KIEVITKUIKEN • Menno Schaefer

Koningshoeve, fase 2

Geblokkeerde zichtbaarheid per gemeten interval, 6 juni 2022

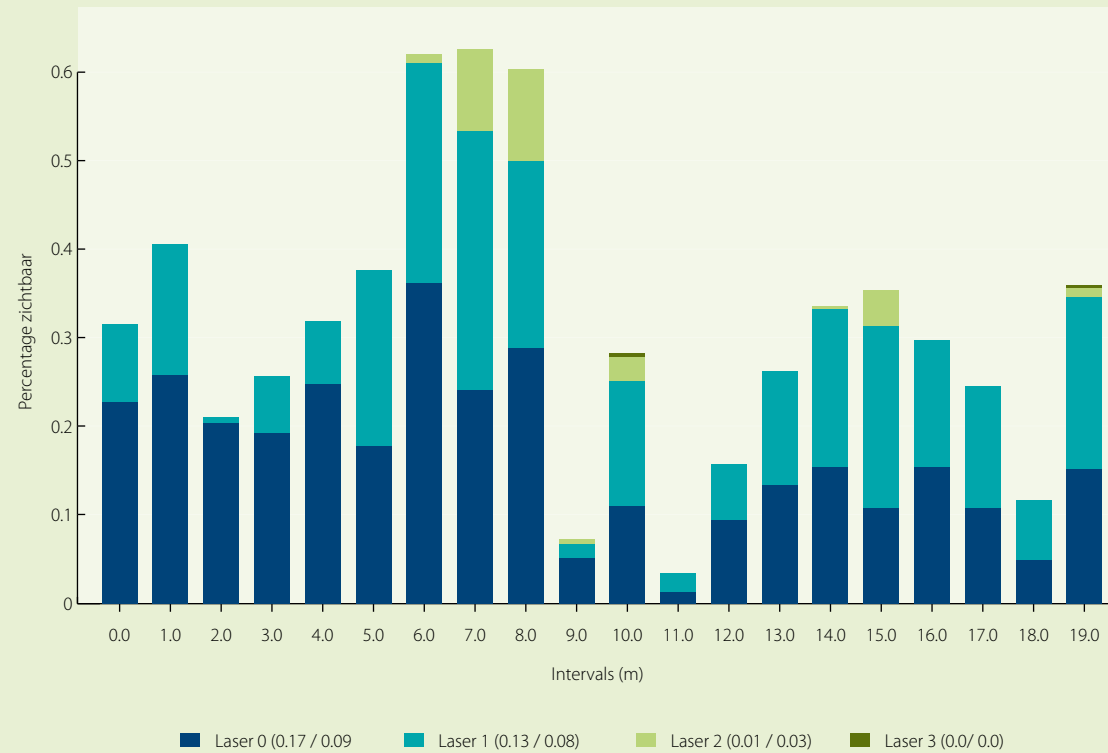


^ Figuur 11.1 resultaten van een meting uitgevoerd in de vegetatie zoals afgebeeld op de foto rechtsboven, te karakteriseren als fase 2 sensu Schippers et al., (2015). Het kaartje linksboven geeft de locatie van het meettraject aan. In de gestapelde staafdiagram de meetresultaten, samengevat per meter (in totaal 14m gemeten). Resultaten per laser: 0= op 10 cm hoogte; 1, 2, 3 op 20, 30 en 40cm hoogte. De y-as geeft het aandeel dat de laser onderbroken was, dus waar gras stond. In de eerste meter was op 10 cm hoogte (blauw) voor circa 0,9 door gewas onderbroken; op 20 cm (oranje) voor circa 0,7; op 30 cm (groen) 0,25 en op 40 cm (rood) voor minder dan 0,1. Bij elkaar opgeteld (1,8) geven de metingen een indicatie van de zwaarte en hoogte van het gewas. Achter de legenda worden het gemiddelde en de standaarddeviatie van alle metingen gegeven. Daarmee wordt de structuur van de vegetatie (afwisseling hoog-laag) gekarakteriseerd.



Hooge Weide, fase 4

Geblokkeerde zichtbaarheid per gemeten interval, 29 juni 2022



^ Figuur 11.2 resultaten van een meting uitgevoerd in de vegetatie zoals afgebeeld in de rechterbovenhoek, te karakteriseren als fase 4 sensu chippers et al., (2015). Het meettraject begroeg 20m. Verdere uitleg zie figuur 2. N.B. let op de verschillen in gemiddelde en standaarddeviatie (achter de legenda) met die van fase 2.



een spreiding van 0,08. Op de Hooge Weide ligt het maximum van alle lasers samen op circa 0,6 ofwel 60%. De gemiddelde dichtheid op 10 cm hoogte (laser 0) is 0,17 ofwel 17% met een spreiding van 0,09. De verschillen tussen de verschillende metingen zijn groot (vergelijk bijvoorbeeld meting 8 en 9). Tenslotte is het grote hoogteverschil te zien. De vegetatie op de Koningshoeve geeft regelmatig een score op 40 cm hoogte (laser 3: gem 0,06 en stdev 0,07) terwijl die bij de vegetatie van de Hooge Weide geheel ontbreekt (gem 0,0 en stdev 0,0). Er zijn enkele vegetaties meerdere malen gemeten en de resultaten zijn zeer vergelijkbaar. De reproduceerbaarheid van de metingen lijkt daarmee goed.

Deze resultaten zijn veelbelovend. De grote verschillen die op het oog aanwezig waren komen goed naar voren. De metingen zijn geobjectiveerd, daarmee kunnen in beginsel verschillende plekken en verschillende seizoenen en in verschillende jaren in kwantitatieve termen nauwkeurig met elkaar worden vergeleken.

11.5 Hoe verder?

Er zijn meer metingen nodig om een en ander te valideren. Mogelijkheden voor verdere verkenning en toepassingen:

- Verdere ijking van de metingen - vegetatiekenmerken
- Metingen door het jaar heen: seizoensverloop
- Uitbreiding metingen in meerdere weidevogelgebieden
- Relatie doorwaadbaarheid weidevogel(kuikens)
- Relatie doorwaadbaarheid (=dichtheid) en hoeveelheid droge stof
- Koppeling leggen met satellietbeelden: naar een landelijke dekkende karakterisering van grasland(structuur)

Literatuur

Schekkerman, H., 1997. *Graslandbeheer en groeimogelijkheden voor weidevogelkuikens.*

IBN-rapport 292. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Leersum, Arnhem.

Schippers, W., Bax, I., & Gardeniers, M., 2015. *Ontwikkelen van kruidenrijk grasland.* Drukkerij Frouws, Ede.

Dick Melman, Thijs Franssen en Nico Jonker zijn als vrijwilliger aan dit project verbonden



Hoofdstuk 12

Kennismaking met de boerenzwaluw

FRANK VISBEEN



BOERENZWALUW • S. Dalton/NIS

12.1 Kennismaking

De boerenzwaluw is blauwzwart van boven. Het voorhoofd en de kin zijn rood en onderzijde is roomwit met een zwarte borstband. Opvallend zijn de verlengde buitenste staartpenen die vooral van de mannetjes erg lang zijn. De boerenzwaluw vliegt behendig door de lucht om insecten te vangen. Om te drinken vliegen ze vlak boven het wateroppervlak en steken af en toe hun snavel in het water.

12.1 Echte plattelandsvogel en insecteneter

Het voedsel wordt gezocht in de lucht, het bestaat uit enorme hoeveelheden kleine vliegende insecten die in volle vlucht verzameld worden. Soms scheert de boerenzwaluw laag over het water of bij slechte weersomstandigheden tussen het vee om insecten te verzamelen.

Voorwaarde voor vestiging zijn geschikte broedplekken in bebouwing in combinatie met aanwezigheid van vee en/of water.

Dat laatste is essentieel voor het voedselaanbod van insecten.

De boerenzwaluw broedt in los kolonieverband in de periode mei-augustus. Vaak hebben de vogels meerdere broedsels (2 tot 3) waar de jongen succesvol kunnen uitvliegen, afhankelijk of de omstandigheden gunstig zijn, zoals weer en voedsel en afwezigheid van predatie.

De nesten worden bij voorkeur gemaakt in stallen, boerenschuren, loodsen en dergelijke waar ze in en uit kunnen vliegen. Per legsel hebben ze drie tot zes eieren. De broedduur bedraagt twaalf tot zestien dagen. Ze metselen hun nesten van klei en leem, vaak op of aan randen en richels in koeien-, varkens- of paardenstallen,

zowel hoog als laag, maar ook wel onder bruggetjes en brede dakoversteken, of aan sluisen. Jongen zitten zo'n twintig tot vierentwintig dagen op het nest, maar soms langer als het weer slecht is. Van de uitgevlogen jongen overleeft slechts 18 procent het eerste levensjaar, van de adulte vogels (>1jr) bedraagt dat circa 42%. Ze moeten dan ook minimaal 6 jongen per jaar grootbrengen om de populatie op gelijk niveau te houden. Omstandigheden tijdens trek (stofstormen en tegenwind) in verwinteringsgebieden (droogte) spelen ook een belangrijke rol in de overleving.

12.3 Brede spreiding in West- en Centraal-Afrika

De boerenzwaluw trekt in groepen naar het zuiden. In september en oktober kunnen grote groepen boerenzwaluwen gezien worden. Ze slapen vaak gemeenschappelijk in rietvelden. Deze vogels verzamelen zich voor de lange reis. De boerenzwaluwen die in Nederland broeden, overwinteren in West- en Centraal-Afrika, ruwweg het gebied tussen Ivoorkust en Angola. Tussen eind maart en begin juni (met piek in mei) keren ze terug naar ons land. Door chiponderzoek weten we nu meer over de trek. Er zijn in 2021 100 boerenzwaluwen voorzien van een geolocator, een vederlichte elektronische chip. Deze registreert elke dag de lichtintensiteit, waarmee de locatie van de vogel globaal kan worden bepaald. Omdat boerenzwaluwen meestal naar dezelfde



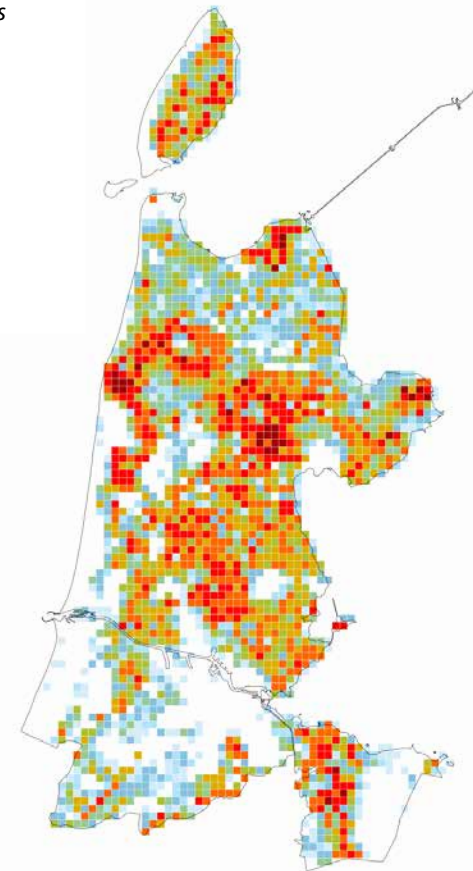
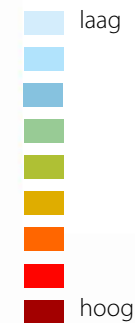
broedstal terugkeren, konden tien vogels dit jaar opnieuw worden gevangen, waarvan acht met een intacte chip op de rug. Vijf van de zwaluwen zijn naar Gabon, Nigeria en Kameroen gevlogen. De andere drie trokken naar Congo, Angola en Botswana. Tot nu toe werd ervan uitgegaan dat alle Nederlandse boerenzwaluwen in hetzelfde gebied van Afrika overwinterden, maar nu blijkt dat ze zich verspreiden over een enorm gebied en diep tot in het zuiden van Afrika kunnen doortrekken. Over de heenreis van 7.400 kilometer doen de zwaluwen gemiddeld 29 dagen. De terugreis via West-Afrika is 8.500 kilometer en neemt gemiddeld 32 dagen in beslag. Maar het aantal werkelijke trekdagen is 21. Dat betekent dat geolocator-zwaluwen maar liefst 420 kilometer per dag aflegden.

12.4 Laagveen- en kleigebieden met koeien en water favoriet

Boerenzwaluwen komen vrijwel overal in de provincie voor behalve in het duingebied en in steden (figuur 12.1). De hoogste dichtheden worden landelijk bereikt in laagveen- en kleigebieden waar veel koeien en water zijn. In geschikte habitats is de soort soms niet aanwezig omdat nestelmogelijkheden ontbreken. In grootschalige landbouwgebieden komen namelijk kilometerhokken voor zonder bebouwing of andere plekken waar gebroed kan worden. Ook sommige grootschalige akkergebieden, zoals de Haarlemmermeer, Geestmerambacht, en delen van de Wieringermeer en Noordkop, lijken minder geschikt voor de soort vanwege geringer voedselaanbod. Ook Gooi en Vechtstreek met de landgoederen, plassengebied en heidevelden herbergen minder boerenzwaluwen. Soms broeden ze daar aan de rand van die gebieden in hoge aantallen.

Boerenzwaluw- *Hirundo rustica*

Broedvogels
dichtheid
2013-2015



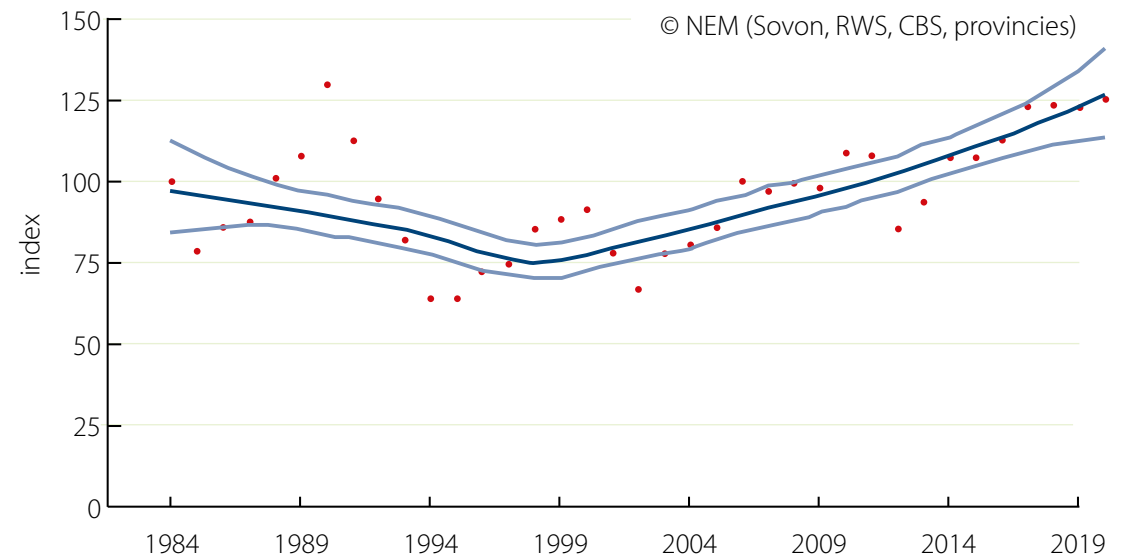
^ Figuur 12.1 dichtheidskaart 2013-2015. Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland (Sovon 2018). Weergegeven is de relatieve dichtheid per vierkante kilometer.

12.5 Populatie licht herstel

Over een langere termijn is de boerenzwaluw sterk achteruitgegaan (figuur 12.2), dat wordt voornamelijk geweten aan schaalvergroting en intensivering van de landbouw, waardoor de kwaliteit van foerageergebied en nestgelegenheid is afgenomen. Verminderde nestgelegenheid is vooral een gevolg van een combinatie van afname van boerderijen, modernisering van stallen en strengere regelgeving omtrent veiligheid en hygiëne. In figuur 12.2 is echter een stijgende lijn zichtbaar. Voor dit recente herstel lijken verbetering van het broedsucces en vooral de vijfvoudiging van het aantal geschikte nestplaatsen in de vorm van paardenstallen, verantwoordelijk. De stallen bieden blijkbaar voldoende nestplaatsen, en de mesthopen buiten leveren veel insecten op.

De boerenzwaluw staat op de Rode Lijst. Rode Lijsten bevatten soorten die bedreigd worden of kwetsbaar zijn. Rode Lijsten hebben geen officiële juridische status, maar hebben in de praktijk wel een belangrijke signaleringfunctie. Voor deze soorten geldt een hogere prioriteit bij het nemen van actieve beschermingsmaatregelen, bijvoorbeeld door hun leefgebieden te verbeteren. In de periode 2018-2020 schatte men de landelijke populatie op circa 250.000- 340.000 broedparen. Voor Noord-Holland dateert de laatste schatting uit de periode 2005-2009 en die bedroeg 5.000-10.000 broedparen. Uitgaande van een stijging van de populatie, zie landelijke index, zal dat nu dus hoger liggen (voorzichtige schatting 7.000-13.000).

Boerenzwaluw - Broedvogeltrend - Nederland



^ Figuur 12.2 trend van de boerenzwaluw in Nederland. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1984 en de standaardfout.



BOERENZWALUW • Menno Schaefer

12.6 Maak een thuis voor de boerenzwaluw

Het is belangrijk dat de boerenzwaluw in geschikt habitat de broedplekken kan bereiken. Ze broeden het liefst op beschutte plaatsen in boerderijen en stallen. De toegankelijk van die nestplaats is van groot belang. De vogels moeten vrij in en uit kunnen vliegen. Er mogen geen obstakels zijn die het invliegen bemoeilijken. Het is dus van belang om de schuur of stal niet geheel af te sluiten, maar bijvoorbeeld een bovendeur open te laten staan, of voor een permanent open raam te zorgen. Van belang is dat de vliegopening onbereikbaar is voor katten en dat een ekster daar ook niet gemakkelijk doorheen kan vliegen! Daar waar katten en ekster gemakkelijk bij nesten kunnen komen zal het met de broedsels niet veel worden. Enkele kunstnesten kunnen de zwaluw tot broeden aanzetten. Belangrijk is dat de boerenzwaluw-nestkommetjes geplaatst worden in open schuren, onder een fors bemeten dakoverstek of onder balkons. Boerenzwaluwen bouwen nooit een nest in het volle licht. Ze geven de voorkeur aan een donkere plaats. Ze zitten graag in het donker en kijken naar het licht. Het nest hangt vaak tegen een dwarsbalk of gording. Ze gebruiken oneffenheden op het hechtingsvlak om het nest tegen te bouwen. Zo is een spijker vaak al voldoende om houvast te bieden voor het nest. Wanneer er in de omgeving voldoende klei en insecten voorhanden zijn, is de kans groot dat de zwaluwen er zelf enkele nesten bijbouwen. Wie last heeft van de uitwerpselen van de zwaluwen kan het beste onder de nesten een eenvoudig plankje monteren.

Open water, bloeiende bermen en graslanden en vee zijn belangrijk voor de voedselvoorziening van zwaluwen. U kunt zelf ook volgen hoe het broedsucces van de zwaluwen is. Met behulp van een zaklantaarn en een (scheer)spiegel die wordt vastgebonden aan een lange steel kunt u in het nest kijken. Zo kunt u volgen hoe de vogels broeden, groeien en of de jongen succesvol zijn uitgevlogen.

Literatuur

Scharringa, C.J.G., Ruitenbeek W., & Zomerdijk P.J., 2010. *Atlas van de Noord-Hollandse Broedvogels 2005-2009*. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Landschap Noord-Holland, Heiloo Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. *Vogelatlas van de Nederlandse Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos Uitgevers, Utrecht Antwerpen.

www.sovon.nl/actueel/nieuwsberichten/chip-onthult-trekgeheimen-nederlandse-boerenzwaluw

Visbeem, F. en Jonker, N., *Boerenzwaluwen in Waterland. Tips om het broeden op melkveebedrijven te stimuleren*. Samenwerkingsverband Waterland. Eerste druk 1993; tweede druk 1998.

www.vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/9920/

Frank Visbeem is Hoofd Onderzoek en Advies bij Landschap Noord-Holland



Uitgave

Landschap Noord-Holland, december 2022

Redactie

Dorien Hoogeboom, Nienke Kwikkel, Nicole Lankhorst, Frank Visbeen

Financiering

Provincie Noord-Holland
Nationale Postcode Loterij

Omslagfoto's

Cover: Patrijs
Fotograaf: Hans Overduin/NIS
Achterzijde: Grutto
Fotograaf: Menno Schaefer

Vormgeving

Opzet, Santpoort-Zuid

www.boerenlandvogels.nu



Wij worden gesteund door



Samen maken we Noord-Holland mooier. Doet u ook mee?

Stichting Landschap Noord-Holland
Postbus 222
1850 AE Heiloo

Tel. 088-00 64 400
info@landschapnoordholland.nl
www.landschapnoordholland.nl

